

CUMHURİYET DÖNEMİNDE TÜRKİYE’DE YAYIMLANMIŞ DİVANLAR ÜZERİNE-III

*Ramazan BARDAKÇI**

ÖZET

Divan şairlerinin sanat anlayışlarına ışık tutan eserlerin başında gelen divanlar, Eski Türk edebiyatı tarihi araştırmalarında en önemli yapı taşlarından ve kaynaklardan birisidir. Divan edebiyatında belirli kategorideki şiirlerle, çeşitli nazım türlerindeki şiirlerin belirli bir düzen içinde bir kadroyu doldurarak bir araya getirilmesiyle tertip edilen divanlar Eski Türk edebiyatı için önemli bir araştırma alanı oluşturmuştur. Cumhuriyetten önceki dönemlerde bir tek yazmaya dayanılarak ve bilimsel yöntemler kullanılmadan birçok divanın baskısının yapıldığı bilinmektedir. Bu durum baskısı yapılan eserlerde önemli bir eksiklik olarak ortaya çıksa da yapılan çalışmalar önemli bir yere sahiptir. Bütün bu çalışmalar daha çok divanlar üzerine yoğunlaştığından, mesneviler, tezkireler ve diğer mensur eserler ikinci planda kalmıştır.

Eski Türk edebiyatının en önemli eserlerinden olan divanlar, Cumhuriyetle birlikte yeni harflerle yayımlanmaya başlanmış, kimi eserlerin ise tıpkıbasımları yapılmıştır. Divanlar üzerine yapılan bu çalışmalar tanıtma yazılarında da kendini göstermiştir. Cumhuriyet’in ilanından 1991 yılına kadar Türkiye’de yayımlanmış divanlar daha önce iki makaleyle tanıtılmıştı. Önceki iki çalışmada uygulanan yöntemle ilgili kalınarak 1991-1999 yılları arasında Türkiye’de basılmış divanların tanıtıldığı bu yazıda, tam metin olarak yayımlanmış altmış üç çalışma üzerinde durulmuştur. Yazıya konu olan eserler (divanlar), şairlerin mahlaslarına göre alfabetik olarak sıralanmış; bu eserlerin bölümleri, divanın nüshaları, divan metninin hazırlanmasında izlenen yol, divandaki şiirlerin nazım biçimlerine göre sayıları, metnin yayımlanış biçimi gibi konularda bilgiler verilmiş ve gerekli görülen noktalarda kısa değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Divan, Bibliyografya, Tenkitli metin, Değerlendirme

ABOUT DİVANS PUBLISHED IN THE REPUBLICAN PERIOD OF TURKEY-III

ABSTRACT

Divans, the leading ones to hold light onto the understandings of art of the divan poets, are one of the most important milestones and the resources in the research of the history of Early Turkish Literature. Divans were constructed in an order; with the combination of the poems

* Yrd. Doç. Dr. Adnan Menderes Ün. Fen-Edebiyat Fak. Türk Dili ve Edb. Blm, El-mek: bardakci-64@hotmail.com

in some selected categories of Divan literature and poems of some various styles of poetry and they have been an important field of research for Early Turkish Literature. It is known that many divans were published although they were without any scientific methods but only with handwriting in the periods of pre-republic. The researches on these works have an important place even though this situation comes out as an important deficiency for the works which were published. Mesnevis, tezkires and other mensur works were left in the background as all these researches focused on divans in general.

Divans, which are the important works of Early Turkish Literature, started to be published with new letters with the declaration of Republic, but some of them were published facsimile. Those studies made on divans showed up in some advertisements as well. The divans published in Turkey after the announcement of the Turkish republic until 1991 was introduced by two articles. In this report, using the method applied in the previous two studies, the divans published in Turkey from 1991 to 1999, sixty-three studies published in full text were focused on. Divans subjected to the study were arranged in alphabetical order according to pseudonym of poets, and the evaluations were done by giving information about sections of these works, the copies of the divans, the number of poetry and the form of the publishment, the style adopted while preparing text of divan.

Key Words: Divan, Bibliography, Edition critique, Evaluation

Eski Türk edebiyatının en önemli ürünleri başta divanlar ve mesneviler olmuştur. Her ikisi de XIII-XIX. yüzyıllar arasındaki dönemin edebiyat tarihine, sanat anlayışına ve düşünce dünyasına ışık tutan eserlerdir. Divan şairlerinin sanat anlayışlarına ışık tutan eserlerin de başında gelen divanlar, Eski Türk edebiyatı tarihi araştırmalarında en önemli yapı taşlarından ve kaynaklardan birisidir. Divan edebiyatında belirli kategorideki şiirlerle, çeşitli nazım türlerindeki şiirlerin belirli bir düzen içinde bir araya getirilmesiyle tertip edilen divanlar Eski Türk edebiyatı için önemli bir araştırma alanı oluşturmuştur. Eski Türk edebiyatı denilince de genellikle divan şairleri ile kaside ve gazel türünden şiirler akla gelmekte ve değerlendirmeler de hâliyle buna göre yapılmaktadır. Buna bağlı olarak da bu edebiyatla ilgili araştırmaların ağırlık merkezini daha çok divanlar oluşturmuş, bugüne kadar pek çok şairin divanının tenkitli metni hazırlanmıştır.

Cumhuriyetten önceki dönemlerde bir tek yazmaya dayanılarak ve bilimsel yöntemler kullanılmadan birçok divanın baskısının yapıldığı bilinmektedir. Bu durum baskısı yapılan eserlerde önemli bir eksiklik olarak ortaya çıksa da yapılan çalışmalar önemli bir yere sahiptir. Bütün bu çalışmalar daha çok divanlar üzerine yoğunlaştığından, mesneviler, tezkireler ve diğer mensur eserler ikinci planda kalmıştır.

Divanlar üzerine yapılan bu çalışmalar tanıtma yazılarında da kendini göstermiştir. Eski Türk edebiyatının en önemli eserleri olan divanlar, Cumhuriyetle birlikte yeni harflerle yayımlanmaya başlanmış, kimi eserlerin ise tıpkıbasımları yapılmıştır. Cumhuriyet'in ilanından 1991 yılına kadar Türkiye'de yayımlanmış olan divanlar iki yazıyla tanıtılmıştır. *Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı*'nda, Cumhuriyet'in ilanından 1973 yılına kadar Türkiye'de yayımlanmış olan divanlar kısaca tanıtılmıştır¹.

¹ İsmail Ünver, "Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Yayınlanmış Divanlar Üzerine", *Cumhuriyetin 50. Yıldönümünü Anma Kitabı*, DTCF Yayınları, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara 1974, s. 201-231.

Söz konusu yazıda divanlar hakkında genel bir bilgi verildikten sonra, Cumhuriyet döneminde yayımlanmış divanlar, “divan şairleri”, “mutasavvıf halk şairleri” ve “halk şairleri”nin divanları adı altında üç grupta toplanmış, bunlardan divan şairlerine ve bazı mutasavvıf halk şairlerine ait 54 divan yayını (yeni harfli, tıpkıbasım ve Farsça divan) tanıtılmıştır. Bu yayınlardan 2’si Cem Sultan (Türkçe ve Farsça Divanın tıpkıbasımı), 3’ü Eşrefoğlu Rumî, 3’ü Fatih, 7’si Fuzûlî, 2’si Sultan Veled (Şiirlerin çoğu Farsça ve eski farflerle basılmış) ve 8’i de Yunus Emre Divanı ile ilgili olup toplam 35 farklı şairin eseri üzerinde durulmuştur.

Türkoloji Dergisi’nde de 1973-1991 yılları arasında yayımlanan ve tanıtmaya ölçütlerine uygun 37 divanın tanıtımı ilk yazıya bağlı kalınarak yapılmıştır². Bu çalışmalarda, 1923-1973 yılları arasını kapsayan yayında 13 tıpkıbasım varken, 1973-1991 yılları arasını tanıtan yazıda bir tıpkıbasım yapılmış yayın bulunmaktadır. Böylelikle ülkemizde 1973 yılından sonra birçok divanın yeni harflerle ve çoğu eleştirili baskı yöntemiyle baskısı yapılarak yayımlandığı görülmektedir.

XV-XIX. yüzyıllara ait yayımlanmış divanlarla ilgili olarak *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*’nin 9. sayısında iki, 10. sayısında da bir tanıtmaya ve değerlendirme yazısı yayımlanmıştır. XV. yüzyıla ait Türkçe divanların değerlendirildiği “XV. Yüzyıla Ait Türkçe Divan Neşirleri”³ başlıklı yazıda, ulaşılabilen 23 divan tanıtılmış, tespit edilip ulaşılamayan divanlar yazının sonunda bibliyografik künyeleriyle verilmiştir. “XVI. Yüzyıla Ait Türkçe Divan Neşirleri”⁴ adlı yazıda ise “XVI. yüzyıl divan neşirlerinden farklılık taşıyan ve az çok öbür yayınlara örnek olan” 8 çalışma kısaca tanıtılmıştır. Ardından “metin yayını içeren kitaplar hakkında teklifler sunmak ve bunları tartışmaya açmak” için, “Adlandırma, İnceleme Bölümü, Yazım Biçimi, Çeviri ve Dizin” başlıkları altında, “mevcut yayınlar hakkında tenkit yolu tutulmadan, gerekçeleriyle birlikte yalnızca teklifler” sunulmuştur. Yazının “Kaynaklar” başlığı altında bu yüzyıl divanlarıyla ilgili tespit edilen kitap ve tez çalışmalarının künyeleri gösterilmiştir. Üçüncü yazı “XVII.-XIX. Yüzyıllara Ait Yayımlanmış Türkçe Divan ve Divançeler”⁵ başlığını taşımaktadır. Bu yazıda XVII. yüzyıla ait 26, XVIII. yüzyıla ait 26 ve XIX. yüzyıla ait 20 Türkçe divan tespit edilerek inceleme ve tenkitli metin kısımlarında görülen sorunlara değinilmiş, eksiklikler gösterilmeye çalışılmıştır. Bu yüzyılları kapsayan kimi divanlara ulaşılamadığı için, bunlar tanıtımların sonunda, kaynakçada gösterilme yoluna gidilmiştir. Bu üç makalede yazarların, çalışmalarının girişinde yaptıkları değerlendirmelerde, aynı konu üzerine yapılan daha önceki iki yazıdan hiç söz etmemeleri ise önemli bir eksikliklerdir.

Bu yazıda da, Cumhuriyet’in ilanından 1991 yılına kadar Türkiye’de yayımlanmış divanların tanıtıldığı iki yazıda olduğu gibi divanlar, şairlerin mahlaslarına göre alfabetik olarak sıralanmış ve bu eserlerin bölümleri, divanın nüshaları, şiir sayıları ile yayınlanış biçimleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu çalışmada, 1991 ile 1999 yılları arasında yayımlanmış 63 kitabın tanıtımı ve değerlendirilmesi yapılmıştır. Şair sayısına göre ise 56 farklı şairin divanı üzerinde durulmuştur. Şairler yüzyıllara göre kronolojik olarak sıralandığında ise şöyle bir tablo ortaya çıkmaktadır: **XIII. yüzyıl** Yunus Emre; **XV. yüzyıl** Ahi, Ahmed Paşa, Fatih (Avni), Cemâlî, Çâkerî, Hârezmlî Hâfız, Hamdullah Hamdi, İbn Kemâl, Karamanlı Aynî, Lutfî, Mesîhi, Necatî Beg, Alî Şîr Nevâyî, Mevlânâ Sekkâkî, Şiban Han; **XVI. yüzyıl** Gelibolulu Mustafa Âlî, Bâbü, Bâkî, Cinânî, Hayâlî; **XVII. yüzyıl** Mezâkî, Nef î, Neşatî, Niyâzî Mısrî, Sükkerî, Yahya Divanı;

² Halit Biltekin, “Cumhuriyet Döneminde Türkiye’de Yayımlanmış Divanlar Üzerine II” (Tanıtma ve Değerlendirme)”, *Türkoloji Dergisi*, C. IX, S. 1, Ankara 1991, s. 213-233.

³ M. Ziya Bağrıaçık, “XV. Yüzyıla Ait Türkçe Divan Neşirleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, 2007, s. 221-234.

⁴ Ömer Zülfe, “XVI. Yüzyıla Ait Türkçe Divan Neşirleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 9, 2007, s. 235-251.

⁵ Ziya Avşar, “XVII-XVIII. Yüzyıla Ait Türkçe Divan Neşirleri”, *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Cilt 5, Sayı 10, 2007, s. 95-130.

XVIII. yüzyıl İzzet Ali Paşa, Esrar Dede, Şeyh Galib, Gevherî, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Haşmet, Antakyalı Münif, Nabi, Nedim, Nevres-i Kadîm, Bosnalı Alâeddin Sabit, Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim, Şeyhülislâm Es' ad, Şeyhülislâm İshak, Zâtî Süleyman; **XIX. yüzyıl** Âdile Sultan, Yahyazâde Âsaf, Mehmed Said Fennî, Hulusi-i Darende, Harputlu Abdülhamid Hazmî, Geredeli Mustafa Rûmî Efendi, Müştâk Baba, Harputlu Rahmi, Eyüp Sabrî-Hıfzî (Merzifonlu İki Şâir), Tüfekçizade Salih Baba, Süleyman Şâdî (Karslı), Abdî (Urfalı), Antakyalı Yahya Efendi, Enderunlu Vâsif.

Bu çalışma sırasında da, çeşitli taramalar sonucunda künyeleri tespit edilen çalışmalardan dördüne ulaşma imkânı olmadığından tanıtımı ve değerlendirilmesi yapılamamıştır⁶.

Sonuç olarak bu yazıda, bir önceki iki çalışmada uygulanan yöntem uygulanarak, 1991 yılından 2000'e kadar yayımlanmış divanlar tanıtılmaya çalışılmıştır.

ADİLE SULTAN (1826–1899) DİVANI

Doç. Dr. Hikmet Özdemir, **Âdile Sultan Dîvânı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, XVI + 588 s.

Eser, “İçindekiler”, “Önsöz”, “Kısaltmalar”, “Transkripsiyon Harfleri ve İşaretleri” ile kısa bir “Giriş” yazısından sonra gelen iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “Âdile Sultan’ın Hayatı ve Şahsiyeti”, ikinci bölüm “Âdile Sultan Dîvânı” başlığını taşımaktadır. “Giriş”te 19. yüzyılın siyasî ve edebî yönü üzerinde kısaca durulmuştur.

Birinci bölümde “Âdile Sultan’ın Hayatı ve Şahsiyeti” başlığı altında şairin “Hayatı” ve “Şahsiyeti” (A-Dinî Vechesi, B-Hayratı, C-Edebî Hüviyeti) kaynaklardan ve divanı içerisinden elde edilen bilgilerin ışığı altında geniş bir biçimde ele alınmıştır. “Şahsiyeti” başlığının alt başlığı olan “Edebî Hüviyeti”nin altında yer alan “Dîvânın Nüshaları ve Özellikleri” başlığında kütüphane kataloglarından⁷ hareketle tespit edilen 5 nüshanın⁸ varlığından söz edilmiş, çalışmanın da bu beş nüsha üzerinden yapıldığı belirtilerek nüshaların tanıtımı yapılmıştır.

“Âdile Sultan Dîvânı” başlıklı ikinci bölümde, “Âdile Sultan Dîvânı” (Divan Metni), “Resimler”, “Sözlük” ve “Bibliyografya” yer alır. Divan metni hazırlanırken, klasik divan tertibi özelliği göstermeyen ve “birbirinden çok farklı olmayan beş nüsha” karşılaştırılarak “edison kritikli” (=edition critique) metin oluşturulmuştur. Metin kuruluşunda ise, mürettep olduğu söylenen Ali Emiri nüshası “asıl nüsha olarak tercih” edilmiş diğer nüshalar bununla karşılaştırılmıştır. Ancak divan nüshalarından Ali Emiri nüshanın da mürettep bir divan özelliği göstermediği, yeni harfler ile yapılan divan metnindeki şiirlerin, klasik bir divan tertibine uygun olarak tasnif edilmediğinden anlaşılıyor. “Dîvânın Nüshaları ve Özellikleri” başlığının altında “Nüshaların Muhteviyatı”, “AE Nüshasına Göre Klasik Divan Tertibi” ve “Divan Nüshalarından Örnekler” kısımları yer alır. Burada divan nüshalarının tanıtılmasından sonra, “Nüshaların Muhteviyatı” başlığında “nüshaların muhteviyatlarını belirtmek için de, her bir nüshanın içinde olanlarının” başlıkları, tanıtımı yapılan nüsha sırasına uyularak, her şiire sıra numarası verilip,

⁶ M. Sadi Çöğenli, Yakup Şafak, Recep Toparlı, **Muhlis Mehmed Esad Paşa, Divançe-i Esad Paşa**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Fen Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri, Erzurum 1992, 98 s.; Orhan Bilgin, **Müdüâmî, Divançe ve Menâkıb-nâme-i Emir Sultan**, İstanbul 1995; Ali Fuat Bilkan, **Râmi Mehmed Pâşâ Dîvânı**, Fatih Üniversitesi Yayınları, İstanbul 1998, 96 s.; Kadir Güler, **Gaybî Sunullah Divanı**, Kütahya 1999, 318 s. (Mustafa Güneş, Kadir Güler, **Kütahyalı Gaybî Sunullah ve Şiirleri**, Kütahya Belediyesi Kültür Yayınları, Kütahya 2003, 338 s.)

⁷ **İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, C. IV, İstanbul 1969, s. 936-937; Fehmi Edhem Karatay, **Türkçe Yazmalar Kataloğu**, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., İstanbul 1961, C. II, s. 237-238.

⁸ Yararlanılan nüshalar: 1. Millet Ktp. Ali Emiri No: 260 (AE); 2. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Türkçe Yazma Eserler No: 4858 (Ü); 3. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Bölümü No: 995 (T1); 4. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Bölümü No: 996 (T2); 5. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine Bölümü No:997 (T3).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

varak numarası da belirtilerek içerik dökümleri yapılmıştır. Bundan sonra “Ali Emiri Nüshasına Göre Klasik Divan Tertibi” başlığında şiirler, nazım biçimlerine ve ilk dizelerinin ilk ve son sözcüklerine göre, A-Kasaid (I-Münacâtlar, II-Tevhidât, III-Nu’ût-ı Şerîfe, IV-Mersiyeler, V-Bahâriyye, VI-Medhiyye, VII-Tenbihnâme, VIII-İlâhi), B-Gazeliyyât, C-Musammatlar (I-Murabba’lar, II-Tahmis-i Gazel-i Derviş İsmet, III-Müseddesler, IV-Terkîb-i Bendler, V-Kıt’alar), D-Mesneviler ve E-Tuyuğ başlıklarıyla sıralanarak listelenmiştir. Çalışmada bu düzenlemenin yapılmasının amacı “...şekil yönünden divanın tanzimini yaparak klasik divan tarzına uydurmaya çalıştık...” şeklinde ifade edilmiştir. Metin bölümündeki şiirlerin de, “Ali Emiri Nüshasına Göre Klasik Divan Tertibi”ndeki tabloya uyularak bir tasnifi beklenirken bu yapılmamıştır. Metnin genelinde iç içe geçmiş farklı nazım biçimlerinden dolayı karışıklıklar vardır. Yeni harfli divan metni bu tabloya göre düzenlenmiş olsaydı klasik bir divan düzeni ancak sağlanmış olabilirdi. Birinci bölüm “Divan Nüshalarından Örnekler”le son bulur. Bu başlık altında, eserin tenkitli metninde kullanılan nüshalarından (AE, Ü, T1, T2, T3) ve *Âdile Sultan Vakıfnâmesi*’nden⁹ tıpkıbasım örneklerine yer verilmiştir.

Araştırmacı, *Adile Sultan Divanı*’nın tenkitli metninde, Ali Emiri nüshasına göre, 12’si münacat, 6’sı tevhid, 16’sı na’t türünde 34 kasidenin var olduğunu belirtmiştir. Ancak burada 13 münacat (1 murabba, 11’i gazel, 1 kıt’a-i kebire), 7 tevhid (1 murabba, biri müseddes, biri kıt’a-i kebire, biri hece vezniyle dört gazel), 21 na’t (11 gazel, 3 kıt’a-i kebire, 6 murabba), 1 miraciye (mutavvel gazel), dört halife hakkında 2 na’t (1 gazel, 1 mesnevi), 1 mersiye (gazel), 2 terkib-bent¹⁰ (12 İmam hakkında), Hz. Halit hakkında 2 na’t (2 gazel), Veysel Karani hakkında 1 na’t (gazel), Bahaeddin Nakşibend hakkında 1 na’t (gazel), Şeyh Ali hakkında 1 na’t (kıt’a-i kebire), 4 mersiye (3 müseddes, 1 murabba), *Tahassür-nâme*, *İftirak-nâme* ve *Terceme-i Hâl* adlı 3 ve İstanbul evliyalari hakkında 1 olmak üzere 4 mesnevi, 2 tarih, 2 kıt’a ve hece vezniyle 1 dördlük bulunmaktadır. Bu kısmın devamında yer alan “Gazeliyyat” bölümünde ise, kafiyelerine göre, Arap harfli alfabe sırası gözetilerek düzenlenmiş 179 gazel yer alır. Gazellerden sonra gelen manzumeler de karışıktır. Bunlar 1 na’t (gazel), 1 fahriye (mesnevi), 1 murabba, 1 tahmis, 1 bahariye (gazel), 1 medhiye (kaside), 2 Tenbih-name (1 gazel, 1 kıt’a-i kebire) ve mensur *Silsile-nâmedir*. Divan metnini, “Resimler”, “Sözlük” ve “Bibliyografya” takip eder.

Divan metninde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, ancak dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özellikleri yerine günümüz fonetiği tercih edilmiştir. Her şiirin başında, o şiirin vezni gösterilmiştir. Ancak başlık ve özel ad olmayan tef’ilelerin yazımında büyük harf kullanılmıştır. Manzumelerin bulunduğu varak numaraları ve çok az olan nüsha farkları, ait oldukları nüshaların kısaltmalarıyla birlikte metne ilişkin dipnotlarda (=apparat critique) gösterilmiştir.

AHÎ [BENLİ HASAN] (1476–1517) DİVANI

Necati Sungur, *Âhî Divanı (İnceleme-Metin)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, XIV + 223 s.

Eser, dönemin Kültür Bakanı’nın “Sunuş” yazısıyla başlar. “İçindekiler”den sonra gelen, “Önsöz”, “Kısaltmalar”, “Bibliyografya Kısaltmaları”, “Giriş” ve “Divan Edebiyatında Coğrafi Mekân Belirlemesi ve Rumeli Kültür Coğrafyası” başlıklarını taşıyan bölümler eserin giriş kısmını oluşturur. “Giriş”te Ahî’nin Rumeli kökenli bir şair olmasından hareketle, tarihsel boyutu içerisinde Rumeli kültür coğrafyası söz konusu edilerek Türklerin ve Türkçenin Rumeli’ye girişi,

⁹ Bu vakıfnâme araştırmacı tarafından yayınlanmıştır. bk. Hikmet Özdemir, *Adile Sultan Vakfiyesi*, İçtimai Hizmetler Vakfı, İstanbul 1998, 132 s.

¹⁰ Bu terim çalışmada, hazırlayan tarafından “terkîb-i bent” şeklinde kullanılmıştır. Bu terimlerin “terkîb-bend” ve “tercî-bend” şeklinde kullanılması gerekir. Bunun dışında “terkîb-i bend” ve “tercî-i bend” şeklinde kullanılması doğru değildir. bk. Ali Seyyidi, *Lügatçe-i Edebiyyât*, Matbaa-i Kütüphâne-i Cihân, İstanbul 1324, s. 23, 24.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Rumeli ve Anadolu kültür coğrafyalarının karşılaştırması yapılarak bir haritada gösterilmiştir.

Birinci bölümde şairin hayatı, eserleri, şahsiyeti ve sanatı değişik yönleriyle geniş bir biçimde ele alınmıştır.

İkinci bölümde *Ahi Divanı*, nazım şekilleri, şiirlerdeki nazım tekniğine ait özellikler, dil ve üslup açısından değerlendirilmiştir. Aynı bölümde, divanın tenkitli metninin hazırlanmasında başvurulan 12 nüshadan¹¹ ikisinin nüsha tavsifi, ötekilerin de sadece künyesi verilmiş ve transkripsiyon (=çeviriyazı) sistemi ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

Eseri hazırlayanın “Önsöz”de belirttiğine göre, sağlam bir metin ortaya konmaya çalışılmış, bunun için belli bir nüsha esas tutulmayıp, metin eseri hazırlayan tarafından kurulmuştur. Tenkitli metin hazırlanırken yararlanılan 2 nüsha ve mecmualar eserin ilgili bölümünde özellikleriyle tanıtılmıştır.

Metin kısmındaki şiirler baştan sona kadar tek sıralamayla numaralandırılmış, her şiirin sonunda, şiirin hangi kaynaklarda bulunduğu kısaltmalarla gösterilmiştir. Metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, dönemin dil özelliklerine uyulmuştur. Nüsha farkları da sayfa altlarında ait oldukları nüsha kısaltmalarının karşısında gösterilmiştir.

Divan metni, 1 kaside, 1 murabba, 1 tahmis, 135 gazel, 1 kıf a, 3 matla ve 1 müfretten oluşmuştur. Gazeller kafiyelerine göre sıralanmış, dizilişte Arap alfabesi sırasına uyulmuştur.

“Önsöz”de, yapılan bu çalışma her ne kadar tenkitli bir metin çalışması ise de, şiir sayısının ortaya konan metinle sınırlı olamayacağı, yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerde bulunan mecmualar gözden geçirilince ve belki de tam bir divan nüshası bulununca eksiklerin tamamlanacağı belirtilmiştir.

Eser “Bibliyografya” bölümü ile son bulur.

AHMET PAŞA (?–1497) DİVANI

Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, *Ahmed Paşa Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, 312 s. + [58 s. Tıpkıbasım].¹²

Akçağ Yayınevi, “Zirvedeki Şiir Ustaları” adlı bir seri ile “Şeyhî’den Şeyh Galib’e kadar Türk şiirinin en seçkin örneklerini okuyucuya” ulaştırmak için Necati, Bakî, Şeyhî, Hayalî, Yahya, Nefî, Usulî, Nedim, Fuzûlî, Nesimî, Nabî, Nailî, Ahmet Paşa ve Şeyh Galip gibi şairlerin divanlarını yayınlamayı planlamıştır. Yayınevi bu seriden, 1990-1991 arasında Yunus Emre, Nesimî, Şeyhî, Usulî, Fuzûlî ve Nailî divanlarını, 1992-1998 yılları arasında da Ahmet Paşa, Necati, Hayalî, Nefî, Yahya, Niyâzî-i Mısırî, Nedim ve Şeyh Galip divanlarını çıkarmıştır.

Ahmet Paşa Divanı’nın bu baskısı da, Akçağ Yayınevi’nin “Zirvedeki Şiir Ustaları–Türk Klasikleri I Divanlar” serisinden çıkardığı eserlerden biridir. Yayınevi tarafından hazırlanan “Sunuş” yazısı sözü edilen seriden çıkan divan baskılarının tümünün başında yer almaktadır. *Ahmet Paşa Divanı* da yayınevinin bu “Sunuş”uyla başlamıştır. Önsözün bulunmadığı çalışmada, sunuş yazısını “İçindekiler” izlemektedir. Ardından gelen Ahmet Paşa’nın “Hayatı”, “Edebî Hüviyeti”,

¹¹ Başvurulan nüshalar: 1. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY, Nr. 1942/2. s. 75–98 (Ü); 2. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. (Revan) Nr. 1969. s. 164–182 (T); 3. *Pervane Bey Mecmuası*, Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. (Bağdat) Nr. 406. Ahi’ye ait 40 gazel (P); 4. Ali Nihat Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri*, Fasikül 4, İstanbul, 1949 s. 70–76 (OŞ); 5. 06 Mil Yz. A 54 (M1); 6. 06 Mil Yz. A 715 (M2); 7. 06 Mil Yz. A 796 (M3); 8. 06 Mil Yz. A 799 (M4); 9. 06 Mil Yz. A 803 (M5); 10. 06 Mil Yz. A 1694 (M6); 11. Doç. Dr. Cemal Kurnaz’da Bulunan *Şiir Mecmuası* (M7); 12. Nuruosmaniye Ktp. Nr. 4966 (*Kitab-ı Müntehabat-ı Eş’ar-ı Ta’lik*) (M8).

¹² Ahmed Paşa Divanı’ndan seçmelerle yapılan yayın için bk. Turgut Karabey, *Ahmed Paşa: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eseri ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*, AÜ Fen-Edebiyat Fakültesi, Erzurum 1992, 130+19 s.; Akçağ Yayınları, Ankara 1996, 191+21 s.

“Şuara Tezkirelerinin Paşa’nın Edebi Hüviyeti Hakkındaki Mütalâaları” başlıklarında şairin hayatı ve edebî kimliği hakkında, kaynakların verdiği imkânlar ölçüsünde kısa bilgiler verilmiştir. Kitabın giriş kısmının sonuna “Kaynaklar” başlığı altında bibliyografya eklenmiş ve bölüm tamamlanmıştır.

Divan metninde, gazellere kadar olan bölüm nazım biçimlerine göre tasnif edilmediği için şiirler yazma nüshalarda olduğu gibi karışık bir biçimde yer almaktadır. Bu bölümde, mesnevi biçiminde “besmele” ve “hamdele” manzumeleri, yine mesnevi biçiminde uzun bir “dibace”, kaside-gazel biçiminde kısa övgüler, kasideler ve terci’-bendler yer almaktadır. Divanın bu ilk bölümünde toplam şiir sayısı 46’dır. Nazım şekillerine göre ise, 2 mesnevi, 27 kaside, 2 terci’-bend, 1 terki-bend ve 14 gazel vardır.

“Gazeller” (“Gazeliyyât”) bölümünde kafiyelerine göre, klasik divan düzenine uygun olarak sıralanmış 353 gazel bulunmasına rağmen 173 numaralı manzume şairin meşhur murabbasıdır. Bu durumda gazel sayısı 352’dir.

“Tarihler” bölümünde 6 tarih şiiri, “Kıt’alar” (“Mukattaât”) bölümünde 48 kıt’a, “Müfredât” bölümünde de 48 müfret yer almaktadır.

Kitabın herhangi bir yerinde belirtilmese de, bu baskıda *Ahmed Paşa Divanı*’nın 1966¹³ yılında yapılan eleştirili baskısının esas alındığı görülmektedir. Söz konusu baskılar arasında şu farklar vardır: 1966 baskısında yer alan “Transkripsiyon” ve “İstinsah Tarihleri Sırasına Göre Ahmed Paşa’nın İstanbul Kütüphanelerindeki Yazma Divanları”¹⁴ başlıklı bölümler yeni baskıya alınmamıştır. Baskıya alınmayan “İstinsah Tarihleri Sırasına Göre Ahmed Paşa’nın İstanbul Kütüphanelerindeki Yazma Divanları” adlı bölümde, 14’ü İstanbul’da 1’i Bursa’da olan 15 yazma nüshanın tavsifi yapılmıştır. İlk baskıda her şiirin başında, o şiirin vezni gösterilmiştir.

Yeni baskıda yayınevının tutumu sebebiyle çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, nüsha farkları verilmemiş, XV. yüzyılın dil özellikleri bugünkü şekle çevrilmiş ve şiirlerin vezinleri de gösterilmemiştir. İlk baskıda “Arapça, Farsça Manzumeler ve Tarihler” bölümünde “Arabiyyât” başlığı altında 9 şiire, “Farsiyyât” başlığı altında çeşitli biçimlerde 28 şiire, “Tarihler” başlığı altında da Arapça, Farsça ve Türkçe 27 tarih şiirine yer verilmiştir. Ancak bu yayında Arapça, Farsça manzumeler ve tarihler yeni yazıya aktarılmamış, baskıdan çıkarılmıştır. “Sunuş” kısmında bu şekilde tasarrufların olması, seriden çıkan divanların günümüz okuyucuları için yayına hazırlanmış olması mantığına bağlanmıştır. Bu baskının günümüz okuyucuları için yapılmış olması, eserin sonuna bir “Sözlük” kısmı konulmasını gerekli kıldığı halde, eserde böyle bir bölüm bulunmamaktadır.

Kitabın sonuna, Süleymaniye Genel Kütüphanesi, Reisü’l-küttap Mustafa Efendi Kısmı numara 956’da kayıtlı yazma nüshanın tıpkıbasımı eklenmiştir. İlk baskıdan öğrenildiğine göre eser, karşılaştırmalı olarak yayımlanmıştır. Bu karşılaştırmada, tanıtılan nüshalardan hiçbiri esas alınmamış, metin hazırlayan tarafından yeniden kurulmuştur.

GELİBOLULU MUSTAFA ÂLÎ (1541–1600) DÎVÂNİ=VÂRIDÂTÜ’L-ENÎKA

Dr. Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divânı (Vâridâtü’l-Enîkâ)*, Özlem Kitapevi, Niğde 1999, XLVII, 531 + [8] s.¹⁵

Eser, “İçindekiler”le başlar. Bunu Prof. Dr. İskender Pala’nın başlıksız sunuş yazısı takip

¹³ Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, *Ahmed Paşa Divanı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1966, XXI+406 s.

¹⁴ Eserde Ahmed Paşa Divanı’nın İstanbul Kütüphanelerindeki 14 yazmasından söz edildiği halde **İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu**’nda verilen yazmaların sayısı 17’dir.

¹⁵ İsmail Hakkı Aksoyak, “Gelibolulu Mustafa Âlî’nin Divanlarından Vâridâtü’l-Enîka’nın Neşri Üzerine”, **Türklük Bilimi Araştırmaları**, S. 9 (2000), s. 223–236; Duygu Erkal, “Vâridâtü’l-Enîka”, **Bilig**, S. 26 (Güz 2000), s. 127–128.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

eder. Daha sonra “Önsöz” gelir. “Önsöz” de müverrih olarak tanınan, çağdaşları içinde en çok şiir yazma özelliğine sahip Âlî'nin, gerek tezkirelerde gerekse daha sonra yapılan araştırmalarda en çok tenkit edilen yönünün kendini övmesi ve zamanından şikâyet etmesi olduğu belirtilmiş, şairlerinin çokluğundan dolayı da “yazmak için yazmış” olduğu kanaatini uyandırdığı söylenmiştir. Ayrıca burada çalışmanın 1989 yılında İstanbul Üniversitesinde Prof. Dr. Ali Alparslan yönetiminde hazırlanan doktora tezinin¹⁶ tashih edilip gözden geçirilerek kitap haline getirilmiş yeni şekli olduğu bildirilmiş ve divan nüshalarından söz edilerek tenkitli metnin hazırlanışında izlenen yol anlatılmıştır.

Hazırlayan tarafından belirtilmese de “İçindekiler”e göre eser “Önsöz”den sonra, “Âlî”, “Divân-ı Âlî (Vâridâtü'l-Enikâ)”, “Metin” ve “Nüshalardan Örnekler” ana başlıklı dört bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölümde “Âlî” başlığı altında, “Âlî'nin Hayatı”, “Eserleri”, “Edebî Yönü” ve “Divânın Genel Bir Değerlendirmesi” başlıkları yer alır. Âlî'nin hayatı ile ilgili bilgiler *Nushatü's-Selâtin*, *Ahdî Tezkiresi* ve *Künhü'l-Ahbâr*'dan yararlanılarak, beş sayfada genel hatlarıyla verilmiştir. Eserleri “Tarihi Eserleri”, “Manzum Eserleri” ve “Mensur Eserleri” olarak üçe ayrılmış, bu başlıklara ait eserler kısaca tanıtılarak kütüphanelerde tespit edilen yazma nüshalarının künyeleri sıralanmıştır¹⁷. Bu tasnifte görüldüğü gibi önce konu bakımından, daha sonra ise yazılış biçimiyle bir sınıflandırma yapılmış, böylelikle eserlerin sınıflandırılması çözülemediği gibi daha karmaşık bir hâle getirilmiştir. İçindekilerde “Divânın Genel Bir Değerlendirmesi” başlığı, kitap içinde “Divânın Değerlendirmesi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada Âlî'nin dört Türkçe divanından ikincisi olan *Vâridâtü'l-Enikâ*'nın, öteki divanları arasındaki yerini belirlemek için bütün divanlarını da içine alan bir değerlendirme yapılarak, şairin edebî yönüyle ilgili kaynakların da söylediklerini destekleyen çok kısa açıklamalara yer verilmiştir.

İkinci bölümde “Divân-ı Âlî (Vâridâtü'l-Enikâ)” başlığı altında “Nüshaların Tanıtılması”, “Transkripsiyon Sistemi” ve “Bibliyografya” kısımları yer almaktadır. Eser içinde ise doğrudan “Nüshaların Tanıtılması”na geçilmiştir. Burada tenkitli metinde kullanılan beş nüsha sadece tanıtılmış başka bilgi verilmemiştir. Nüshalar ve metin kurulmasıyla ilgili bilgiler “Önsöz”de ve “Divânın Değerlendirmesi” başlıklarında, satır aralarında kalmıştır.

“Önsöz”de, Gelibolulu Âlî'nin Türkçe ikinci divanı olan *Vâridâtü'l-Enika*'nın 982 H.=1574–75 M. yılında [Banyaluka'da iken] tertip edilerek aynı yıl tahta çıkan III. Murad'a sunulduğu ve şairin üç divanı içinde en hacimli olduğu belirtilmiştir. Âlî, başına ilk divanıdakinden başka bir önsöz koyduğu, arada yazdığı yeni şiirlerle yeni hükümdar hakkındaki kasidelerini eklediği, ilk divanından 10'u kaside, 142'si gazel olmak üzere 152 manzumeyi kimi zaman aynen, kimi zaman da ufak değişikliklerle *Vâridâtü'l-Enika*'ya dâhil etmiştir. Divanın tertip tarihini divan dîbâcesinin bütün nüshalarında 982 H.=1574 olarak belirten Âlî bunu *Nushatü's-Selâtin*'de 988 H.=1580 M. şeklinde göstermekle açık bir çelişkiye düşmüştür. Bu divanına sonraları 988 H.=1580 M. yılına kadar yazdığı şiirleri ilâve ettiği gibi çeşitli istinsahları (=çekimlemeleri) sırasında başkaları tarafından, üçüncü ve dördüncü divanlarında rastlanan çok sonraki tarihlere ait parçalar da eklenmiştir. Bunlar içinde en zenginleri 1054 H.=1644 M. istinsah tarihli İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 695 numarada kayıtlı nüsha ile şair Cevrî'nin 1055 H.=1645 M.'de istinsah ettiği Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, Nr. 1107'deki nüshadır¹⁸. Âlî'nin divan nüshalarından hiçbiri tek başına şairin şiirlerinin tamamını barındırma gibi bir özelliğe sahip değildir.

Âlî'nin nüshaları en yaygın olan divanı *Vâridâtü'l-Enikâ*'nın tenkitli metni, İstanbul

¹⁶ Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divânı (Vâridâtü'l-enikâ)*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1989, XXXVIII+[1]+579+[9] s. (Danışman: Prof. Dr. Ali Alparslan).

¹⁷ “Manzum Eserler” başlığında I. divan olarak gösterilen *Lâyihatü'l-Hakîka* şairin III. divanıdır.

¹⁸ Ömer Faruk Akün, “Ali Mustafa Efendi”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 2, İstanbul 1994, s. 417.

kütüphanelerinde (biri Süleymaniye’de, dördü Üniversite Kütüphanesinde) bulunan 5 nüsha¹⁹ karşılaştırılarak meydana getirilmiştir²⁰. Divandaki şiirlerin tertibinde ise, nüshalar içinde sayfa eksikleri olmayan tek nüsha olması, hacimce en geniş nüsha olması ve istinsah tarihinin en eski olmasından dolayı (Ü1) Üniversite Kütüphanesi 695 numaradaki nüsha esas alınmıştır.

Vâridâtü’l-Enikâ’nın hazırlanan tenkitli metni, “Dîbâce”, “Kasîdeler”, “Musammatlar”, “Gazeller” ile “Kıt’alar ve Muammalar” başlıkları altında verilmiştir. Divan metni, 1 dîbâce, 57 kaside, 30 musammat (9 terki-bend, 12 terci’-bend, 8 tahmis, 1 müstezad), kafiyelerine göre, eski divan düzenine uygun olarak sıralanmış 604 gazel, 25 kıt’a ve 7 muamma içermektedir²¹. Metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmaya çalışılmış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuş, nüsha farkları dipnotlarda nüshalar için kullanılan kısaltmalarla birlikte gösterilmiştir. Şiirlerin her birine, buldukları bölüm içinde ayrı ayrı sıra numarası verilmiştir. Her şiirin başında, o şiirin vezni gösterilmiştir. Ancak tef’ilelerin büyük harfle yazılmasına gerek yoktur. Çünkü bunlar, başlık ve özel ad değildir.

Metinden sonraki numarasız 8 sayfada “Nüshalardan Örnekler”e yer verilerek kitap tamamlanmıştır. “İçindekiler” cetvelindeki plana göre bu sekiz sayfa kitabın dördüncü bölümü olarak düşünülmüştür.

ANTAKYALI YAHYAZÂDE ÂSAF (1879, 1880–1971) VE ŞİİRLERİ

Dr. Hüseyin Güfta, *Antakyalı Şair Yahyazâde Âsaf: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Şiirleri*, Mehmet Tekin Yayınları, Zirem Basımevi, Antakya 1999, 219+1 s.

Eser “İçindekiler”le başlamaktadır. Bunu [Hayat Folklor Araştırmaları Derneği Başkanı] Mehmet Tekin’in “Sunuş” yazısı izler. Arkasından hazırlayanın “Önsöz”ü gelir. Bundan sonra çalışma, “İnceleme”, “Metin”, “Ebcad Hesâbı Üzere Esâmî” ve “Düzyazıları” olmak üzere dört bölümden oluşmaktadır.

“İnceleme” başlığını taşıyan birinci bölümde, yazılı ve canlı kaynaklardan (şairin oğulları ve torunu) yararlanılarak şairin hayatı sistematik olarak yazılmaya çalışılmıştır. Yine bu bölümde, şairin şiirlerinden yararlanılarak edebî kişiliği, memleketi olan Antakya’yı şiirlerinde nasıl işlediği, dil malzemesini nasıl kullandığı, tarih manzumeleri ve bunların açıklamaları ile vezin ve vezin uygulamalarıyla ilgili örneklerle, istatistiksel bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölüm “Metin” başlığını taşımaktadır. Burada önce, Asaf’ın şiir ve yazıları hakkında eldeki tek temel kaynak olan, rik’a yazıyla şairin kendisinin yazdığı “Şiir Defteri”nin tavsifi yapılmıştır²². Asaf, söz konusu defterindeki şiirlerini daha çok aruz vezni ile yazmış

¹⁹ *Vâridâtü’l-Enikâ*’nın tenkitli metinde kullanılan nüshalar: 1. S. Süleymaniye Kütüphanesi (Fâtih) 3852[4]; 2. Ü1 Üniversite Kütüphanesi 659; 3. Ü2 Üniversite Kütüphanesi 1699[7]; 4. Ü3 Üniversite Kütüphanesi 651; 5. Ü4 Üniversite Kütüphanesi 2789[4].

²⁰ İsmail Hakkı Aksoyak, 15. dipnotta künyesi verilen yazısında Âlf Divanlarının nüsha sayısını 27 olarak tespit etmiştir. Bu divanlar içerisinde *Vâridâtü’l-Enikâ* nüshası olup da bu yayında künyesi anılmayan divan nüshalarının sayısını da 7 olarak belirlenmiştir. Divan nüshalarının bulunduğu kütüphaneler şunlardır: 1. Bayezıt Devlet Kütüphanesi no: 5665; 2. Hamidiye, (Murad Molla Ktb.), Süleymaniye Kütüphanesi, no: 1107; 3. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, [İsmail] Saib [I], 4123 (Mecmua içinde), 258a-364b; 4. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi, Trk. [İsmail] Saib I. 3968; 5. Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi, no: 2420; 6. Ankara Milli Kütüphane, Yz. B. 1000, 29b-90a; 7. Kütahya Vahid Paşa Kütüphanesi, no: 2214.

²¹ İsmail Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Âlf ve Divanlarının Tenkitli Metni*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, CLXV+75 Sahife Tablo+1550 s. (Danışman: Prof. Dr. Mustafa İsen) adlı çalışmada nazım şekillerine göre manzume sayısı şöyledir: 105 kaside, 1 bahr-i tavil, 3 murabba, 2 muhammes, 19 tahmis, 8 müseddes, 5 tesdis, 2 müsebbâ, 4 müsemmen, 1 muaşşer, 6 terki-bend, 13 terci’-bend, 1 müstezad, 1490 gazel, 62 nazım, 128 kıta, 25 tarih, 35 rübâi, 34 muamma, 2 lugaz, 43 matla, 1 müfred, 1 şehrengiz, 8 kısa mesnevi.

²² Araştırmacının söz konusu çalışmayı yapmadan önce, Asaf ile ilgili çalışmalarının olduğu bilinmektedir. “Sunuş” başlığından öğrenildiğine göre de, Yahya Efendi oğlu Asaf Efendi ile ilgili çalışmanın Mehmet Tekin tarafından

Turkish Studies

olmasına rağmen bunları vezin (aruz, hece), tür ya da nazım şekillerine göre sınıflandırmamıştır. Şiirlerini aruz ve hece vezni ile yazmasından dolayı bu şiirler metin bölümünde, araştırmacı tarafından “Şiirleri” başlığı altında, “Aruz Vezni İle Yazılmış Şiirleri” ve “Hece Vezni İle Yazılmış Şiirleri” olmak üzere iki ana başlık altında toplanmıştır. Aruzla yazılmış şiirlerde mürettep divan sırasına bağlı kalınarak “Na’t-ı Şerif” ilk şiir, “Gazeller” de bu na’tten hemen sonra getirilmiştir. Mesnevi nazım biçimiyle yazılmış şiirler “Mesneviler”; murabba, muhammes, tahmîs, müseddes ve tesdisler “Musammatlar” başlığı altında toplanmıştır. Tarihler de düşürüldükleri tarih sırasına göre ve defterdeki düzenleri korunarak musammatlardan sonra eklenmiştir. Aruz vezniyle yazılmış ve yukarıda sayılan grupların hiçbirine dâhil edilemeyen (nazm, gazel ve kaside nazım şekliyle yazıldığı halde) manzumeler de “Aruz Vezni İle Yazılmış Diğer Şiirleri” başlığı altında birlikte verilmiştir. Kıt’a, beyit ve müfredler ise, aruz ile yazılmış şiirlerin sonunda “Kıt’a-i Kebireler ve Kıt’alar” ile “Beyitler ve Müfredler” başlıkları altında bir araya getirilmiştir. Hece vezni ile yazılmış olan şiirler ise, aruzla yazılmış şiirlerden sonra “bendlerle yazılanlar” ve “beyitlerle yazılanlar” olmak üzere kendi aralarında iki grupta toplanmıştır.

Çalışmada “Metin” oluşturulurken, şairin elde bulunan “Şiir Defteri”nde yer alan şiirlerine, *Yeni Mecmua*, *Ayçiçeği*, *Güneyde Kültür* gibi dergilerde yayımlanmış olan şiirleri ile onu bizzat tanıyanlardan toplanan ve şiir defterinde bulunmayan şiirleri de tespit edilerek eklenmiş ve şairin bütün şiirleri bir araya getirilmeye çalışılmıştır. Bu çabalar sonucunda, Âsaf’ın aruzla yazılmış şiirlerinin, 1 na’t, 43 gazel, 5 mesnevi, 17 musammat (1 murabba, 2 muhammes, 9 tahmîs, 4 müseddes ve 1 tesdîs), 30 manzum tarih, 15 manzume (dörtlük ve beyitler şeklinde yazılmış), 11 kıt’a, 17 matla’ ve müfredten oluştuğu görülmektedir. Bu şiirlerin nazım şekillerine göre dağılımı ise şöyledir: 9 kasîde, 49 gazel (1 müstezâd), 5 mesnevi, 1 murabba, 2 muhammes, 9 tahmîs, 4 müseddes, 1 tesdîs, 32 kıt’a (kıt’a-i kebîre 7), 3 nazm, 3 matla, 18 müfred (1’i Farsça), 2 vezni âhar, 1 sarma kafiyeli manzume. Metin bölümünde Âsaf’ın, 43’ü muhteva ve şekil itibariyle klasik anlamda gazel olmak üzere aruz vezniyle yazılmış toplam 139 şiiri vardır. Bu şiirler, hece vezniyle yazılmış manzumelerle birlikte 1136 beyitten oluşur. Hece vezniyle yazılmış 11 manzumenin dağılımı ise şöyledir: 9 koşma kafiyeli manzume, 1 sarma kafiyeli manzume ve 1 mesnevi.

Üçüncü bölüm ise kendi türünde örneğine çok az rastlanan çalışmalardan biri olan “Ebced Hesâbı Üzere Esâmî” başlıklı bir düzenlemeyi kapsamaktadır. Burası 787 özel ismin ebced hesabına göre sayı karşılıklarının yer aldığı bölümdür. İsimler, ebced hesabına göre sayı karşılığı en küçük olandan en büyük olana doğru sıralanmıştır.

Dördüncü bölümde “Düzyazıları” başlığı altında Asaf’ın mektupları ve diğer yazılarından oluşan 12 yazı bulunmaktadır. Nesir yazılarından sonra gelen “Kaynakça”nın ardından, şairin kendisi ve ailesiyle ilgili fotoğrafların, şiir defterinden bazı sayfaların sunulduğu “Belgeler” başlıklı bölüm ile eser son bulur.

Metin günümüz Türk alfabesiyle yazılırken çeviriyazı sistemi kullanılmamış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmamıştır. Farsça birleşik kelimelerin yazımında Ferit Devellioğlu’nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*’inde gösterilen yazımlar tercih edilmiştir. Metne hazırlayıcı tarafından eklenen başlıklar köşeli parantez [] içinde gösterilmiş ve ayet iktibasları hakkında gerekli açıklamalar dipnotta belirtilmiştir.

araştırmacıya rica edildiği anlaşılıyor. Adı geçen şiir defterinin tavsifinin yapıldığı yerde, bu defterin nerede ya da kimin elinde olduğuna dair bir bilgi verilmemiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

FATİH (1432–1481) VE ŞİİRLERİ

Ahmet Aymutlu, **Fatih ve Şiirleri**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, 152 s.²³

Eser “Fatih” adlı, Fatih Sultan Mehmet adına aruz ölçüsüyle yazılmış yedi beyitlik mesnevi uyaklı bir şiirle başlamaktadır. Bunu eseri hazırlayanın “Önsöz”ü takip eder. “Önsöz”de daha önce Fatih ve divanı üzerine yapılmış çalışmalardan söz edildikten sonra bu çalışmada izlenen yöntemle ilgili kısa bilgi verilmiştir. Yazar Fatih’in şiirlerini kitaba alırken karşılaştırmaya gerek duymadığını bildirir. Eserin adından da anlaşılacağı gibi kitap, biri Fatih’i konu edinen, öteki şiirlerini ortaya koyan iki kısımdan meydana gelmektedir.

“Giriş” kısmında yazar, “II. Murat ve Devri” başlığıyla dönem hakkında bilgi verir. Burada “Muradî” mahlasıyla şiirler yazan bu padişaha ait 1 gazel, 2 kıt’a ve 1 müfredin metinleri de verilmiştir. “Fatih ve Devri” başlıklı birinci bölümde, Fatih’in doğumundan Şehzade Küçük Ahmet’in boğdurulması olayına kadar olan hayatına dair bilgiler yer alır. “Fethi Doğru” başlıklı ikinci bölümde fetihle ilgili bilgilere yer verilir. “İstanbul’un Fethi’nden Sonra” başlıklı üçüncü bölümde, Fatih’in yaptığı seferler vb. konulara değinilmiştir. Dördüncü bölümde “İlim ve Sanat” başlığı altında Fatih’in kurduğu ilim müesseseleri, Fatih devrindeki kütüphaneler, güzel sanatlar, Enderun teşkilatı vb. konularında bilgiler verildikten sonra bu bölüm “Fatih’in Ölümü” başlığı ile sona erer. Beşinci bölümde “Fatih’in Edebî Şahsiyeti” başlığı altında Fatih’in şairliği ve etkilendiği şairler; şiirlerinin konuları, edebî sanatları, mazmunları; şiirlerindeki şekil, imlâ, ses bilgisi (=fonetik) ve şekil bilgisi (=morfolojik) özellikleri anlatılır.

Metin kısmında hepsi gazel tarzında 71 şiir vardır. Bu bölümde gazeller, eski divanlardaki sıraya uygun olarak sıralanmıştır. Şiirlerin karşılarında bugünkü dille açıklamaları verilerek genç nesillerin metinleri kolaylıkla anlamalarının teminine çalışıldığı önsözde belirtiliyor. Buna bağlı olarak, kitabın sol sayfalarında şiirler, sağ sayfalarında ise bu şiirlerin günümüz diliyle açıklamaları yer almaktadır.

Kitabın “Önsöz”ünde, “metin karşılaştırmalarına lüzum görülmeyip Ali Emirî nüshasının okunuşu tesbit edilerek divanda bulunmayan şiirler ayrıca gösterildi” denilerek, Fatih’in şiirleri kitaba alınırken karşılaştırmaya gerek duyulmadığı bildirilmiştir. Bu eserde, Ali Emirî nüshasının okunuşu tespit edilerek bu yazmada bulunmayan şiirler ayrıca gösterilmiştir. Sayfa altında “nüsha” ibaresi karşısında farklılık varsa belirtilmiş, ancak söz konusu farkın hangi nüshaya ait olduğu yazılmamıştır.

“Ekler” bölümünde matla, beyit, gazel ve kıt’a tarzında 15 şiir bulunmaktadır. Bunlar Ali Emirî nüshasında bulunmayan şiirlerdir. Eserde Fatih’in toplam 86 şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerden 71’si gazeldir. Ancak 19. ve 55. gazellerin ilk beyitlerinde kafiye yoktur, 48. şiir ise murabbadır. Geriye kalan 13 şiir kıt’a, beyit ve mısra olarak sınıflandırılabilir.

Bu yayın Fatih’in şiirlerinin, hepsi aynı kaynağa (Ali Emirî yazması) dayanılarak yapılmış yeni yazılı yayınlarının üçüncüsü, Georg Jacob’un Almanya’da basılan çalışması da sayılırsa dördüncüsüdür²⁴.

Metin çevriminde transkripsiyon işaretleri kullanılmamış, Arapça ve Farsça kelimelerdeki

²³ Eserin ilk baskısı için bk. Ahmet Aymutlu, **Fatih ve Şiirleri**, M. Sıralar Matbaası, İstanbul 1959, 143 s. [Konur Ertop, “Fatih’in Şiirleri I (A. Aymutlu, İstanbul, 1959)”, **Türk Dili**, C. VIII, S. 95, Ağustos 1959; II, aynı dergi C. VIII, S. 96, Eylül 1959].

²⁴ Daha önce yapılan çalışmalar şunlardır: Saffet Sıtkı (Bilmen), **Fatih Sultan Mehmet (Avnî) Divanı**, Ahmet Hâlit Kitabevi, İstanbul 1944, 80 s.; Kemal Edip Ünsel, **Fatih’in Şiirleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1949, VII+91+47 s.; Prof. Dr. Georg Jacob, **Der Divan Sultan Mehmeds der des Zweiten des Eroberers von Konstantinople**, Berlin 1904.

uzun ünlüler gösterilmiş, şiirlerin seslendirilmesinde ise dönemin dil özelliklerine uyulmuştur.

KARAMANLI AYNÎ²⁵ DİVANI

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mermer, **Karamanlı Aynî Dîvânı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, VI + 708 + 10 s.

Kitap “İçindekiler” ve “Sözbaşı”ndan sonra gelen “Giriş”in ardından iki ana bölümden meydana gelmektedir. Önsözün bulunmadığı çalışmada “Sözbaşı” önsöz yerine düşünülmüştür. “XV. Yüzyılda Karaman Beyliği” başlıklı girişte, Aynî’nin yaşadığı XV. yüzyılda, mensubu bulunduğu Karaman Beyliğinin durumu anlatılmaktadır.

Girişin ardından gelen birinci bölümde verilen bilgilerin tamamı “Karamanlı Aynî” ana başlığı altında sunulmuştur. Burada şura tezkirelerinde ve biyografik eserlerde hakkında bilgi bulunmayan şairin hayatı, eseri (*Divanı*), edebî kişiliği, daha önce Aynî ile ilgili yapılan araştırmalar ve divandan elde edilen bilgilerden faydalanılarak ortaya konulmuştur. “Divanı” başlığında Aynî’nin tek nüsha divanının yazma tavsifi yapılmıştır. Divanın muhtevası “Kasîdeler ve Musammatlar” ile “Gazeller” altında daha çok sayısal verilerle gösterilmiştir.

Nüsha tavsifinde, *Aynî Divanı*’nın bilinen tek nüshasının Konya Mevlana Müzesi İhtisas Kitaplığında 2406 (yeni kayıt numarası 2425) numarada *Aynî-i Kadîm Divanı* adıyla kayıtlı olduğu bildirilmektedir. Çalışma yapılırken divanın başka nüshaları için yerli ve yabancı katalogların tarandığı (taranan yabancı katalogların künyeleri dipnotta gösterilmiştir), ancak hiçbirinde yeni bir nüshaya rastlanılmadığı, divanın tanıtıldığı bölümde belirtilmiştir. Birinci bölüm, Aynî ile ilgili incelemede ulaşılan bilgilerin özetlendiği “Sonuç” ve çalışmada kullanılan kaynakların gösterildiği “Bibliyografya” kısımlarıyla sona ermiştir.

İkinci bölüm “Karamanlı Aynî Divanı” başlığını taşımakta ve divan metni “Kısaltmalar ve Transkripsiyon İşaretleri”ni gösteren kısımdan sonra gelmektedir. Hazırlanan yeni harfli metinde, şiirlerin sıralanmasında eldeki tek nüshaya bağlı kalınmıştır. “Metin” kısmında “Kasîdeler ve Musammatlar”, “Gazeller” ile “Muammalar” bölümleri bulunmaktadır. Metin “Kasideler ve Musammatlar” ile başlamakta ve burada toplam 58 kaside ve musammat yer almaktadır. Kaside nazım biçimi ile biri Arapça, dokuzu Farsça toplam 41 manzumeye yer verilmiştir. Mülemma olarak yazılmış şiirlerin sayısı 8’dir. Bunların ikisi mülemma-murabba’dır. Divan metninin ilk şiiri mülemma-murabba şeklinde yazılmış münacattır. Bunlardan başka bu bölümde 5 murabba, 2 terhib-bend, biri Farsça 3 terci’-bend yer alır. Bu bölümün sonunda “Müfredler” başlığı altında biri Türkçe biri Farsça 2 müfret ve 1 kıf a vardır.

Gazeller bölümü, kafiyesi klasik divan düzenine göre sıralanmış toplam 512 gazeli içermektedir. Son gazelin sadece matla beyti vardır. Gazellerden 14’ü musammat gazel, 3’ü mülemma, 11’i doğrudan mülemma olmayıp, bazılarında bir bazılarında iki veya üç beyti Arapça veya Farsça’dır. Ayrıca 3 gazel de tamamen Farsçadır.

Divanda gazellerden sonra gelen ve metin kısmının üçüncü başlığı olan “Muammâlar” altında 6’sı Arapça, 103’ü Farsça ve 27’si de Türkçe toplam 136 muamma yer almaktadır.

Eserin sonuna, kitabın inceleme bölümüyle divan metninde geçen “Kişi ve Yer Adları, Kitap, Dergi, Gazete, Terimler ve Kavramlar...”ın yerlerini gösteren dört sayfalık “Dizin” eklenmiştir. Ancak dizin incelendiğinde divan metnindeki birçok kişi ve yer adının bu dizine alınmadığı, eksik olarak hazırlandığı görülmektedir. Dizinin ardından “Düzeltilmeler” kısmı eklenmiş ve kitap tamamlanmıştır. Dizin ve düzeltilmeler sayfalarının numarası bulunmamaktadır.

²⁵ XV. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan Aynî’nin doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Çünkü şura tezkirelerinde, Osmanlı tarihlerinde ve biyografik eserlerde adına rastlanmamıştır.

Her şiirin başında, o şiirin vezni gösterilmiş, ancak başlık ve özel ad olmayan tef’ilelerin yazımında büyük harf kullanılmıştır. Metin yeni harflere aktarılırken tam bir yazı çevrimi (=transkripsiyon) uygulaması yapılmaya çalışılmış, bunun yanında transkripsiyonda uzun ünlülerin üzerine konan çizgi (-) işareti yerine günümüz metinlerinde kullanılan düzeltme işareti (^) kullanılmış, ayın ve hemzenin gösterilmesinde de kesme işareti tercih edilmiştir. Metinde Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin ses özellikleri benimsenmiştir. Mülemma şiirlerdeki Arapça, Farsça kısımlarla, başlı başına Arapça veya Farsça olan şiirler ile âyet ve hadisler eski yazı ile metne alınmıştır. Metin kısmında her bölümündeki manzumeler de kendi içerisinde birden başlayarak Arap rakamlarıyla numaralandırılmıştır.

BÂBÛR (1483–1530) DÎVÂNİ

Dr. Bilâl Yücel, **Bâbüür Dîvânî (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, XII + 575 s.²⁶

Eser “İçindekiler”le başlar. Bunu “Önsöz” ve “Kısaltmalar” izler. “Önsöz”de, daha önce bir doktora tezi²⁷ olarak hazırlanan bu çalışmada, Bâbüür’ün şiirleri hakkında yapılmış dar kapsamlı araştırmaların dışında *Bâbüür Divanı*’nın tamamının günümüz Türk harfleriyle ve mukayeseli olarak bilim dünyasına ilk kez sunulduğu söylenmiştir.

Eser bir giriş ve üç bölümden meydana gelmiştir. Başta “Bâbüür ve Zamanı” başlığı altında, XV. yüzyıldaki siyasî gelişmelerin, sosyal yapının, dil ve edebiyat konularının ele alındığı “Genel Durum” ile “Gâzî Zahîrüddîn Muhammed Bâbüür”ün “Hayatı”, “Kişiliği” ve “Eserleri”nin konu edildiği “Giriş” kısmı gelir.

Birinci bölüm olan “Gramer” bölümünde “Ses Bilgisi” ve “Şekil Bilgisi” altında divanın ses ve şekil bilgisi özellikleri, Eckmann’ın *Chagatay Manual*, adlı eserindeki plan göz önünde bulundurularak tasvirî gramer metoduyla (=bir dilin veya lehçenin belirli bir zamandaki sistemini anlatan, tarifli açıklamasını yapan grameri) değerlendirilmiştir. Bu bölümde şekil bilgisi özelliklerine çok sayıda örnek verildiği için “Sözlük”te ekler yeniden gramatikal sıraya konulmamıştır.

İkinci bölüm, *Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi*’nin de yer aldığı ve klasik tarzda tertip edilmemiş olan *Bâbüür Divanı*’nın altı nüshasının karşılaştırılması suretiyle tespit edilmiş mukayeseli “Metin”e ayrılmıştır.

“Giriş” bölümünde Bâbüür’ün eserleri tanıtılırken beşinci ve son eser olarak divan tanıtılmış, nüsha tavsifleri ayrıntılı olarak yapılmış, “Metin Kurarken Tutulan Yol” açıklanmıştır. Nüsha tavsiflerinden de öğrenildiğine göre *Bâbüür Divanı*’nın 6 nüshası bilinmektedir²⁸. Çalışmada, hacim bakımından öteki nüshalardan büyük olması, ayrıca tutarlı gramer ve imlâ özelliklerinden dolayı Üniversite Nüshası (Ü), “asıl nüsha” olarak alınmıştır. Mukayeseli metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, şiirlerin dil özelliklerinde Çağatay Türkçesinin fonetik özelliklerine bağlı

²⁶ İbrahim Baştuğ, “Bâbüür Divânî”, **Bilge**, S. 7 (Güz 1995), s. 85–88.; Zühal Kargı Ölmez, “Bâbüür Divânî (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım), Dr. Bilâl Yücel, Atatürk Kültür Merkezi Yayını”, **Türk Dilleri Araştırmaları**, 1995, S. 5, s. 288–289.

²⁷ Bilâl Yücel, **Bâbüür Divânî: Metin-Gramer-Sözlük**, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1986, XLI+598 s. (Danışman: Prof. Dr. Talat Tekin).

²⁸ 1. Üniversite Nüshası (Ü): İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: 3743; 2. Paris Nüshası (P): Paris Bibliotheque Nationale, Suppl. Turc. 1230; 3. Topkapı Nüshası (T): Topkapı Sarayı Revan Kütüphanesi No: 2314; 4. Muallim Cevdet Nüshası (C): İstanbul 100. Yıl Atatürk Kitaplığı (Belediye Ktb.) Muallim Cevdet Yazmaları K. 332; 5. Rampur Nüshası (R): Rampur, (Hindistan) daki Nevvab Kütüphanesinde (Library of His Highness Nawwab) bulunan yazmanın fotoğrafları E. Denison Ross tarafından yayımlanan kitaptan alınmıştır.; 6. Tahran Nüshası: Tahran, Kütüphane-i Saltanatî (eski)’de bulunan nüsha Zeki Velidi Togan tarafından ilim âlemine tanıtılmış; ancak bütün çabalara rağmen araştırmacı tarafından nüshanın fotoğrafları temin edilememiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

kalınmış ve nüsha farkları “Nüshaların Tavsifleri”nde gösterilen kısaltmalarla aparatta gösterilmiştir.

Klasik divan tarzında tertip edilmemiş olan *Bâbü'r Divanı*'nda, *Risâle-i Vâlidîyye Tercümesi*, 119 gazel, 18 mesnevi, 210 rubâî, 57 muamma, 19 kıf a, 15 tuyuğ, 79 matlâ , 7 masnû şiir, 16 nâtamam gazel, 3 nazm, 16 musarrâ beyit, 5 müfret, 4 yerde de mensur parça bulunmaktadır. Ayrıca, Farsça olarak 2 gazel, 12 rubâî, 8 kıf a, 17 matlâ ve 1 mensur parça vardır.

Üçüncü bölümün ana başlığı “Sözlük”tür. Eserin 327–446. sayfaları divanın sözlüğü ve gramatikal dizinine ayrılmıştır. Bunu “Summary” ve “Bibliyografya” takip eder. “Tıpkıbasımlar” başlığında, İstanbul Üniversitesi Nüshası, İ.Ü. Kütüphanesi, No: 3743'ün tıpkıbasımı yer almaktadır.

Eser, divandaki manzumelerin ilk mısralarının divan düzenine göre sıralanmış “Dizin”i ile son bulur.

BAKİ (1526–1600) DİVANI

Dr. Sabahattin Küçük, **Bâkî Dîvânı**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, XVI + 472 + [3] s.²⁹

Bu çalışmada *Bâkî Divanı*'nın edisyon kritikli metninin yayını amaçlanmıştır. Buna bağlı olarak da çalışma “İçindekiler”, “Önsöz”, “Karşılaştırılan Nüshalar”, “Transkripsiyon İşaretleri” ve “Divân” metninden meydana gelmektedir. “Önsöz”de belirtilmemiş olsa da eser araştırmacının doktora tez çalışmasıdır³⁰. “Önsöz”de “divanın mümkün olduğu kadar yanlış ve eksiklerden uzak tenkitli bir metninin” olmadığı, ancak eserin şimdiye kadar üç kez basıldığı (basıldığı söylenen bu eserlerden birincisi divanın matbu baskısı³¹, ikincisi Dvorak'ın³², üçüncüsü de Ergun'un³³ çalışması) belirtilmiş, bu eserlerin künyeleri verilerek kısaca içerikleri ve özellikleri değerlendirilmiştir. Divan metninin kurulmasında izlenen yöntemle ilgili bilgilere yine “Önsöz”de yer verilmiştir. Burada divanın yurt içi ve yurt dışı kütüphanelerde yüzden fazla nüshasının bulunduğu, bu kadar çok nüshası bulunan bir eserin tenkitli metninin ortaya konmasının güçlüğünden söz edilmiştir. Arkasından tenkitli metnin hazırlanabilmesi için, İstanbul kütüphanelerinde bulunan yazmalar arasında 10 nüshanın seçildiği, “seçilen nüshaların istinsah tarihi bakımından eski ve içerisindeki şiirleri açısından da zengin olmasına” özellikle dikkat edildiğinin söylenmesi, nüsha tercihleriyle ilgili tutumu göstermektedir. Bu nüshalara Fırat Üniversitesi Kütüphanesindeki iki yazma da eklenerek karşılaştırmada kullanılan nüsha sayısının 12 olduğu belirtilmiştir.

“Önsöz”den sonra eleştirmeli yayının (=edition critique) hazırlanmasında kullanılan divan nüshalarının tanıtıldığı “Karşılaştırılan Nüshalar” başlığını taşıyan bölüm gelmektedir. Burada önce “Önsöz”de belirtilen nüsha tercihlerine göre seçilmiş 12 nüsha³⁴ *Yazma Divanlar*

²⁹ Divanın yenilenen ikinci baskısı için bk. Dr. Sabahattin Küçük, **Bâkî Dîvânı (Tenkitli Basım)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, XVI+475 s.; Baki Divanı'ndan seçmelerle yapılan yayın için bk. Sabahattin Küçük, **Bâkî ve Dîvânından Seçmeler**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1988, VI+426 s.; Kültür Bakanlığı, Ankara 2002, X+427 s.; Namık Açıkgoz, “Klasik Türk Şiiri Tenkid Usulüne Giriş ve Bâkî ve Dîvânından Seçmeler Örneği”, **Polemik**, S. 7 (Aralık 1992), s. 43-46.

³⁰ Sabahattin Küçük, **Bâkî Dîvânı Üzerine Bir İnceleme**, Doktora Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ 1982, 2 C., IX+452, XXVII+598 s. (Danışman: Prof. Dr. Kaya Bilgegil).

³¹ **Dîvân-ı Bâkî**, Muzika-i Hümayûn Litografya Tezgâhı, İstanbul 1276, 256 s.

³² Ord. Prof. Dr. Rudolf Dvorak, **Bâkî's Divân Ghazalijjât**, Leiden I. C. 1908, II. C. 1911, LXXV–666 s.

³³ Sadeddin Nüzhet Ergun, **Bâkî Hayatı ve Şiirleri**, C. 1. Divan, İstanbul 1935, XV+502 s.

³⁴ Karşılaştırılan nüshalar: 1. İstanbul Üniversitesi Ktb. T. 5571 (Ü1); 2. İstanbul Üniversitesi Ktb. T.2889 (Ü2); 3. İstanbul Üniversitesi Ktb. T. 3864 (Ü3); 4. İstanbul Üniversitesi Ktb. T. 2853 (Ü4); 5. İstanbul Üniversitesi Ktb. T. 2928 (Ü5); 6. İstanbul Üniversitesi Ktb. T. 3793 (Ü6); 7. Lala İsmail Efendi (Murad Molla Ktb.–Süleymaniye Ktb.) 427 (M);

Katalogu’ndaki kısaltma usûlüne de uyularak kısaltmalarıyla birlikte künyeleri verilip tavsifleri yapılmıştır. Hemen ardından, karşılaştırılan nüshalarda bulunmayan şiirlerin alındığı 8 nüshanın³⁵ sadece kısaltmaları ve künyeleri sıralanmıştır. “Önsöz”de açıklandığı gibi karşılaştırmada on iki nüsha kullanılmış, karşılaştırılan nüshalarda bulunmayan şiirler tavsifi yapılmayan sekiz nüshadan eklenmiştir. Karşılaştırmada Dvorak ve Ergun nüshalarının da göz önünde bulundurulduğu, metin tespit edildikten sonra Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, İstanbul Üniversitesi ve Süleymaniye Kütüphanelerinde bulunan diğer yazmaların bir bölümünün de gözden geçirilerek kimi eksikliklerin giderilmeye çalışıldığı yine önsözde belirtilmiştir.

Karşılaştırma yapılırken, tavsifleri verilen nüshalardan herhangi biri esas alınmamış, metin araştırmacı tarafından eleştirmeli yayın ilke ve yöntemleri göz önünde bulundurularak yeniden kurulmuştur. Divan metninin tertibinde ise en zengin nüsha olan Ü1 ve Ü2 nüshalarına uyulmuştur.

Metin günümüz Türk alfabesiyle yazılırken çeviriyazı işaretleri kullanılmış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine bağlı kalınmıştır. Nüsha farkları metne ilişkin dipnotlarda (=apparat critique) ait oldukları nüsha kısaltmalarıyla birlikte gösterilmiştir. Farklar gösterilirken önce her şiirin bulunduğu varak numarası nüsha kısaltmasıyla birlikte gösterilmiş, beyit numaralarının yanında her beytin birinci mısrasına “a” ikincisine de “b” harfleri verilerek seçilen şekillerle (=rivayet/varyant) farklar yerleştirilmiştir. Mısra ya da beytin tamamı nüsha farkı olarak gösterilmesi gerektiğinde ise sayfa altında seçilen rivayet konulmayıp sadece nüsha farkları yazılmıştır.

“Transkripsiyon İşaretleri”nin gösterildiği tablodan sonra divan metnine geçilmiştir. Metin kısmı kasidelerle başlar. “Kasideler” bölümünde 27 kaside, “Musammatlar” bölümünde 2 terki-bend, 1 terci’-bend, 5 tahmis, 1 muhammes vardır. “Gazeller” başlığı altında Arap harfli alfabe sırasına göre düzenlenmiş 548 gazel bulunmaktadır. “Kıf alar”ın altında 1’i tarih kıf ası olmak üzere 21 kıf a yer alır. “Matlâ lar” bölümünde de 31 matla vardır. “Farsça Şiirler” başlığında 3’ü tahmis, 9’u gazel, 3’ü mesnevi biçiminde şiir, 5’i matlâ olmak üzere toplam 20 şiir bulunur.

Eser üç sayfalık “Bâkî Divânı Doğru Yanlış Cetveli” ile son bulur.

CEMALÎ (1410, 1412–1512)³⁶ HAYATI ESERLERİ VE DİVANI

İ. Çetin Derdiyok, **Cemâlî Hayatı, Eserleri ve Divanı, (İnceleme-Tenkidli Metin-Tıpkıbasım)**, Yayımlayanlar: Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin Sources of Oriental Languages and Literatures 23-The Department of Near Eastern Languages and Civilizations, Harvard University, 1994, 170 s.

Eser “İçindekiler”den sonra gelen “Önsöz”, “Giriş”, “Hayatı”, Edebî Kişiliği”, “Eserleri”,

8. Fâzıl Ahmet Paşa (Köprülü Ktb.) 268 (K); 9. Fırat Üniversitesi Ktb. 9585 (F1); 10. Fırat Üniversitesi Ktb. 9586 (F2); 11. Esad Efendi (Süleymaniye Ktb.) 2610 (S1); 12. Esad Efendi (Süleymaniye Ktb.) 2611 (S2).

³⁵ Karşılaştırılan nüshalarda bulunmayan şiirlerin alındığı nüshalar: 1. İstanbul Üniversitesi Ktb. T. 2942 (Ü7); 2. Hafid Efendi (Süleymaniye Ktb.) 335 (S3); 3. Muzaffer Ozak (A.Ü. DTCF Ktb.) II. 380 (O3); 4. Muzaffer Ozak (A.Ü. DTCF Ktb.) I. 857 (O4); 5. Muzaffer Ozak (A.Ü. DTCF Ktb.) I. 1132 (O7); 6. Muzaffer Ozak (A.Ü. DTCF Ktb.) I. 1301 (O8); 7. Muzaffer Ozak (A.Ü. DTCF Ktb.) I. 929 (O9); 8. Mustafa Çon (A.Ü. DTCF Ktb.) A 38 (Ç1).

³⁶ Şeyhî’nin yeğeni olup asıl adı Bâyezid’dir ve Cemâlî mahlasını sonradan almıştır. Sehî ve ondan sonra gelen kaynaklar Cemâlî’nin bu adından bahsetmezler. Cemâlî’nin doğum ve ölüm tarihleri kesin olarak bilinmemektedir. Cemâlî’nin doğduğu tarih bilinmemekle beraber onun **Hüsrev ü Şîrîn**’e zeyil yazdığından on sekiz yirmi yaşlarında olduğunu düşünerek 813-815 H.=1410-1412 M. yılları arasında doğduğuna hükmedilebilir. Ölüm tarihi de kaynakların genel olarak belirttiği gibi II. Bayezid devri sonları, yani 1512 civarı olarak gösterilmiştir. Tezkireciler, II. Bayezid devri sonlarında öldüğünü yazıyorlarsa da, Divanı’nda ne Fatih’e mersiye, ne II. Bayezid’e medhiye bulunduğundan yola çıkarak, Fatih devri sonlarında veya II. Bayezid devri başlarında ölmüş olabileceği de düşünülebilir. Divanı’nı da tahminen 1478’den sonra tamamlamıştır.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

“Cemâlî Dîvânı”, “Dîvân’da Dil ve Söyleyiş”, “Cemâlî Dîvânı’nda Kullanılan Edebî Sanatlar”, “Dîvân-ı Cemâlî (Metin)”, “Sonuç-Kaynakça-Kısaltmalar” ve “Dîvân-ı Cemâlî (Tıpkıbasım)” başlıklarının yer aldığı bölümlerden oluşur. Araştırmacının “Önsöz”deki ifadesine göre ise çalışma, Cemâlî’nin hayatı, eserleri ve divanın tanıtıldığı inceleme ve divan metninin yer aldığı metin bölümü olmak üzere başlıca iki kısımdan meydana gelmektedir.

“Önsöz”de çalışmanın amacı “...Cemâlî’nin hayatı, eserleri ve Divanı, çeşitli yönleriyle araştırılarak, kaynaklardaki tutarlı, tutarsız bilgiler karşılaştırılmış ve incelemeye çalışılmıştır” cümlesiyle özetlenmiştir. Burada ayrıca, eserin 1988 yılında tamamlanan yüksek lisans çalışmasının³⁷ yeniden gözden geçirilmiş biçimi olduğu da söylenerek, tüm araştırmalara rağmen *Cemâlî Divanı*’nın ikinci nüshasına tesadüf edilemediği, bu nedenle karşılaştırmalı bir çalışmanın yapılamadığından söz ediliyor.

“Giriş”te Cemâlî hakkındaki kaynak ve araştırmaların yetersizliğini dile getiren araştırmacı, “Giriş”ten sonra Cemâlî’nin hayatı (doğum yeri, doğum tarihi, adı ve Şeyhoğluya karıştırılması, yaşadığı zaman ve ölüm tarihi), edebî kişiliği (Tezkirecilere göre Cemâlî’nin sanatı, Şeyhî etkisi, nazireciliği) ve eserleri hakkında kaynaklardaki bilgileri değerlendirerek, sağlam ve başarılı sonuçlara varmıştır. “Cemâlî Dîvânı” başlığı altında şiirler, nazım şekillerine göre (Kasideleri, Kıt’a-i Kebireleri, Nazımları, Gazelleri, Müstezâdları, Kıt’aları, Beyitleri) ayrıntılı olarak incelenmiştir. “Dîvân’da Dil ve Söyleyiş” ve “Cemâlî Dîvânı’nda Kullanılan Edebî Sanatlar” başlıklı bölümlerde divan, dil ve edebiyat yönünden incelenmiş, edebî sanatlar, vezin, kafiye ve redif bakımından değerlendirilerek bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

İnceleme kısmından sonra, çalışmanın ikinci ve önemli kısmını teşkil eden “Dîvân-ı Cemâlî (Metin)” bölümünde divanın yeni harfli metni yer almaktadır. “Cemâlî Dîvânı” başlığı altında, şiirlerin nazım şekillerine göre incelenmesine geçilmeden önce, üzerinde çalışılan ve tek nüsha olan *Cemâlî Divanı*’nın Kayahan Erimer’in kendi özel kütüphanesinde bulunan yazma olduğu ve bu nüshayı *TDAY 1973-1974 Belleten*’inde bir makaleyle ilim âlemine tanıttığı belirtilmiştir³⁸.

Cemâlî Divanı, mürettep bir divan özelliği göstermekle beraber, kasidelerin arasında kıt’alar ve beyitler bulunmaktadır. Gazeliyyât bölümünün içinde bir müstezad ve sonunda da bir kaside yer almaktadır. Metin kısmında 1’i tevhid, 2’si na’t, 5’i Fâtiş Sultan Mehmed’e, 2’si Mahmud Paşa ve vezirlere methiye olmak üzere, 1’i güzel yazı, öteki rakîbi yerme konularında toplam 12 kaside yer almaktadır. Fâtiş Sultan Mehmed’e övgü ve dua niteliğinde yazılmış, kıt’a-i kebiere nazım şekline uygun 4 kıt’a-i kebiere, üçü büyük olasılıkla Mahmud Paşa’ya yazılmış övgü ve dua niteliğinde toplam 6 nazım (2. ve 5. nazım Arapça, 3. ve 6. nazımlar Farsça) bulunmaktadır. Divanın “Gazeliyyât” bölümünde, kafiyelerine göre, Arap harfli alfabe sırası gözetilmeden düzenlenmiş 2’si Farsça 52 gazel vardır. Farsça gazellerin birincisi gazeller bölümünün başında, ikincisi ise sonunda bulunmaktadır. Ayrıca metinde, 2 müstezad, 8 kıt’a ve 7 beyit yer almaktadır. Beyitlerden 2’si Arapça, 1’i Arapça-Farsça mülemmadır. Metin aktarımında transkripsiyon işaretleri kullanılmış ve şiirlerin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesi fonetiğine uyulmuştur.

Çeviriyazılı metinden sonra “Sonuç”, “Kaynakça” ve “Kısaltmalar” başlıkları yer alır. “Kısaltmalar”ın ardından, eserin 117-170. sayfalarında “Tıpkıbasım Dîvân-ı Cemâlî” başlıklı, divanın Kayahan Erimer’de bulunan tek nüshasının tıpkıbasımı verilerek çalışma tamamlanmıştır.

³⁷ İ. Çetin Derdiyok, *Cemâlî Dîvânı: İnceleme-Metin*, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana 1988, 247 s. (Danışman: Doç. Dr. Mine Mengi).

³⁸ Kayahan Erimer, “Gün Işığına Çıkan Değerli Bir Eser”, *TDAY Belleten 1973-1974*, Türk Dil Kurumu, Ankara 1974, s. 265-281.

CİNÂNÎ (?–1596) DİVANI

Dr. Cihan Okuyucu, **Cinânî (Hayâtı–Eserleri-Dîvânının Tenkitli Metni)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, XXXVII + 770 s.³⁹

Eser “İçindekiler” ve “Ön Söz”den sonra yer alan “Birinci Kısım (İnceleme)” ve “İkinci Kısım (Divan Metni)” başlıklı iki bölümden oluşmaktadır.

Önsözde eserin, daha önce “Cinânî-Hayâtı-Eserleri-Divânının Tenkitli Metni” adlı doktora tezinin bazı değişikliklerle kazandığı yeni şekli olduğu belirtiliyor⁴⁰. Buna göre adı geçen tezin; şairin hayatı, sanatı ve eserleriyle ilgili ilk kısmı kısaltılmış, metni oluşturan ikinci kısım yeniden gözden geçirilerek hatalar en az seviyeye indirgenmeye çalışılmış, sonda yer alan Farsça şiirler de tercüme edilmiştir.

“Birinci Kısım (İnceleme)”da şairin hayatı, edebî kişiliği, dünya görüşü kaynaklar ve divanın incelenmesi sonucunda elde edilen bilgilerden faydalanılarak ortaya konmuş, şairin eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. Bu bölümün sonuna “Bibliyografya” başlığı altında kaynaklar eklenmiştir.

Birinci kısımda “Eserleri” başlığı altında “Divan”ın tenkitli metninde kullanılan 3 nüsha⁴¹ kısaltmalarıyla birlikte tanıtılmış, bu nüshalar yanında metnin kurulmasında faydalanılan İstanbul kütüphanelerindeki şiir mecmualarının nerede ve hangi numarada kayıtlı buldukları yine kısaltmalarla birlikte gösterilmiştir.

“İkinci Kısım (Divan Metni)”da divan metni yer alır. Metin kısmı “Dîbâce, Kasideler, Mesnevi–Kıf a–Letaif–Lugaz–Manzum Mektup, Musammatlar, Tarihler, Gazeller, Matâlî, Farsça Şiirler, Farsça Şiirlerin Türkçe Tercümesi” başlıklarını taşır. Divanda, eserin telif sebebinin yer aldığı mensur dîbâceden sonra gelen “Kasideler” bölümünde toplam 41 kaside vardır. Bunlardan 9’u III. Murad için yazılmıştır. “Mesnevi–Kıf a–Letaif–Lugaz–Manzum Mektup” başlıklı bölümde çeşitli türlerde yazılmış 66 şiir (21 mesnevi, 36 kıf a, 1 lugaz, 8 manzum mektup) yer alır. Eseri hazırlayanın “Divanı” içerik olarak tanıttığı “Münderecâtı” başlığında belirttiğine göre, bu şiirlerin bir kısmı kasideler gibi caize talebi ile yazılmış uzun şiirler, bir kısmı devrin tarihî şahsiyetleri ile şairin manzum yazışmaları, saat hakkında bir lugaz ve şairin sevgilileri için yazılmış birkaç manzumeden oluşmuştur. “Musammatlar” bölümünde toplam musammat sayısı 108’dir. Burada 7 terki-bend, 33 tahmis, 1 muhammes, 2 müseddes, 62 tesdis, 2 müsemmen, 1 murabba yer alır. Bu kısımda başka divanlarda rastlanmayacak kadar tahmis ve tesdisin bulunması dikkat çekmektedir. “Tarihler” bölümünde 210 tarih şiiri (177 Türkçe, 33 Farsça) yer alır. “Gazeller” bölümünde kafiyesi Arap harfli alfabe sırasına göre düzenlenmiş 311 gazel vardır. “Matâlî” bölümünde 165 matla; “Farsça Şiirler” bölümünde de değişik nazım biçimleriyle yazılmış 63 Farsça şiir bulunmaktadır. Hazırlayanın kendi el yazısıyla yazarak verdiği bu şiirlerin ardından, “Farsça Şiirlerin Türkçe Tercümesi” başlığında şiirlerin Türkçe tercümelemleri verilmiştir.

Araştırmacı tarafından istinsah (=çekimleme) hatalarının azlığından dolayı daha güvenilir nüsha olarak kabul edilen İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, 3096 numarada kayıtlı nüsha tenkitli metin kuruluşunda esas alınmış ve eksik kısımlar öteki nüshalardan tamamlanmıştır. Divanın

³⁹ Cinânî Divanı’ndan seçmelerle yapılan yayın için bk. Cihan Okuyucu, **Cinânî: Hayatı, Eserleri ve Divanı’ndan Seçmeler**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1996, IX+190 s.

⁴⁰ Hatice Aynur, **Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları Tezler, Yayınlar, Haberler Toplu Sayı (1990–2005)**, İstanbul 2005 adlı çalışmada eserin künyesi, Cihan Okuyucu, **Cinânî Divanı’nın Tenkitli Metni**, Dr. Tezi. İstanbul Üniversitesi, 1986. 3 C., V+945 s. (Danışman: Prof. Dr. Ali Alparslan) şeklinde gösterilmiştir.

⁴¹ Yararlanılan nüshalar: 1. İstanbul Üniversitesi Ktp. No: 3096 (Ü); 2. İsveç Uppsala Üniversitesi Ktp. No: 1171 (İ); 3. Abdullah Öztemiz Hacitahiroğlu Nüshası (B).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

mevcut üç nüshası yanında, İstanbul kütüphanelerindeki bütün şiir mecmuaları da taranarak hiçbir şiirin eksik kalmamasına çalışılmıştır. Tenkitli metinde transkripsiyon işaretleri kullanılmış, dönemin dil özelliklerine uyulmuş ve nüsha farkları kısaltmalarıyla birlikte dipnotlarda gösterilmiştir.

ÇÂKERÎ (?-1495'ten sonra) DÎVÂNİ

Hatice Aynur, 15. yy. Şairi Çâkerî ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin), Scala Yayıncılık, İstanbul 1999, XI + 262 s.

Kitap "İçindekiler", "Önsöz", "Çevri Yazı Şeması", "Kısaltma Listesi"nden sonra yer alan "Çakerî'nin Hayatı, Edebî Kişiliği ve Eserleri", "Çakerî Dîvân'ının İncelenmesi", "Çevriyazılı Metin" ve "Dizin" ana başlıklarından oluşmaktadır. Çalışma "İçindekiler" kısmındaki numaralandırmaya göre dört, "Önsöz"de araştırmacının bildirdiğine göre ise üç bölümden meydana gelmektedir. Ayrıca "İçindekiler" cetvelindeki başlıklarla, eser içindeki kimi başlıklarda kelime farklılıkları göze çarpmaktadır.

Birinci bölümde Çakerî'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında, başta kaynaklardan, daha sonra şiirlerinin incelenmesi sonucunda elde edilen bilgilerden hareketle ayrıntılı şekilde bilgi verilmeye çalışılmıştır.

"Çakerî Dîvân'ının İncelenmesi" başlıklı ikinci bölümde "Dîvân'ın Yazma Nüshası" tanıtılmış⁴², "Dîvân'ın Şekil Bakımından İncelenmesi" nazım biçimi, vezin, kafiye ve redif başlıkları altında ele alınmıştır. "Dîvân'ın Edebî Açısından İncelenmesi"nde ise Çakerî'nin "Dili ve Üslûbu" hakkında bilgi verildikten sonra, onun etkilediği ve etkisinde kaldığı şairler ve şiirleri belirlenip, bu tespitler matla beyitleri düzeyinde örneklendirilmiştir.

Üçüncü bölümde "Çevriyazılı Metin" başlığı altında "Metnin Hazırlanışında Göz Önüne Alınan İlkeler"den sonra "Çevriyazılı Metin ve Bugünkü Türkçe'ye Çevirisi"ne geçilir. Burada araştırmacı tarafından yeniden oluşturulan *Çakerî Divanı*'nın çevriyazılı metni ile günümüz Türkçesindeki karşılıklarına yer verilmiştir. Metin hazırlanırken, kitabın sol tarafı şiirlerin çevriyazılı şekillerine, sağ tarafı da bugünkü Türkçeye aktarımına ayrılmıştır. Metnin yer aldığı sayfaların altında şiirlerin karşılaştırılması sonucu ortaya çıkan nüsha farkları gösterilmiştir. Şiirlerin günümüz Türkçesine aktarımında ise açıklamalara gidilmemiş aktarımlar kelime çevrimi düzeyinde bırakılmıştır. Metin aktarımında çevriyazı sistemi kullanılmış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur.

Metnin hazırlanmasında *Çakerî Divanı*'nın tek yazma nüshası yanında, şairin mecmualarda bulunan şiirlerinin tespit edilebilmesi için Süleymaniye Kütüphanesi dışında İstanbul'da bulunan kütüphanelerdeki nazire ve şiir mecmuaları da taranmıştır. Bu taramalar sonucunda Çakerî'nin yazma divan nüshasında bulunan 2 kaside, 3 mesnevi ve 123 gazeline; 1 tesdis, 1 mu'aşşer-i mütekerrir, 2 tahmis, 1 murabba'-i mütekerrir, 10 gazel, 1 kıt'a ve 4 müfred eklenmiştir. Toplamda ise divan metninde; 6 kaside ("Kasideler" başlığı altında yer alan altı manzumenin özellikleri ise şöyledir: 1. 21 beyitlik konusu tevhid olan bir kaside, 2. konusu na't olan 5 bentlik bir terci'-bend, 3. 23 beyitlik münacat konulu bir kaside, 4. 15 beyitlik mesnevi nazım şekliyle yazılmış bir mersiye, 5. 32 beyitlik medhiye konulu bir kaside, 6. 24 beyitlik bir mesnevi vardır), "Musammatlar" kısmında tasnif edilmeksizin 5 bentlik 1 terci'-bend, 5 bentlik 2 tahmis, 1 nâtamam murabba'-ı mütekerrir, "Gazeller" kısmında 133 gazel, "Kıt'a"lar kısmında 11 kıt'a ve "Müfredler" kısmında da 4 müfred vardır. Divan nüshasına bulunan şiirlere eklendiği söylenen 1 tesdis ve 1 mu'aşşer-i mütekerrir (bu manzume, 5 bentlik terci'-bend olmalı) ise metinde yer almamaktadır.

⁴² Çâkerî Divanı'nın biline tek yazma nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud 3298 numarada kayıtlıdır.

Kitabın son bölümünde “Dizin” yer almaktadır. Burada “İncelemenin Genel Dizini” ile Çakerî’nin şiirlerinde yer alan divan şiirinin malzemesinin dizini (“Metnin Dizini”) bulunmaktadır. Eser “Kaynakça” ve “Yanlış-Doğru Cetveli” ile son bulur.

ESRAR DEDE (1748–1796) DİVANI

Doç. Dr. Osman Horata, **Esrâr Dede: Hayatı, Eserleri, Şiir Dünyası ve Divanı**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1998, XI + 666 s.⁴³

Eser, dönemin Kültür Bakanı M. İstemihan Talay’ın başlıksız “Sunuş” yazısıyla başlar. Bunu “İçindekiler”, “Önsöz”, “Kısaltmalar” ve “Giriş” izler. Kitap bundan sonra “Esrâr Dede’nin Hayatı, Eserleri ve Şiir Dünyası” ile “Esrâr Dede Divanı (Tenkitli Metin)” ana başlıklı iki bölümden meydana gelmiştir. Yazar da “Önsöz”de, bu çalışmanın *Esrâr Dede Divanı*’nın tenkitli metni ile şairin hayatı, eserleri ve şiir dünyası üzerinde bir incelemeyi içerdiğini bildirmektedir. Burada ayrıca divanın sonunda yer alan *Mübârek-nâme* ve *Fütüvvet-nâme* mesnevilerinin müstakil eserler olduğu için metne dâhil edilmediği de belirtilmiş, elde yedi yazma ve bir matbu nüshası bulunan divanın hazırlanan tenkitli metninin, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Kitapları, T. 2594, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, No: 3741, Hâlet Efendi, No: 694 ve Hâlet Efendi Mülhak, No: 162 numaralarda kayıtlı dört yazma nüshanın karşılaştırılmasına dayandığı bilgisi verilmiştir.

“Kısaltmalar”ın ardından, Esrâr Dede’nin yetiştiği dönem olan XVIII. yüzyılın edebî ve sosyo-kültürel durumunun ana hatlarıyla işlendiği “Giriş” gelmektedir.

Çalışmanın birinci bölümünde “Esrâr Dede’nin Hayatı, Eserleri ve Şiir Dünyası” ana başlığında, şairin hayatı, kişiliği ve eserleri (*Divan*, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, *Mübârek-nâme-i Esrâr*, *Fütüvvet-nâme-i Esrâr*, *Lügat-i Talyan*) inceleme konusu yapılmıştır. “Şiir Dünyası” başlığı altında “Nazım Tekniği”, “Üslûp” ve “Muhteva” başlıklarıyla divanın incelemesi yapılarak çeşitli tespitlere yer verilmiştir. Birinci bölüm Esrâr Dede’nin sanatıyla ilgili değerlendirmelerin yapıldığı ve çalışmada varılan sonuçların verildiği “Sonuç” ile çalışmada kullanılan kaynakların gösterildiği “Bibliyografya” kısmıyla tamamlanmıştır.

İkinci bölüm, “Esrâr Dede Divanı (Tenkitli Metin)” ana başlığını taşımaktadır. “Nüshaların Tanıtılması”, “Tenkitli Metnin Hazırlanmasında Takip Edilen Metot” ve “Transkripsiyon Sistemi ve Metnin Tespitiyle İlgili Açıklamalar” da bu bölümün alt başlıklarıdır. “Nüshaların Tanıtılması” başlığında *Esrâr Dede Divanı*’nın 7 yazma (Biri sadece rubaileri içermektedir.) ve bir matbu nüshasının (*Divan*, Takvîm-i Vekâyi Matbaası, İstanbul 1257) olduğu ifade edilmiştir. Hazırlanan tenkitli metin ise, 4 yazma nüshanın karşılaştırılmasına dayanmaktadır⁴⁴. Nüshaların tanıtımında, karşılaştırmada kullanılmayan iki nüsha da tanıtılmış⁴⁵; ancak burada tanıtılan yazma nüshalarla, nüsha sayısı 6’da kalmıştır. Devamında “Tenkitli Metnin Hazırlanmasında Takip Edilen Metot” başlığında bilimsel metotlara uygun olarak metin kurulurken izlenen yol anlatılmış, nüsha aileleri şema hâlinde gösterilmiştir. Metin kuruluşunda, herhangi bir nüsha esas alınmamış, en uygun varyant tercih edilmiş, diğer farklar ise metne ilişkin aparatlarda (=apparat critique) nüshaların tanıtılmasında gösterilen nüsha kısaltmaları ile birlikte verilmiştir. Metin tespitinde çeviri yazı işaretleri kullanılmış, dil özellikleri bakımından ünlülerde normalleştirilmeye gidilmiş, ünsüzlerde ise, tarihî imlaya bağlı kalınmıştır. Her şiirin başında, o

⁴³ Fatih Köksal, “Esrar Dede Divanı”, **Bilge**, S. 23 (Kış 2000), s. 85–89.

⁴⁴ Karşılaştırmada kullanılan nüshalar: 1. (İ) İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, İbnülemin Kitapları, T. 2594; 2. (S1) Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, No: 694; 3. (S2) Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi, No: 3741; 4. (S3) Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Mülhak, No: 162.

⁴⁵ Karşılaştırmada kullanılmayan nüshalar: 1. (K) Konya, Mevlâna Müzesi Kütüphanesi, Cilt 609, No: 2461; 2. (G) Galata Mevlevîhanesi, Divan Edebiyatı Müzesi, No: 681.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

şiiirin vezni gösterilmiştir. Ancak tef'ilelerin büyük harfle yazılmasına gerek yoktur. Çünkü bunlar, başlık ve özel ad değildir.

Divan metni, 8'i na't, 2'si neşide 14 kaside, 23 musammat (6 murabba, 3 muhammes, 6 tahmîs, 1 müsebba, 3 müseddes, 1 müsemmen, 3 terkîb-bend), kafiyesi klasik divan düzenine göre sıralanmış 2'si Farsça, 1'i Arapça 264 gazel, 2'si Farsça, 8'i tarih 25 kıt'a, 8'i Farsça 148 rubâî, 2'si Farsça 5 beyit ve mesnevi şeklinde kaleme alınan 4 manzumeyi içermektedir.

Kitabın sonunda "Ekler" başlığında, Esrâr Dede'nin Galata Mevlevîhanesi'ndeki (Divan Edebiyatı Müzesi) mezarının fotoğrafı ile S1, S2, S3 ve K nüshalarından örnek metinler yer almaktadır.

YOZGATLI MEHMED SAİD FENNÎ (1850–1918) DİVANI

Dr. Ali Şakir Ergin, *Yozgatlı Mehmed Said Fennî Dîvanı*, Yozgat Belediyesi, Ankara 1996, XIV + 270 s.⁴⁶

Eserin başında "İçindekiler"den önce, Mehmed Saîd Fennî'nin damla istifli "Rabbi Yessir" duası ile Mehmed Saîd Fennî'nin fotoğrafı ve mührü yer almaktadır. Çalışmada "İçindekiler", "Önsöz" "M. Saîd Fennî'nin Hayatı ve Edebî Şahsiyeti", "Bibliyografya" ve "Divan" bölümleri bulunmaktadır.

"İçindekiler"den sonra dönemin Yozgat Belediye Başkanı Mehmet Erdemir'in "Takdim" yazısı gelir ve bunu "Önsöz" izler. "Önsöz"ün arkasından Mehmed Saîd Fennî'nin hayatı, kaynaklardaki bilgilerden ve eserinden hareketle ortaya konulmuş, sanatı ve kişiliğiyle ilgili kısa tespitler yapılmıştır. Bu bölümün sonunda yer alan "Fennî Divanı" başlığında, Fennî'nin kendi el yazısıyla ve güzel bir talikle yazdığı divanı hakkında son zamanlara kadar bir bilginin bulunmadığı, kayıp olduğu düşünülen bu divanın orijinal nüshasının şairin damadı Ali Haydar Ocakçıoğlu tarafından Fennî'nin ölümünden sonra ortaya çıkarıldığı bildiriliyor. Araştırmacı, şairin damadının, Fennî'nin şiirlerini yayınlamak için çaba gösterdiğini, ancak bunun sonuçlanmadığını ve eldeki malzemenin kendisine verildiğini söylüyor. Burada eseri hazırlayan, müellif hattı nüshayı tanıttıktan sonra, yine şairin bir kısım şiirlerini ihtiva eden müellif hattı, yarım kalmış, küçük hacimli divan müsveddesi iki defterin varlığını bildirmektedir. Bunlara ek olarak araştırmacı, halk arasından yıllar boyunca topladığı müstakil kâğıt parçalarına yazılmış şiirlerin de varlığından söz ediyor.

Metin hazırlanırken yukarıda da belirtildiği gibi Mehmed Saîd Fennî'nin "sağlığında kendi el yazısıyla ve güzel bir tâlikle şiirlerini yazdığı defter" olan (A) nüshası esas alınarak, diğer defterlerle⁴⁷ ve halk arasından toplanan münferit şiirleri de karşılaştırılarak eksikler ve fazlalıklar, doğru ve yanlışlarıyla sayfa altlarında gösterilmiştir. Ayrıca her şiirin hangi defterin hangi sayfasında yer aldığı, şiirlerin sol üst köşesinde belirtilmiştir.

"Divan"ın metin bölümündeki şiirler, "Tevhîd ve Münâcâtlar", "Na'tler", "Din ve Devlet Büyükleri İle İlgili Manzumeler ve Kasideler", "Musammatlar" (Muhammes, Tahmis, Müseddes, Müsebba', Müsemmen, Taştîr), "Gazeller", "Müsterek Gazeller", "Müstezadlar", "Mersiyeler", "Tarihler", "Şarkılar", "Muammâ", "Kıt'alar", "Beyitler (Müfredât)", "Hece Vezniyle Yazılan Şiirler" ve "Arapça ve Farsça Şiirler" başlıkları altında toplanmıştır. Metindeki manzumelerin sıralanmasında, "Tarihler", "Kıt'alar" ve "Beyitler (Müfredât)" altındaki şiirler dışında kalanlara

⁴⁶ Ayşe Mine Yeşiloğlu, "Fennî Divanı", *Bilge*, S. 17 (Yaz 1998), s. 89.

⁴⁷ 1. Fennî Divanı, El Yazması, I. Defter (A. Şakir Ergin arşivinde) (A); 2. Fennî Divanı Müsveddesi, El Yazması, II. Defter (A. Şakir Ergin arşivinde) (B); 3. Fennî'nin Şiirleri, El Yazması, III. Defter (A. Şakir Ergin arşivinde) (C), (Bu üç defter de müellif hattıdır); 4. Yozgatlı Şairlerden Said Fennî, Toplayan Cephaneoğlu Raşit, El Yazması Defter (M. Vehbî Ulusoy Kütüphanesinde). (Metin hazırlanırken bu defter kullanılmamıştır).

baştan sona tek numara verilmiş, “Tarihler”, “Kıt’alar” ve “Beyitler (Müfredât)” başlığı altında verilen manzumeler numaralandırmaya katılmamış, her başlık tek numara olarak değerlendirilmiştir. Bu numaralandırmaya bağlı olarak metinde toplam 351 manzume olması gerekirken, kitaptaki numaralandırmaya göre son manzume numarası 340’ı göstermektedir. Şiirlere eksik sıra numarası verilerek numaralandırma hatası yapılmıştır. Metin kısmındaki başlıklar altındaki şiir sayıları ise şöyledir: “Tevhîd ve Münâcâtlar”da 13, “Na’atlar”da 10, “Din ve Devlet Büyüklüğü İle İlgili Manzumeler ve Kasideler”de 27, “Musammatlar”da 22 (4 muhammes, 8 tahmis, 4 müseddes, 3 müsebba’, 1 müsemmen, 2 taşfır), “Gazeller”de 244, “Müsterek Gazeller”de 4, “Müstezadlar”da 3, “Mersiyeler”de 3, “Tarihler”de 22, “Şarkılar”da 9, “Muammâ”da 1, “Kıt’alar”da 24, “Beyitler (Müfredât)”da 31 (bunlardan 17’si matla), “Hece Vezniyle Yazılan Şiirler”de 6 (ilahi) ve “Arapça ve Farsça Şiirler”de 6 manzume bulunmaktadır. Divandaki toplam şiir sayısı ise 425’tir.

Metindeki Arapça ve Farsça şiirler eski harflerle yeniden yazılarak verilmiştir. Metin çevriminde ise çeviri yazı işaretleri kullanılmamış, Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler gösterilmiştir. Şiirlerin seslendirilmesinde de günümüzün fonetik özellikleri tercih edilmiştir.

ŞEYH GALİB (1757–1798), HAYATI-EDEBÎ KİŞİLİĞİ, ESERLERİ, ŞİİRLERİNİN UMUMİ TAHLİLİ VE DİVANININ TENKİDLİ METNİ

Naci Okçu, **Şeyh Galib, Hayatı-Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili ve Divanının Tenkidli Metni**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, 2 Cilt, XI + XI + 1029 s.⁴⁸

Eser, dönemin Kültür Bakanı D. Fikri Sağlar’ın başlıksız “Sunuş” yazısıyla başlar. Bunu “İçindekiler” ve “Önsöz” izler.

Çalışma aslında iki kısım olarak düzenlenmiştir. “İçindekiler” cetveline bakıldığında kitabın planıyla ilgili sıkıntılarla karşılaşılıyor: “İçindekiler”de ana başlıklar olarak gördüğümüz, inceleme içerisinde ise alt başlıklarının da olduğu anlaşılır, “Şeyh Galib/Hayatı ve Eserleri”, “Edebî Şahsiyeti, Dil ve İfade Özellikleri”, “Dini Unsurları”, “Ayetler ve Hadisler”, “Sevgiliye Ait Güzellik Unsurları” ve “Tasavvuf” başlıklı bölümler, çalışmanın birinci kısmı olup her ana başlık araştırmacı tarafından “Bölüm” olarak adlandırılmıştır. Araştırmacının birbiriyle bağlantılı parçaları alt başlık yapmayıp her birisine “Bölüm” adını vermesi nedeniyle kitap, plan bakımından kusurludur. Buradan da anlaşılacağı gibi birinci kısım, kendi içinde altı bölüme ayrılmıştır. İlk bölümde Şeyh Galib’in hayatı hakkında bilgiler verilmiş, “Galib’in Eserleri” başlıklı iki sayfada şairin beş eserinin, daha çok içerikleri hakkında kısa bilgiler aktarılmıştır. İkinci bölümde Galib’in edebî şahsiyetiyle şiirlerinin dil ve ifade özellikleri üzerinde yine kısaca durulmuştur. Geri kalan dört bölümde, divan tahlillerinde kullanılan “Din-Tasavvuf”, “Toplum”, “İnsan” ve “Tabiat” gibi ana başlıkların alt başlıkları olarak incelenen dinî-tasavvufî unsurlar ile sevgilide güzellik unsurları düzenli bir tasnife tabi tutulmadan kısa bir tahlilî yöntemle değerlendirilmiştir. “İçindekiler”de alt başlıklarını göremediğimiz bu bölümlerin alt başlıklarında yapılan numaralandırmaların da düzenli olmadığını ayrıca belirtmek gerekir. Bize göre ilk kısmın sonu, araştırmacıya göre altıncı bölümün sonunda “Metin Kuruluşunda Karşılaştırılan Yazmalar” başlığının altında metnin kuruluşunda

⁴⁸ Halil Çeltik, “Tenkitli Metin Yöntemi Açısından Üç Şeyh Galib Divanı”, **Bilgi**, S. 2 (Yaz 1996), s. 284–289.; Eserin yeni baskısı için bk. Naci Okçu, **Şeyh Galib, Hayatı-Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili ve Divanının Tenkidli Metni**, Diyanet İşleri Yayınları, Ankara 2011, 1029 s.; Şeyh Galib Divanı’ndan seçmelerle yapılan yayınlar için bk. Abdülbâki Gölpınarlı, **Şeyh Galib Divanı’ndan Seçmeler**, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1. baskı, İstanbul 1971, 274 s.; Kültür ve Turizm Bakanlığı, 1. baskı, Ankara 1985, 284 s.; Ali Alparslan, **Şeyh Galib**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1988, IX+184 s.; Haluk İpekten, **Şeyh Galib: Hayatı, Eserleri, Sanatı ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları**, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1991, 135+[16] s.; 2. baskı, Akçağ Yayınları, Ankara 1996, 124+20 s.

karşılaştırılan 7 nüshanın tavsifi yer alır⁴⁹. Kitapta, divanın kütüphanelerdeki nüsha sayısı hakkında bilgi verilmemiş, nüsha ailesi oluşturulmamış, nüshalar değerlendirilmemiş ve metin tenkidinde izlenen yol gösterilmemiştir. Divan metninin hazırlanmasıyla ilgili olarak sadece “Önsöz”de “Şeyh Gâlib’in gerek kütüphanelerde gerekse kataloglardaki tesbit edilen yazma nüshalarını gözden geçirerek, şâirin ölümüne en yakın olan ve şiir yönünden daha hacimli olan yedi nüsha”nın seçilerek bunlar üzerinde çalışıldığı belirtilmiştir. Bu bölüm nüshaların “Kısaltmalar”ı ve “Transkripsiyon İşaretleri” ile son bulur.

Eserin ikinci kısmı Şeyh Galip’in divan metnine ayrılmıştır. Birinci ciltteki şiirler “Kasideler”, “Terci-i Bendler”, “Müseddesler”, “Tahmisler”, “Muhammesler”, “Şarkılar” ve “Mesneviler” başlıklarını taşır. Burada biri Farsça (26. kaside) 72 kaside (bunların biri takriz, 38’i tarihtir), 11 terci’-bend, 2 terki-bend, biri Farsça (3. müseddes) 8 müseddes, 1 *Sâki-nâme*, biri Farsça (2. tahmis), üçü mülemma (3, 4 ve 7. tahmisler) 19 tahmis, 2 muhammes, 1 tardiye, 11 şarkı, 10 küçük mesnevi, ikisi Farsça dört kıt’a (metinde ayrımı yapılmamıştır), 1 bahr-ı tavil ve tezkire sureti yer alır ve birinci cilt sona erer.

İkinci cildin başında, yine dönemin Kültür Bakanı’nın “Sunuş” yazısı, bu cilde ait “İçindekiler” ile birinci ciltteki “Önsöz” aynen yer alır. İkinci ciltteki şiirler “Gazeller”, “Tarihler”, “Lügazler”, “Kıt’alar”, “Rübâiler”, “Müfred Beyitler” başlıkları altında verilmiştir. Bu cilt, kafiyeleri eski harflere göre sıralanmış 36’sı Farsça, ikisi müstezat, biri mülemma 372 gazel, biri Farsça (4. tarih) 35 tarih, 1 mersiye (Bu mersiye “Mersiye Berayı Esrar Dede” başlıklı ve 33-34. tarihler arasındadır.), 2 lügaz, 9’u Farsça (31, 32, 33, 34, 40, 41, 48, 49, 50. kıt’alar) ve 50 kıt’a, 10’u Farsça (65-74 arası rubâiler) 74 rubâî, 25’i Farsça (49, 70 ile 72-94. müfredler) 96 müfred, (metinde 71’den sonrasına numara verilmemiştir), 3 mısra’ı (ikincisi “Muzârî’ât” başlıklı) içermektedir.

Birinci ciltteki manzumelerin numaralandırılması Romen rakamlarıyla yapılırken, ikinci ciltteki şiirler Arap rakamlarına göre numaralandırılmıştır. Eser, çalışmada elde edilen “Sonuç”lar ve “Bibliyografya” ile son bulur.

Mukayeseli metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, şiirlerin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine bağlı kalınmış ve nüsha farkları, nüshaların “Kısaltmalar”ında gösterilen harf kısaltmalarıyla dipnotlarda verilmiştir. Farsça şiirler yeni yazıya aktarılmamış, *Şeyh Gâlib Divanı*’nın tek matbu nüshası olan ve Yesârizâde hattı ile Bulak’ta 1252 H.=1836 M.’de basılan nüshadan kopya suretiyle yerleştirilmiştir.

ŞEYH GALİB (1757–1798) DİVANI

Muhsin Kalkışım, *Şeyh Galib Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1994, 461 s. + [96 s. Tıpkıbasım].⁵⁰

Eser, Akçağ Yayınevi tarafından hazırlanan ve “Zirvedeki Şiir Ustaları-Türk Klasikleri I

⁴⁹ Karşılaştırmada kullanılan Şeyh Galip yazmaları: 1. Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi No. [Belirtilmemiş, ancak bu yazma nüshanın Üniversite B Koleksiyonu 40-1 olduğu anlaşılıyor. Gâlib’in yakın dostu ve dervişi Esrar Dede tarafından 1209 H.=1794-95 M. yılında istinsah edilen bu nüsha, yaprak kenarlarına, istinsah edildiği tarihten Gâlib’in ölüm yılı olan 1213 H.=1798 M. tarihine kadar yazılan birçok şiir eklendiği için son derece önemli bir Divan nüshası niteliğindedir. bk. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu (I), Üniversite A ve Üniversite B Koleksiyonları*, Yayına Hazırlayanlar: Doç. Dr. Derya Örs, Dr. Kemal Tuzcu, Dr. Muhammet Hekimoğlu, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara 2006, s. 360.]; 2. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Esat Efendi) No: 2676 (E. Ef. 2676); 3. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Halet Efendi) No: 657 (H. Ef. 657); 4. İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi (Halet Efendi) No: 658 (H. Ef. 658); 5. Bibliothèque Nationale Supplement Turc No: 1383 (P.); 6. İstanbul Topkapı Sarayı Kütüphanesi (Hazine) No: 941 (TH. 941); 7. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T.Y. No: 401 (Ü. 401).

⁵⁰ Halil Çeltik, “Tenkitli Metin Yöntemi Açısından Üç Şeyh Galib Divanı”, *Bilig*, S. 2 (Yaz 1996), s. 284–289.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Divanlar” serisinden çıkan divanlardan biridir. Yayınevi 1990-1991 yılları arasında altı (Yunus Emre, Nesimî, Şeyhî, Usulî, Fuzûlî ve Nailî divanları), 1992-1998 yılları arasında da sekiz (Ahmet Paşa, Necati, Hayalî, Nef’î, Yahya, Niyâzî-i Mısırî, Nedim ve Şeyh Galip divanları) divan yayınlarken 14 divanla bu seriyi tamamlamıştır.

Yayınevinin, sözü edilen seriden çıkardığı bütün eserlerin başına koyduğu “Sunuş” yazısı bu divanın da başında yer alır. Bunu “İçindekiler” ve kısa “Önsöz” izler. Araştırmacı eserin “Önsöz”ünde, çalışmanın aslının doktora tezi⁵¹ olduğunu, divan metninin hazırlanmasında tespit edilen 33 nüshadan (32 yazma, 1 matbu) altısının metin teşkilinde esas alındığını ifade ederek, bu 6 nüshanın künyesini vermiştir⁵². Çalışmada tespit edildiği söylenen bu otuz üç nüshanın hangi kütüphanelerde buldukları gösterilmemiş, nüsha ailesi oluşturulmamış, nüshalar değerlendirilmemiş ve metin tenkidinde izlenen yol gösterilmemiştir.

“İçindekiler”de şairin “Muhiti”, “Hayatı”, “Eserleri”, “Etkilendiği Şahsiyetler”, “Tesirleri”, “Mevlevilik İçindeki Yeri”, “Sanatı” ve “Bibliyografya” başlıklarına yer verilmiştir. Ancak inceleme içerisinde “Sanatı” başlığı bulunmamaktadır. Şeyh Galib’in hayatı, “Aile Çevresi”, “Tahsili”, “Mevlevilik’e İntisâbı”, “Şeyh Galib ve Sultân III. Selim” ve “Vefâtı” başlıkları altında genel hatlarıyla ortaya konulmuştur. “Eserleri” başlığında Galib’in eserleri hakkında kısa bilgiler verilerek, bu eserlerin tespit edilebilen yazma nüshalarının künyeleri gösterilmiştir. Divanın 1252 H.=1836 M.’de Bulak’ta basılan nüshasının içeriği ile 32 yazma nüshanın yer numaraları da burada verilmiştir. Şairin edebî kişiliği, etkilendiği şahsiyetler ve tesirleri bağlamında ele alınarak, şairin Mevlevilikle olan bağlantısı üzerinde durulmuş ve şiirlerindeki Mevlevilikle ilgili veriler istatistiksel olarak ifade edilmiştir. Bu bölüm “Bibliyografya” ile son bulur. Şunu da belirtmek gerekir; “İçindekiler”de gösterilen sayfa numaraları ile inceleme bölümündeki başlıkların sayfa numaraları tutarsızdır. Bu tür hatalar, yayınevinin baskı özensizliğinden kaynaklanmakta ve bu seriden çıkan diğer yayınlarının birçoğunda da göze çarpmaktadır.

Metin kısmında, biri takriz 30 kaside, 75 tarih şiiri, biri Saki-nâme 14 terci’-bend, 7 müseddes, 18 tahmis, 2 muhammes, 1 tardiye, 11 şarkı, 11 mesnevi, 1 bahr-i tavil (4 mısralık), 1 “Suret-i Tezkire”, ikisi müstezad, kafiyelerine göre, Arap harfli alfabe sırası esas alınarak düzenlenmiş 336 gazel, terki-bend biçimli 1 mersiye, 2 lugaz, 43 kıf a, 62 rubâî, 70 beyt ve 4 mısra bulunmaktadır. Yayınevinin “Sunuş” yazısından, seriden çıkan divanların günümüz okuyucuları için hazırlandığı bilgisine ulaşılmaktadır. Başka divan metinlerinde olduğu gibi *Şeyh Galib Divanı*’nda da şairin Arapça ve Farsça şiirleri yeni yazıya aktarılmamış, bu şiirler baskıdan çıkarılmıştır.

Metinde yayınevinin tutumu sebebiyle çeviri yazı işaretleri kullanılmamış, nüsha farkları gösterilmemiş, şiirlerin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmamış, şiirler bugünkü fonetik özelliklere göre seslendirilmiştir.

Eserin sonunda Şeyh Gâlib’in divan nüshalarından birine ait, nereden alındığı belirtilmeyen 95 sayfalık tıpkıbasım yer alır. Kitabın sonuna eklenen tıpkıbasıma yaprak numaraları konulmadığından hazırlanan divan metni ile orijinalini karşılaştırmak güçleşmiştir.

GEVHERİ (?–1737 sonrası) DİVANI

Prof. Dr. Şükrü Elçin, **Gevherî Divânı: İnceleme-Metin-Dizin-Bibliyografya**, Yayına Hazırlayan: Şebnem Ercebeci, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür

⁵¹ Muhsin Kalkışım, *Şeyh Gâlib Divânı*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1992, XI+636 s. (Danışman: Prof. Dr. Kemal Yavuz).

⁵² Ortak metin teşkilinde kullanılan divan nüshaları: 1. Matbû nüsha (Bulak 1252); 2. İstanbul Üni. Kt., T.Y. 401; 3. İstanbul Üni. Kt., T.Y. 1431; 4. Süleymaniye Kt. Hacı Mahmûd Efendi, 3693/1; 5. Ankara Ün. DTCF Kt., [Üniversite Koleksiyonu] B/40-[1]; 6. British Museum. D.P.B and MSS, Add. 23985.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Merkezi Yayınları, Ankara 1998, 763 s.⁵³

Çalışmanın başında “İçindekiler”, “Sözbaşı” ve “İkinci Baskı Üzerine” başlıklı kısımlar bulunmaktadır. “İçindekiler”deki numaralandırma ve başlıklardan hareketle çalışmanın dört bölüm olarak tasarlandığı söylenebilir. Bu ana başlıklar “Gevherî'nin Hayatı ve Sanatı”, “Gevherî Divanı”, “Şiirlerin Dizini” ve “Bibliyografya” olarak karşımıza çıkar. Önsöz bulunmayan çalışmada “Sözbaşı” önsöz yerine düşünülmüştür. Burada eski harfli metinlerin Latin harfleriyle yayınında karşılaşılan imlâ ve transkripsiyon meselesi üzerinde durulmuş, Gevherî ile ilgili yapılan çalışmalar kısaca değerlendirilmiş, divanın hazırlanışında karşılaşılan güçlükler ve izlenen yol anlatılmıştır.

“Sözbaşı”nda eserin, “60-70 yıldan beri Türk Halk Edebiyatı sâhasında çalışanların ortaya koydukları derleme ve araştırmalarla Bursa (İnebey Medresesi), Çorum (İl Halk Kitaplığı) ve bizdeki Şükrü Filat yazmaları göz önünde tutularak yapılmış tesbit, onarma ve yeniden okuma[lar] son[uc]unda meydana [geldiği]” cümlesi çalışmanın amacını özetlemektedir.

Birinci bölüm “Gevherî'nin Hayatı ve Sanatı” başlığını taşır. Bu başlık “A. Hayatı Hakkında Bilgiler” (1-Gevherî'nin adı, 2-Gevherî'nin doğum yeri, 3-Gevherî'nin doğum tarihi 4-Gevherî'nin tahsili, memuriyeti ve ölümü) ve “B. Gevherî'nin Sanatı (Şiirleri, şâirliği, şöhreti ve tesiri)” alt başlıklarından oluşmaktadır.

İkinci bölüm, “Gevherî Divanı” başlıklı olup divan metnine ayrılmıştır. Metindeki şiirler “Hece Vezni ile Yazdığı Şiirleri (Koşmalar, Semâiler)” ve “Aruz Vezni ile Yazdığı Şiirler (Divanlar, Gazeller, Semailler, Kalenderiler, Müstezadlar, Ek-Şiirler I)” olarak ikiye ayrılmıştır. Divan metninde, hece vezni ile 645 koşma ve 127 semâî bulunmaktadır. İkinci bölümün devamında da aruz vezni ile yazılan 89 divan, 5 gazel, 9 semâî, 3 kalenderî, 9 müstezat yer almaktadır. Bu iki gruptaki toplam şiir sayısı ise 888'dir. Araştırmacı söz konusu bu şiirlere ek olarak, metnin sonuna düzensiz bir şekilde “Ek Şiirler-I” başlığı ile 12 şiir daha yerleştirmiştir. Böylelikle toplam şiir sayısı 900'e ulaşmıştır.

Üçüncü bölümde divan metnindeki “Şiirlerin Dizini”ne yer verilmiştir. Bu bölümde dörtlük esasına göre yazılan şiirlerin (Koşmalar, Semâiler, Divanlar) ilk dörtlüğünün son iki mısrası, beyit esasına göre yazılan (Gazeller, Semailler [873. ve 875. semailler hariç], Kalenderiler, Müstezadlar) şiirlerin ise ilk beyitleri, divan metnindeki sıra aynen gözetilerek sıralanmıştır. Önce sıra numarası, sonra şiir, daha sonra da şiirin eserdeki sayfa numarası gösterilmiştir. Bu bölümde sayfa numaraları ikişer fazla gösterilerek bir numaralandırma hatası yapılmıştır.

Dördüncü bölümde “Bibliyografya” ana başlığının altında bu çalışmada kullanılan her türlü eser, “Yazmalar” başlığı altında, “A-Mecmualar, B-Cönkler, C-Basılı malzeme ve araştırmalar” şeklinde tasnif edilerek verilmiştir. “Bibliyografya”nın arkasından “Ek Şiirler-II” başlığı ile 45 şiir daha sıralanarak eser bitirilmiştir.

Metnin Latin harflerine nakledilmesinde çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, Arapça ve Farsça kelimelerdeki uzun ünlüler gelişigüzel gösterilmiştir. Şiirlerin seslendirilmesinde, hece vezni ile yazılan şiirlerde tamamen bugünkü telaffuza bağlanmış, aruz vezni ile yazılan şiirlerde ise, her ne kadar “Sözbaşı”nda “kısmen eski imlâyâya ve aruz vezni kalıplarına” bağlı kalındığı söylenmekle birlikte, çoğunlukla yine bugünkü telaffuza bağlı kalınmıştır. Hece olsun aruz olsun şiirlerin vezinleri gösterilmemiş, her manzumenin sonunda o şiirin nerede yer aldığı “Bibliyografya”da gösterilen kısaltmalarıyla belirtilmiştir.

⁵³ Eserin önceki baskısı için bk. Şükrü Elçin, **Gevherî Divanı: İnceleme-Metin-Dizin-Bibliyografya**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Folklor Araştırma Dairesi Yayınları: 56, Halk Edebiyatı Dizisi: 9, Ankara 1984, 723 s.

HÂREZMLİ HÂFİZ (?–1435’ten sonra) DİVANI

Prof. Dr. Recep Toparlı, **Hârezmlî Hâfîz’in Divanı: İnceleme-Metin-Tıpkıbasım**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, 775 s. + [293 s. Tıpkıbasım].⁵⁴

Eser, “İçindekiler”le başlar. Bunu “Ön söz” izler. Çalışma, “Hârezmlî Hâfîz’in (Hayatı, Edebî Kişiliği, Divanı)”, “İmlâ Özellikleri”, “Ses Bilgisi Özellikleri”, “Şekil Bilgisi Özellikleri”, “Bibliyografya”, “Divan Metni” ve “Tıpkıbasım” bölümlerinden oluşmaktadır.

“Ön söz”de Çağatay edebiyatının şimdiye kadar unutulmuş çok önemli şairlerinden olan Hârezmlî Hâfîz’in şiirlerini içeren *Divanı*’nın 1975 yılında Prof. Dr. Süleyman Hamid tarafından Hindistan’ın Hayrabad şehrindeki Salarceng Müzesinde bulunduğu, 1981 yılında iki cilt olarak Kiril harfleriyle yayımlanarak bilim âlemine tanıtıldığı söylenmiştir. Bu çalışmanın yapılmasına neden olarak; Kiril harfleriyle yapılan yayında, sağlıklı bir metnin ortaya konamaması, adı geçen yayında kasidelerin, Farsça gazellerin, kıt a ve rubâîlerin bir kısmının divana alınmaması gösterilmiştir.

Çalışmanın “Giriş” kısmında Hâfîz’in hayatı, şairliği, dili hakkında bilgi verildikten sonra divanın şekil bilgisi özellikleri ana hatlarıyla, örnekler son derece kısıtlı tutularak gösterilmiştir. Giriş kısmından sonra “Bibliyografya” bölümü eklenmiştir. Daha sonra divanın transkripsiyonlu metnine geçilmiştir. “Giriş” başlığı altında “Hârezmlî Hâfîz’in (Hayatı, Edebî Kişiliği, Divanı), İmlâ Özellikleri, Ses Bilgisi Özellikleri, Şekil Bilgisi Özellikleri ve Bibliyografya”nın verilmesi bu başlığa uygun düşmemektedir. Bildiğimiz kadarıyla “Giriş” başlığı altında okuyucunun ilerideki bölümleri daha iyi anlayabilmesine zemin hazırlanır. Her eserde mutlaka bulunması gerekmeyen “Giriş” başlığı konulunca, bu tür bir dil ve edebiyat çalışmasından, XV. yüzyıl Çağatay sahasındaki edebî gelişmenin tespiti ve incelenen şair ve eserinin bu genel çerçeve içinde yerine tam olarak oturtulması beklenirdi.

“Divanı” başlığı altında yer alan “Divanın Yazma Nüshası” başlığında, *Hârezmlî Hâfîz Divanı*’nın tek yazma nüshasının Hindistan’ın Hayrabad şehrindeki Salarceng Müzesinde bulunduğu, bu nüshanın 18 Mayıs 1975 yılında Prof. Dr. Süleyman Hamid tarafından bulunarak ilim âlemine tanıtıldığı bilgisi, önsözde olduğu gibi tekrarlanmış ve nüsha tanıtılmıştır.

Hârezmlî Hâfîz Divanı 17.485 mısralık hacimli bir yapıya sahiptir. Divanda 9 kaside, 2 terhib-bend, 3 terci’-bend, 1 muhammes, 6’sı Farsça, 2’si müstezad olmak üzere toplam 1054 gazel, 31 kıt a, 12 rubâî bulunmaktadır.

Metinde günümüz Türk alfabesiyle yazılırken, çeviriyazı işaretleri kullanılmış, şiirlerin dil özelliklerinde Çağatay Türkçesinin fonetik özelliklerine bağlı kalınmıştır. Kitapta, bu türlü çalışmalara konulması bir gereklilik haline gelen “Sözlük” ve “Gramatikal Dizin” bulunmamaktadır. Bu da çalışma için önemli bir eksiklik sayılır.

Eser, divanın transkripsiyonlu metninden sonra yer verilen tek nüshasının tıpkıbasımını ile son bulur.

ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI (1703–1780) DİVANI

Dr. Numan Külekçi, Dr. Turgut Karabey, **Dîvân Erzurumlu İbrahim Hakkı**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1997, 606 s.⁵⁵

⁵⁴ Hârezmlî Hafîz Divanı’ndan seçmelerle yapılan yayım için bk. Recep Toparlı, **Hârezmlî Hafîz Divanı’ndan Seçmeler**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1994, X+317 s.

⁵⁵ Kenan Erdoğan, “Dost Yazılarına Bir İlâve, Bir Fıkra Yahut İbrahim Hakkı Divanı’nın Neşri Dolayısıyla”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S. 11, Erzurum 1999, s.325–328.

Eser, Atatürk Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Erol Oral'ın "Sunuş" yazısıyla başlar. İki minyatürden sonra "İçindekiler" yer alır. Bunu hazırlayanların "Önsöz"ü izler. "Önsöz" de kitabın hazırlanış planıyla ilgili bir açıklama bulunmamaktadır. "İçindekiler" cetveline bakıldığında kitapta, "Erzurumlu İbrahim Hakkı", "Nüshaların Tanıtılması", "Metin", "Kaynaklar" ve "Sözlük" başlıkları bölüm olarak düşünülmüş gibidir.

"Önsöz"den sonra "Erzurumlu İbrahim Hakkı"nın hayatı ve eserleri, "Ailesi", "Kişiliği" ve "Eserleri" başlıklarında kısaca incelenmiştir. Şairin "Eserleri", "Ana Eserler" ve "Evlad Eserler"⁵⁶ başlığı altında tanıtılmıştır. Çalışmaya konu olan "Divan"ın içeriği hakkında da burada bilgiler verilmiştir.

"Nüshaların Tanıtılması" başlığında tenkitli metinde kullanılan 4 yazma nüsha⁵⁷ tanıtılmış; ancak bu nüshaların seçimi ve tenkitli metinde izlenen yol hakkında herhangi bir açıklama yapılmamıştır. "Önsöz"de "Bu çalışmayı yaparken kütüphanelerimizde tesbit edebildiğimiz nüshalarla, matbu bir nüshasını ele aldık. Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi Karahanoğlu Bölümü 30-101 numaraya kayıtlı nüshaya ise, eser önceleri bulunmadığından dolayı ancak çalışmamız baskıya girdikten sonra ulaşabildik. Eserin mahiyeti itibarıyla hususi ellerde de çok [nüshalarının] olduğunu tahmin etmekteyiz. Ancak bu nüshaların da ortaya koyduğumuz çalışmaya fazla bir katkısı olmayacağı kanaatini taşımaktayız." açıklamasından başka, çalışmanın herhangi bir yerinde nüshalarla ilgili açıklamaya yer verilmemiştir. Kitapta, matbu nüsha hakkında da bilgi bulunmamaktadır.

Araştırmacıların verdiği bilgiye göre, tenkitli metin için başvuru olan nüshalarla matbu nüsha tertip bakımından pek fazla farklılık göstermemektedir. Bu nedenle, hazırlanan tenkitli metnin tertibinde, büyük ölçüde yazma ve matbu nüshalara bağlı kalınmıştır. Ancak klasik divan tertibi göz önünde bulundurularak bazı düzenlemeler yapılmış, kasideler, musammatlar ve mesneviler baş tarafa alınmış, gazellerden sonra ise mukattalar, rubâiler, maniler ve müfredler konulmuştur. Türkçe, Arapça ve Farsça müemmma şiirler ait oldukları nazım şekilleri arasında yer almıştır. Yazma ve matbu divanlarda genellikle son kısımda Türkçe şiirler arasında bulunan tamamen Arapça ya da Farsça şiirler ise eski harflerle (=orijinal harflerle) ve tercümeleriyle birlikte eserin en sonunda toplanmıştır.

Yayına hazırlanan divanın başında, 32 beyitlik müstezad nazım şekliyle yazılmış 1 tevhid, 9 ve 10 beyitlik 2 münacat kaside, 32 beyitlik 6 ve 73 beyitlik 2 kaside, 63 beyitlik "Aşk-nâme" başlıklı kaside, 25 beyitlik bir nâ t kasidesi, 15 beyitlik "Vasf-ı Hâl" başlıklı bir kaside ile toplam 13 kaside, 4 mesnevi, mesnevilerden sonra kıt a başlığı altında, kafiyeleşmiş bakımından aslında çok kısa birer mesnevi olan 3 manzume ve 2 müemmma mesnevi daha vardır. Bendlerle yazılmış olan manzumeler "Musammat" başlığı altında toplanmıştır ve burada 3 murabba, 8 muhammes, 1 müseddes, 1 müstezad yer almaktadır. "İlâhî-nâme-i İbrahim Hakkı" adı verilen kısımda, Arap alfabesindeki harf sırası gözetilerek düzenlenmiş 366 gazel vardır. Gazellerden sonra "Mukattalar" gelmektedir. Burada başında Türkçe bir beyitle sunulmuş "Münâcât Kıt'a" başlıklı Arapça 1 kıt a bulunmaktadır. "Nazımlar" başlığı altında yer alan 5 manzume, "Kıt a" başlığını taşımalarına rağmen şekil bakımından birer nazımdır. Bunun arkasından "Rubailer" başlığında 83 rubâî, "Maniler" başlığında 15 cinaslı mani, "Müfredat" başlığında 26 müfred yer almaktadır. Yazma nüshalarla matbu nüshada genellikle sondaki Türkçe şiirlerin arasında bulunan tamamen Arapça ve Farsça yazılmış şiirler (Müfred, Kıt'alar, Tahmis, Muhammes, Kasideler)

⁵⁶ Şairin bizzat kendisi 15 eserinin olduğunu bildirmiş, ilk beş eserini - **Divan, Marifet-nâme, İrfâniye, İnsaniye, Mecmuâtü'l-Meânî** - "Ana", diğerlerini de bu beş ana eserden doğduğu için "Evlâd" adıyla isimlendirmiştir.

⁵⁷ Tenkitli metinde kullanılan nüshalar: 1. K Konya Mevlana Müzesi No: 2445; 2. S1 Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi 3446; 3. S2 Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Selim Ağa (Mikrofilm) 4507; 4. S3 Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi 2628.

matbu nüshadan eski yazısıyla birlikte verilmiş, arkasına Türkçe tercüme eklenmiştir. Metnin arkasından gelen “Kaynaklar” başlığı altında çalışmada kullanılan altı eser adı gösterilmiştir.

Tenkitli metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, nüsha farkları “Nüshaların Tanıtılması”nda verilen kısaltmalarla dipnotlarda gösterilmiştir.

Önsözde belirtildiğine göre, “İbrahim Hakkı şiiirlerinde, diğer divan şairlerinde fazla rastlanamayacak ölçüde Arapça ve Farsça kelimeler kullanmıştır. Bu bakımdan okuyucuya kolaylık olur düşüncesiyle de eserin sonuna” alfabetik bir “Sözlük” eklenmiştir. Bu tür “Sözlük”ler daha çok “vulgarize” yayımlarda görülen sözlüklere benzemektedir.

HAMDULLAH HAMDİ (?–1503) VE DİVANI

Ali Emre Özyıldırım, **Hamdullah Hamdi ve Divanı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, X + 238 s.

Eser, dönemin Kültür Bakanı M. İstemihan Talay’ın “Sunuş” yazısıyla başlar. Bunu “İçindekiler” izler. Daha sonra “Önsöz” ve “Kısaltmalar” gelir. Kitabın “İçindekiler” cetveli ve “Önsöz”ü incelendiğinde iki kısım olarak planlanmış olduğu söylenebilir. “Önsöz”e göre birinci kısım olan inceleme, yazar tarafından iki bölüm gibi düşünülmüştür. Bu bölümler “Hamdullah Hamdî (Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği)” ve “Hamdî Divanı (Değerlendirme)” başlıklarını taşımaktadır. “İçindekiler” cetvelindeki numaralandırmada ise “Sonuç” birinci kısmın üçüncü bölümü gibi durmaktadır. Eserin planında “Hamdî Divanı’nın Tenkitli Metni” ikinci kısım olarak tasarlanmış, ancak “İçindekiler”de bu kısma yine numara verilmemiştir.

“Önsöz”de yazar, bu çalışmanın öncelikli amacını “Hamdî Divanı’nın bilimsel metotlarla hazırlanmış bir metnini ortaya koyarak bundan sonra şair hakkında verilecek hükümlerin daha objektif olmasına katkıda bulunmak ve 15. yüzyıla ait bir edebî eseri ilgililerin istifadesine sunmak” şeklinde açıklamıştır.

Çalışmanın inceleme kısmı, yazarın açıklamasına göre iki bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde “Hamdullah Hamdî (Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği)” ana başlığında, şairin hayatı ve eserleri üzerinde kaynakların elverdiği ölçülerde bir inceleme yapılmış, bu konularda mevcut bilgilerin elden geldiğince bir araya getirilip karşılaştırılması ve şüpheli noktaların açıklığa kavuşturulması hedeflenmiştir. Hamdî’nin edebî kişiliğinin incelendiği bölümde ise şairin divanı ön plandadır.

Birinci bölümde yer alan şairin edebî kişiliği hakkındaki hükümleri tamamlayıcı ve destekleyici niteliği de olan ve “Hamdî Divanı (Değerlendirme)” başlıklı ikinci bölümde ise *Hamdî Divanı*’nın şekil, dil ve üslup özellikleri bakımından değerlendirilmesine çalışılmıştır. Bu bölümde amaç divanı tahlil etmek olmadığı için, sadece çeşitli tespitler sunulmakla yetinilmiştir.

Birinci kısmın ikinci bölümünün ana başlığı olan “Hamdî Divanı (Değerlendirme)”nin altında “Nüshaların Tanıtılması ve Metin Tenkidinde İzlenen Yol” başlığında, *Hamdî Divanı*’nın biri eksik iki nüshasının bulunduğu, yurt içi ve yurt dışında yayımlanan çeşitli kataloglar üzerinde yapılan tarama çalışmasından bu durumu değiştirecek bir sonuç çıkmadığı belirtilmiştir. Divanın tenkitli metni, bilinen 2 divan nüshasıyla bir mecmuadan yola çıkılarak sunulmuştur⁵⁸. Bu iki nüshadan Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan yazmanın elde bulunan tek eksiksiz nüsha olduğu belirtilerek diğer özelliklerine dikkat çekilmiştir. Metin kurulurken her iki nüsha da değerlendirmeye alınmış, *Mecmua*’daki şiiirler de kafiyelerinin son harfine göre metne eklenmiştir. Devamında “Metin Tenkidinde İzlenen Yol” başlığında bilimsel metotlara uygun olarak metin

⁵⁸ Divanın bilinen ve tenkitli metinde kullanılan nüshaları: 1. E: Süleymaniye Ktp. (Esad Efendi), 2626; 2. A: Millet Ktp. (Manzum), 120; 3. M: Mecmû’a, Ankara Millî Ktp. FB 442.

kurulurken izlenen yol maddeler halinde verilmiştir. “Sonuç” ve “Kaynaklar” başlıklarıyla ikinci bölüm sona ermiştir.

Kitabın ikinci kısmını “Hamdî Divanı’nın Tenkitli Metni” oluşturmuştur. Divan metninde, 3 kaside (1’i Farsça), 199 gazel (12’si Farsça), 1 murabba, 1 terci’-bend, 5 kıt’a (4’ü Farsça), 3 nazım (2’si Farsça), 9 müfred (1’i Farsça, 2’si Arapça) ve 1 beyit yer almaktadır.

Şiirler sıralanırken ve numaralandırılırken nazım biçimlerine göre bir tasnif yapılmamış, mevcut nüshalardaki sıraya aynen uyulmuştur. Manzumelere baştan sona kadar Romen rakamlarıyla numara verilmiş, şiirlerin başında vezni gösterilmiş, başlık ve özel ad olmayan tef ilelerin yazımında haklı olarak küçük harf kullanılmıştır. Arapça ve Farsça şiirler eski harflerle yeniden yazılmış, ancak şiirlerin tercümelemeleri verilmemiştir. Metin aktarımında transkripsiyon (=çeviri yazı) işaretleri kullanılmış, Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda XV. yüzyıl Türkiye Türkçesinin fonetiği benimsenmiş, nüsha farkları aparatta gösterilmiştir.

HAŞMET (?–1768)⁵⁹ KÜLLİYATI

Mehmet Arslan, İsmail Hakkı Aksoyak, **Haşmet Külliyyatı**, Dilek Matbaacılık, Sivas 1994, V + 474 s.⁶⁰

Kitabın adından da anlaşılacağı gibi, burada *Haşmet Divanı* müstakil bir çalışma olmayıp külliyyatın bir parçasıdır. Bu çalışma ile şairin, kaynakların da sözünü ettiği *Divan, Senedü’ş-Şu’ara, Vilâdet-nâme (Sûr-nâme)* ve *İntisâbü’l-Mülûk (Hâb-nâme)* adlı dört eseri “Külliyyat” başlığı altında bir araya getirilmiştir.

Kitap, “İçindekiler, “Sözbaşı” ve “Kısaltmalar”dan sonra Romen rakamlarıyla yedi bölüme ayrılmıştır. “İçindekiler, “Sözbaşı” ve “Kısaltmalar” eserin giriş bölümünü oluşturmaktadır. Giriş bölümünden sonra gelen ve “İçindekilere” cetveline göre birinci bölümde “Hayatı” başlığında şairin hayatı hakkında kısa bilgiler verilmiştir. İkinci bölüm olarak karşımıza çıkan “Sanatı” başlığı altında külliyyat, “Biçim Özellikleri” (1. Nazım Biçimleri, 2. Vezin, 3. Redif ve Kafiye, 4. Dil ve Üslup) ve “Muhteva Özellikleri” (1. Sanatı ve Nazireciliği, 2. Sosyal Hayat ve İstanbul, 3. Heccavlığı, 4. Haşmet, Râgıp Paşa ve Fitnat Hanım Arasındaki Latifeler) açısından incelenmiştir. “Eserleri” başlıklı üçüncü bölümde, şairin beş eserinin tanıtımı yapılmıştır. “Tablolar” başlığını taşıyan dördüncü bölümde, biri nüshalara göre nazım biçimlerini, diğeri de nüshalara göre beyit sayılarını gösteren iki tabloya yer verilmiştir.

Eseri hazırlayanlar “Sözbaşı”nda divanın hazırlanmasıyla ilgili olarak “öncelikle dîvânın on beş nüshasını tesbit ettik. Bunlardan on birini değerlendirmeye aldık. Bu on bir nüshayı da yine kendi arasında değerlendirerek dört nüshayı edisyon kritik için temel aldık. Asıl nüsha olarak da özelliklerinden dolayı Adnan Ötügen nüshası’nı tercih ettik.” açıklamasını yapmışlardır⁶¹. Yine “Eserleri” başlığında, “Divan”ın tanıtıldığı yerde de, tenkitli metnin hazırlanmasıyla ilgili aynı bilgiler tekrar edilerek, divanın nazım şekillerine göre dağılımı hakkında bilgi verilmiştir. Kitapta, divanın 1861 H.=1257 M.’de Kahire’de Bulak Matbaası’nda basılmış matbu nüshası hakkında doğrudan bir bilgiye rastlanmamaktadır. Matbu nüshanın “Bibliyografya”da sadece künyesi

⁵⁹ Şairin asıl adı Mehmed olup İstanbul’da dünyaya gelmiştir. Doğum tarihi bilinmemekteyse de mevcut bilgilerden 1720-1730 yılları arasında doğduğu tahmin edilmektedir.

⁶⁰ Müjgan Cunbur, “Haşmet Külliyyatı”, **Bilge**, S. 1 (Temmuz 1994), s. 17–18; Mustafa Aslan, “Haşmet Külliyyatı’nın Değerlendirilmesi”, **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 7, Kayseri 1997, s. 331–366.

⁶¹ Karşılaştırmalı metin hazırlanmadan önce değerlendirmeye alınmış 11 nüsha (Bu nüshalardan ilk dördü “edisyon kritik için” kullanılmıştır.): 1. Ankara Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi No: 1626 (AÖ); 2. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp., Hazine, No: 916 (HA); 3. Süleymaniye Ktp. Hüseyin Paşa No: 527 (HÜ); 4. Süleymaniye Ktp. Pertev Paşa No: 393 (P); 5. Süleymaniye Ktp. Mihrîşah Sultan No: 378 (M); 6. Ankara Milli Kütüphane Yz. A 5373 (MK); 7. Kayseri, Raşid Ef. Ktp. No: 1310 (RE1); 8. Kayseri, Raşid Ef. Ktp. No: 21522 (RE2); 9. İstanbul Üniversitesi TY No: 1688 (Ü1); 10. İstanbul Üniversitesi TY No: 2893 (Ü2); 11. İstanbul Üniversitesi. TY No: 2897 (Ü3).

gösterilmiştir.

Karşılaştırmalı divan metninden önce, kitabın planı içerisinde beşinci bölüm olarak numaralandırılmış, çeviriyazı işaretlerinin gösterildiği “Trankripsiyon Sistemi” gelmektedir. “Metinler” başlığını taşıyan altıncı bölümde, ilk sırada divan metnine yer verilmiştir. “Divan” metni kitabın 58-344. sayfaları arasında yer almaktadır. Haşmet’in “on bir nüsha incelenerek ve dört nüsha esas alınarak” hazırlanan divanının nazım şekilleri açısından içeriği şöyledir: Divan, *Haşmet Divanı*’nı tertip eden İmamzâde Mehmed Said’in yazdığı mukaddimeyle (=önsöz) başlamaktadır. Mukaddimededen sonra Arapça manzumeler gelir. Burada 99 beyitlik Esmâ’ü’l-hüsnâ manzumesi, 80 beyitlik Esmâ’ü’n-nebî manzumesi, İbnü’n-Nahvî’nin *Kasîdetü’l-münferice* adlı eserine yapılmış 41 bendlik tahmis yer almaktadır. Arkadan gelen 31 bendlik manzume, kaynaklarda Haşmet’in şiiri sanılmış, aslında babası Abbas Efendi’ye ait, İmam Busiri’nin kasidesine yapılmış bir tahmistir. Bu Arapça şiirlerden sonra Türkçe kasideler başlamaktadır. 19 kasidenin devamında, 16 tarih, biri Arapça 5 tesdis, biri Farsça 8 tahmis bulunmaktadır. Gazeller kısmında kafiyesi klasik divan düzenine göre sıralanmış 256 şiir yer almaktadır. Haşmet’in gazellerinin 78’i naziredir. Gazellerin arasında 2 de şarkı bulunmaktadır. Gazelleri 2 lugaz, 12 muammâ, “Mukattaat” başlığı altında 21 kıta, 12 beyit ve 12 matla izlemektedir. “Metinler” başlığında ilk sırada bulunan divan metninin ardından Külliyyat’ın diğer eserleri olan *Senedü’ş-Şu’ara*, *Vilâdet-nâme (Sûr-nâme)* ve *İntisâbü’l-Mülûk (Hâb-nâme)*’un yeni harfli metinlerine yer verilmiştir. Kitap, yedinci bölüm olan “Bibliyografya” ile tamamlanmıştır.

Divan metnini ardından, 345-362. sayfalar arasında nüsha farklarına, 363-364. sayfalarda da vezin indeksine, “Nüsha Farkları ve Vezin İndeksi” kapağı altında yer verilmiştir. Nüsha farklarının şiirlerin altlarında gösterilmeyip ayrı bir bölümde gösterilmesinin nedeni olarak da, esas alınan dört nüsha arasında fazla fark olmaması, bazı küçük farkların çekimleyicilerin (=müstensihlerin) kendi tasarrufları olduğunun düşünülmesi gösterilmiştir. Hazırlanan metinlerde çeviriyazı (=transkripsiyon) işaretleri kullanılmış, ancak dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özellikleri yerine, günümüz fonetiği tercih edilmiştir. Divandaki Arapça ve Farsça şiirler eski harflerle yeniden yazılmış, ancak şiirlerin tercümelemleri verilmemiştir.

HAYALİ (?-1557) DİVANI

Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, **Hayâlî Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, 323 s. + [61 s. Tıpkıbasım].⁶²

Hayali Divanı’nın bu baskısı Akçağ Yayınevi’nin “Zirvedeki Şiir Ustaları-Türk Klasikleri I Divanlar” serisinden çıkan divanlardan biridir. Yayınevi tarafından hazırlanan “Sunuş” yazısı sözü edilen seriden çıkan divan baskılarının tümünün başında yer alır. Eser yayınevinin bu “Sunuş”uyla başlar. Önsözün bulunmadığı çalışmada, “İçindekiler”den sonra “Hayâlî Bey” başlığı altında, şairin hayatı ve edebî kişiliği hakkında kaynaklar ile divanından elde edilen bilgiler ışığında kısa bilgiler verilmiştir.

Kitabın herhangi bir yerinde belirtilmemiş olsa da, *Hayali Divanı*’nın bu baskısı 1945⁶³ yılında yapılan baskı esas alınarak hazırlanmıştır. Yayınevi, Ali Nihat Tarlan’ın *Ahmed Paşa Divanı*⁶⁴ ile *Necati Beg Divanı*’nın⁶⁵ da “Zirvedeki Şiir Ustaları, Türk Klasikleri I Divanlar” serisinden aynı şekilde baskısını yapmıştır. *Hayali Divanı*’nın bilimsel yöntemlerle hazırlanmış ilk

⁶² Hayâlî Bey Divanı’ndan seçmelerle yapılan yayın için bk. Mehmet Çavuşoğlu, **Hayâlî Bey ve Divanı’ndan Örnekler**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara 1987, 199 s.

⁶³ Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, **Hayâlî Beg Divanı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1945, XXIV+450 s. (Hayâlî Beg ve Divanı ile ilgili 16 fotoğraf)

⁶⁴ Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, **Ahmed Paşa Divanı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1966, XXI+406 s.

⁶⁵ Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, **Necati Beg Divanı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1963, XXIV+557 s.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

baskısında yer alan “Önsöz”, “Bibliyografya”, “Karşılaştırılan nüshalar” ve “Transkripsiyon” başlıkları bu vulgarize baskıda bulunmamaktadır. Divanın bilimsel yayınında araştırmacı, karşılaştırma yapılırken 13 nüshanın görüldüğünü, fakat bunlardan altı tanesinin tenkitli metnin kurulmasında kullanıldığını ve metin kurulurken Üniversite Kütüphanesi, 1849 (Rıza Paşa, 277) numaralı nüshanın esas alındığını bildirmektedir⁶⁶.

Metin kısmı kasidelerle başlar. Divanda toplam 23 kaside vardır. Musammatlar bölümünde: 1 muaşşer, 2 murabba, 1 muhammes, 5 tahmis, 1 terci'-bend (mersiye), “Münazara-i Mihr ü Mah”, “Dibace-i Eş ar-ı Gül-i Sad-Berg”, “Duaname”, “Tecahül-i Arifeyn”, “Tahmis-i Gazel-i Zati”, “Kaside-i Hayali Beg”, “Kaside” başlıklarını taşıyan 16 şiir bulunmaktadır.

Gazeliyyât bölümünde ise, eski divan düzenine (Arap harfli alfabe sırasına göre) uygun olarak sıralanmış 650 gazel yer almaktadır. Gazellerden sonraki “Mukattaat” bölümünde 17 kıf a ve 15 müfret yer almaktadır.

Bu seriden çıkan diğer Akçağ yayını divan baskılarında olduğu gibi *Hayali Divanı*'nda da çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, nüsha farkları gösterilmemiş ve eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmamıştır.

Eserin sonunda, metin kuruluşunda da esas alınan ve orijinal metni İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY. 1849 numarada kayıtlı nüshanın tıpkıbasımı verilmiştir. Tıpkıbasıma yaprak numaraları verilmediğinden, iki yaprak küçültülerek bir sayfaya yerleştirildiğinden ve yayınevının baskı özensizliğinden dolayı hazırlanan divan metni ile orijinalini karşılaştırmak güçleşmiştir.

DİVAN-I HULUSİ-İ DARENDEVİ (1914–1990)

Muhsin Kalkışım, Lütfi Alıcı, Ahmet Yenikale, **Divan-ı Hulusi-i Darendevidi**, Es-Seyyid Osman Hulusi Efendi Vakfı Yayınları, 2 C., Ankara 1997, XIV + 448 + 425 s.

Eser “Önsöz”le başlamaktadır. Burada divan metninin, Muhiddin Tütüncü tarafından Arap harfleriyle kaleme alınan nüshası ile Osman Hulusi Efendi'nin sağlığında basılan ve yazma divanda yer almayan şiirlerin bir araya getirilmesiyle oluşturulduğu, yazmada olmayıp matbu *Divan*'dan alınan şiirlerin (M) kısaltmasıyla; her ikisinde olmayıp sonradan ilave edilen şiirlerin (İ) ile gösterildiği belirtilmiştir. Bunun dışında metnin imlası ile ilgili konulara da ayrıca değinilmiştir.

“Önsöz”den sonra “İçindekiler” gelir. Bunu Osman Hulusi Efendi'nin “Hayatı”, “Şahsiyeti” ve “Eserleri” başlıklarını taşıyan bölümler takip eder.

“Divan-ı Hulusi-i Darendevidi” başlığıyla divan metni başlar. “Gazeller” bölümünde Arap harfli alfabe sırasına göre düzenlenmiş 461 gazel vardır. Burada az sayıda şiir de hece ölçüsüyle ve dörtlüklerle yazılmıştır. “Mesneviler” bölümünde 18 mesnevi, “Kıf alar” bölümünde 40 kıf a, “Rubailer” bölümünde 195 rubâî, “Müfredler” bölümünde 126 müfret yer alır.

Metin yeni harflere aktarılırken yazı çevrimi (=transkripsiyon) uygulanmamış, şiirlerin vezinleri gösterilmemiştir. Metinde nüsha farkları belirtilmemiş, seslendirmede günümüz fonetiği tercih edilmiştir. *Hulusi-i Darendevidi Divanı*'nın orijinal nüshası Şeyhzadeoğlu Özel Kitaplığındadır. Muhiddin Tütüncü'nün rik' ayla yazdığı nüsha kitabın son kısmında tıpkıbasım olarak yer almaktadır.

⁶⁶ Bu baskıda metne alınan nüshalar şunlardır: 1. Üniversite Ktp.: 1849 (Rıza Paşa, 277); 2. Fatih Ktp., 3823; 3. Üniversite Ktp.: (Edebiyat) 755, 2923; 4. Ayasofya Ktp.: 3915; 5. Murad Molla Ktp.: 442; 6. Prof. Ali Canip Yöntem'deki yazma.

HARPUTLU ABDÜLHAMİD HAZMÎ (1856–1928) DÎVÂNİ

Hayrettin Ayaz, **Harputlu Abdülhamid Hazmî, Dîvân**, Elazığ Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul 1998, XIX + 383 + XIX s.

Eserin başında “İçindekiler” vardır. Bunu, Elazığ Kültür ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Faik İcmeli’nin “Takdim” yazısı ile yazarın önsöz yerine olan “Sunuş”u izler. “İçindekiler”de “Abdülhamid Hazmî: Hayatı, Sanatı, Eseri” başlığı, eser içerisinde “Hayatı” ile “Eserleri ve Saf at Anlayışı” başlığı altında verilmiştir.

“Sunuş” kısmında Kanbalak-zâde Abdulhamid Hazmî’nin klasik çizgide eser sahibi Harputlu şairlerin sonuncusu olduğu, sanat gücü, şiir tekniği açısından önceki şairlerden hiç de geri kalmadığı, popüler olamayışının sebebi ise, şiirlerini ancak ömrünün sonlarına doğru gün yüzüne çıkarmasından kaynaklandığı belirtilmiştir. *Hazmî Divanı*’nın, şair tarafından bir bakıma Harput’a adanmış bir mersiye sayılabileceği söylenmiş, onun şiirlerinde, modern ile gelenek arasındaki ikilemin derinleşerek boyutlandırıldığı bildirilmiştir.

“Eserleri ve Saf at Anlayışı”nda, şairin başka eserlerinin varlığından söz edilse de, bugün elde bulunan tek eserinin, bizzat kendisinin kaleme aldığı ve “Eser-i Hazmî” adını verdiği divanın olduğu söylenmiştir. Burada şair tarafından güzel bir talik yazıyla kaleme alınmış olan divanın diğer özelliklerine de yer verilmiştir⁶⁷.

Şairin klasik divan tertibi anlayışından uzak (=gayr-ı mürettep) olarak düzenlediği divanında klasik şiirin nazım şekillerinden; kaside, gazel, muhammes, müseddes, müstezat, terci’-bend ve terki-bendlerle, rubâî, kıf a ve müfredlere yer verilmiştir. “İçindekiler”e göre ise eserin metin kısmı; “İfâde”, “Kasideler Gazeller”, “Rubâiyyât”, “Kıtaât” Mesneviyyât” “Tarihler” ve “Müfredât” başlıklarından oluşmaktadır.

Metin kısmının başında yer alan ve eserin yazılış nedeni ile içeriğini açıklayan başlangıç kısmı “İfâde” başlıklı olup bir önsöz niteliğindedir. Bunu 433 manzumenin yer aldığı ve metin içinde başlıksız, “İçindekiler”e göre ise “Kasideler Gazeller” başlıklı bölüm takip eder. Bu bölüm aslında gazeller bölümüdür ve divanın sayı bakımından en çok şiiri ihtiva eden bölümüdür. Gazellerin sıralanmasında eski alfabedeki harflerin sırası gözetilmiş, yer yer de gazellerin ayırımında bir kıf aya yer verilmiştir. Bu bölümde kaside, muhammes, müseddes, müstezat, terki-bend ve terci’-bend gibi nazım şekilleriyle, Sezâ-i Gülşenî, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Şeyh Galib ve Osman Bedreddîn-i Erzurumî’nin bir kısım manzumelerinin de tahmis, tesdis ve tazmini yer almaktadır. Bunu izleyen “Rubâiyyât” başlığında 22, “Kıtaât”ta 42, Mesneviyyât”ta 9, “Tarihler”de 22 ve “Müfredât”ta 51 manzume bulunmaktadır.

Metin kısmının sonuna, “okuyucuya kolaylık sağlaması bakımından çok sayıda mazmûn ve tabirin metne göre anlamını karşılayan” alfabetik bir “Sözlük” eklenmiştir. Metin içerisinde mülemma’ tarzındaki manzumelerde yer alan Arapça-Farsça kısımlar Arap alfabesiyle yeniden yazılmıştır. Şairin Arapça ve Farsça olarak yazdığı şiirler ise “Ek: Arapça–Farsça Şiirler” başlığı altında–şairin kendi el yazısına örneklik etmesi bakımından–kendi el yazısıyla 19 sayfada sunulmuştur.

Hazırlanan divan metninde çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmamış, şiirlerin yazı aktarımı günümüz fonetiği gözetilerek yapılmıştır.

⁶⁷ Çalışmada Abdülhamid Hazmî’nin tek eseri olarak gösterilen Divanın nerede ya da kimin elinde bulunduğu hakkında bir bilgiye rastlanmamaktadır.

İBN-İ KEMAL [AHMED ŞEMSEDDİN KEMALPAŞAZADE] (1468–1534) DİVANI

Yard. Doç. Dr. Mustafa Demirel, *İbn-i Kemâl Dîvanı*, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1996, XXX + 229 s.⁶⁸

Eser “İçindekiler”le başlar. Bunu izleyen “Önsöz”den sonra “Bibliyografya”, “Kısaltmalar” ve metinde kullanılan transkripsiyon işaretlerinin gösterildiği “Transkripsiyon Alfabetesi” başlıklı bölümler gelmektedir. Bu bölümlerden sonra kitap, “Giriş” ve “Metin” ana bölüm başlıklarından oluşmaktadır.

Bu tür yayınlarda “Bibliyografya” genellikle incelemenin sonu ile metnin başlangıcı arasında bulunmaktadır. Burada ise “Önsöz”ün hemen arkasından “Bibliyografya” getirilerek alışılmadık bir plan sergilenmiştir. Ayrıca “Bibliyografya”nın kendi içinde tutarlı bir sistem içinde yazılmadığı da göze çarpmaktadır. “Bibliyografya”da künyeleri verilen kaynakların birçoğunun araştırmacının çalışmasıyla ilgisinin bulunmaması, kullanılan çalışmalardan kimilerinin “Bibliyografya”da yer almaması dikkat çeken önemli aksaklıklardandır.

“Önsöz”de araştırmacı, İbn Kemâl’in “Türk dili ve edebiyatında önemli yeri olan mürettep ve mükemmel bir divan” meydana getirdiğini söylüyor. Ancak divanın “mürettep” olmakla birlikte, hemen bütün nazım şekillerini içinde barındırmadığından dolayı “mükemmel” olarak adlandırılmayacağı açıktır. Tenkitli metinden önceki “Giriş” başlıklı kısım, çalışmanın “İnceleme” kısmı olarak da kabul edilebilir.

Giriş bölümünde “İbn-i Kemal’in Hayatı, Eserleri ve Edebî Kişiliği” başlığı altında şaire ilişkin bilgilere yer verilmiştir. “Eserleri” başlığı altında verilen bilgiler, sadece Nihal Atsız’ın *Şarkiyat Mecmuası*’ndaki makalesinin⁶⁹ özetlenmesinden ibaret olduğundan, şair hakkında daha sonra yapılan çalışmaların hiçbiri değerlendirilmediğinden buradaki bilgilerin de çok eksik olduğu görülmektedir. “Divan” başlığı altında, üzerinde çalışılan eser hakkında derli toplu bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

“Divan Nüshalarının Tespiti ve Metnin Kuruluşu” başlığı altında eseri hazırlayan “Kataloglardan Divan’ın biri matbû olmak üzere beş nüshasını” tespit ettiğini⁷⁰ ve tenkitli metnin hazırlanmasında bu beş nüshanın kullanıldığı bildirmiştir. Metnin kuruluşunda da bu nüshalar arasında “doğruya en yakın nüsha” ve “tam nüsha” olarak değerlendirilen “S” (Süleymaniye Ktp. H[acı] Beşir Ağa, No: 134) nüshasının esas alındığı belirtilmiştir. “M” (matbu) nüshanın sonuna ilave edilen birtakım manzumelerin ise tenkitli metne alınmadığı ayrıca söylenmiş, ancak bu şiirlerin (sayısı, nazım biçimleri gibi konularda da bir bilgi yoktur) niçin değerlendirilmediği hakkında bir bilgi verilmemiştir. Görüldüğü gibi bu başlık altında verilen bilgiler de okuyucuyu tatmin edecek düzeyde değildir. “Metin Tespitinde Gözetilen Esaslar” başlığı altında metnin kuruluşunda izlenen yöntem hakkında bilgi verilmiştir.

Giriş bölümünün son halkasında yer alan “Nüshaların Tanıtılması” başlığı altında metnin kuruluşunda kullanılan dört yazmayla matbû nüshanın tavsifi yapılmıştır. Ancak bu başlık da nüsha

⁶⁸ M. Yekta Saraç, “İbn Kemal Divanı’nın Tenkitli Metninin Tenkidi”, *İlmî Araştırmalar*, S. 3, (1996), s. 191–195.; M. Fatih Köksal, “Metin Tenkidi Usûlü Açısından İbn-i Kemâl Dîvânı”, *Berceste*, Kayseri 2005, S. 39, s. 9-14.; Doç. Dr. M. Fatih Köksal, “İbn Kemâl Dîvânı’nın Neşri Üzerine Tespitler”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi (TÜBAR)*, S. 23 (2008-Bahar), s. 145–180.; Kemal Paşazade Divanı’ndan seçmelerle yapılan yayın için bk. M. Yekta Saraç, *Şeyhülislam Kemal Paşazade: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Bazı Şiirleri*, Risale Basın Yayın, İstanbul 1995, 126 s.

⁶⁹ Nihal Atsız, “Kemâlpaşa-Oğlu’nun Eserleri”, *Şarkiyat Mecmuası*, S. IV, s. 71-112, S. VII, s. 83-135.

⁷⁰ Karşılaştırmada yararlanılan nüshalar: 1. Süleymaniye Ktp. H. Beşir Ağa, No: 134(S); 2. Üniversite Ktp. Ty. No: 1942 Yk. 1–72 (Ü1); 3. Üniversite Ktp. Ty. No: 3497 (Ü2); 4. Üniversite Ktp. Ty. No: 2921 (Ü3); 5. Matbu Divan, İkdam Matbaası, Der-saadet 1313, 189 s. (M).

tavsifleri için aranan; hangi nüshanın kaç şiir ihtiva ettiği, imlâ sağlamlığı meselesi, nüshaların birbiriyle ve müellif hattı nüshayla ilişkileri, bu ilişkileri izah eden bir şecere veya tablo gibi önemli kimi bilgileri vermekten uzak olduğu görülmektedir.

Araştırmacı tenkitli metnin “iki kaside, dokuz murabba ve 366 gazelden” meydana geldiğini söylemektedir. Kasidelerle başlayan metinde, biri 32, diğeri 35 beyitlik iki kaside bulunmaktadır. Gazeller bölümünde kafiyesi eski harflere göre düzenlenmiş 366 gazel değil 365 gazel yer alır. Çünkü son şiir gazel değil bir kıt’adır. Araştırmacının gazeller arasında yer alan ve “Murabbalar” başlığı altında ayrıca ele alınmayan 9 murabbanın olduğunu söylemesi dalgınlıktan kaynaklanmış gibi görünmektedir. Metinde 9 murabba değil, dokuz bendden oluşan sadece 1 murabba vardır. 9 bendden oluşan murabba yerine “dokuz murabba” denilmiştir.

Hazırlanan tenkitli metinde, çeviriyazı işaretleri kullanılmış, eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuş, nüsha farkları kısaltmalarıyla birlikte sayfa altlarında gösterilmiştir.

Tenkitli metnin sonunda, iki nüshanın ilk sayfaları ile bir nüshanın 69b sayfasının fotokopilerine yer verilmiştir. Bu üç sayfanın bulunduğu bölüm, “İçindekiler” cetvelinde “Tıpkıbasım” başlığı ile gösterilmiştir.

İZZET ALİ PAŞA (1692–1734) DİVAN, NİGÂR-NÂME

İrfan Aypay, *Lâle Devri Şairi İzzet Ali Paşa: Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği, Divan: Tenkitli Metin, Nigâr-nâme: Tenkitli Metin*, İstanbul 1998, V + 314 s.⁷¹

Eser “İçindekiler”, “Önsöz” ve “Kısaltmalar”dan sonra İzzet Ali Paşa’nın “Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği” ana başlıklarının yer aldığı birinci bölüm ile “Tenkitli Metin” adı altında divanın metninin yer aldığı ikinci bölümden oluşmaktadır.

“Önsöz”de bu çalışmanın Prof. Dr. Hüseyin Ayan yönetiminde, Fırat Üniversitesi’nde aynı adla yapılan ve *İzzet Ali Paşa Divanı*’nın 14 nüshasından üçünün karşılaştırılarak ortaya konan yüksek lisans tezinin⁷² yeniden ele alınmasıyla ortaya çıktığı bildirilmiştir.

Birinci bölümde, kaynakların verdiği bilgilerden ve divandaki şiirlerinden hareketle şairin hayatı ve ailesiyle ilgili geniş bilgiler verilmiş ve divan dâhil dört eseri ayrıntılı olarak tanıtılmıştır. “Edebî Kişiliği”nde ise, şairin hem ilmî, hem de edebî yönüne değinilmiştir. Şairin şiirlerindeki nazım şekilleri, içerik bakımından ele alınmış, şiirlerdeki vezin ve kafiyeler bu amaç doğrultusunda değerlendirilmiştir. Divan biçim ve içerik yönünden araştırmacılarca kabul edilebilir divan incelemesi yöntemlerine göre incelenmiştir.

Birinci bölüm, “Divanı’nın El Yazması Nüshaları” (A. Metin Tenkidinde Kullanılanlar ve Tavsifleri B. Diğer Nüshalar C. Nüshaların Münderecat Tablosu), “Bibliyografya” ve “Transkripsiyon İşaretleri” ile son bulur.

“Divanı’nın El Yazması Nüshaları” başlığı altında karşılaştırmada kullanılan 4 nüsha⁷³ tanıtılmış, devamında “Diğer Nüshalar” altında divanın diğer 24 nüshasının bulunduğu kütüphaneler ve kataloglar yer numaralarıyla birlikte gösterilmiştir.

Dört nüshanın karşılaştırılması ve diğer nüshaların taranması sonucu oluşturulan ikinci bölümdeki “Tenkitli Metin”de, 19 kaside, 29 tarih, 1 terci’-bend, 1 müseddes, 1 tahmis, 1 Farsça

⁷¹ Şevkiye Kazan, “İzzet Ali Paşa Divanı”, *Bilge*, S. 72 (Güz 1999), s. 22.

⁷² Ali İrfan Aypay, *İzzet Ali Paşa: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı ile Nigâr-nâme’sinin Tenkitli Metni*, Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ 1986, 213 s. (Danışman: Prof. Dr. Hüseyin Ayan).

⁷³ Yararlanılan nüshalar: 1. Süleymaniye Ktp. Esad Efendi Bl, nr: 2672, (E); 2. İstanbul Üniversitesi Ktp. T. 5541, (İ1); 3. Beyazıt Devlet Ktp. Veliyyüddin Efendi Bl, nr: 2672/1, (V); 4. Süleymaniye Ktp. Lala İsmail Efendi, Bl., nr: 465, (L).

Turkish Studies

tesdis, 8'i Farsça 147 gazel, 1'i Farsça 9 nakıs gazel, 1'i nakıs 2 müstezad, 6 şarkı, 11 kıt'a, 5 nazm, 12 rubâî, 1 noksan rubâî, 1'i Farsça 19 matla', 62 lâle beyti, 5 müfred, 10 lügaz ve 2 mesnevi bulunmaktadır. Metinde Farsça şiirler, mesnevilerden sonra "Farsça Şiirler" başlığı ile Latin harfli çeviriyazısı yapılmış olarak verilmiş, bunu "Farsça Şiirlerin Tercümeleri" izlemiştir. Eser, *Nigâr-nâme*'nin çeviriyazılı metninin ilavesiyle son bulur.

Meydana getirilen metinde, çeviriyazı işaretleri kullanılmış, nüsha farkları kısaltmalarıyla birlikte dipnotlarda gösterilmiş ve şiirlerin yazı aktarımında eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur.

LUTFÎ (1393–1492) DİVANİ

Günay Karaağaç, **Lutfî Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997, XXXIX + 732 s. + [26 Tıpkıbasım].

Eser "Ön söz"le başlar. Sonra "İçindekiler" gelir. Eser, "Lutfî ("Lutfî ve Yaşadığı Devir", "Edebî Şahsiyeti ve Eserleri", "Edebî Şahsiyeti", "Eserleri", "Lutfî'nin Dili", "Oğuz ve Kıpçak Unsurları", "Eski Türkçedeki Gelişmelerin İzleri", "Çağatayca Hususiyetler"), "Metin", "Nüsha Farkları", "Dizin", "Bibliyografya" ve "Tıpkıbasım" başlıklarından oluşmaktadır.

"Ön söz"de çalışmanın içeriği, "Heratlı Lutfî'nin hayatı, eserleri ve dil hususiyetleri ile Lutfî divanının 6 nüshaya dayanan tenkitli metnini, nüsha farklarını ve indeksini ihtiva etmektedir" cümlesiyle özetlenmiştir.

"Lutfî" ana başlığı altında yer alan, "Lutfî ve Yaşadığı Devir", "Edebî Şahsiyeti ve Eserleri", ve "Lutfî'nin Dili" başlıklarında, dönemin siyasî gelişmeleriyle birlikte Lutfî'nin hayatı üzerinde durulmuş, edebî kişiliği üzerinde tespitler yapılmış, eserleri (*Divan*, *Gül ü Nevruz*, *Zafername*, *Farsça Şiirleri*) tanıtılmış, Oğuzca ve Kıpçakça unsurlar, Eski Türkçedeki gelişmelerin izleri ve Çağatayca özellikler gösterilerek Lutfî'nin dil özellikleri saptanmıştır.

Lutfî'nin eserlerinin anlatıldığı ve divanın tanıtımına ayrılan yerde, Eleazar Birnbaum'un *İslam Ansiklopedisi*'nin yeni baskısı için hazırladığı "Lutfî" maddesinde, şairin divan nüshaları hakkında söyledikleri aktarılmış, bunlara ilâve edecek çok şeyin olmadığı belirtilmiş; ancak burada söylenen bir iki hususun tashihine gidileceği belirtilerek, bazı görüşler ileri sürülmüştür. Eleazar Birnbaum'un yazdığı maddede söylediği, yazarın da önsözde belirttiği gibi, *Lutfî Divanı*'nın bugüne kadar beş ayrı koldan gelmiş yirmi civarında nüshasının olduğu bildirilmiş. Bu çalışmada da bu nüshalardan güvenilir olanlardan, beş kolun ana üyeleriyle, Tahran nüshasının da altıncı nüsha olarak eklenmesiyle metin çalışmasının yapıldığı ifade edilmiştir⁷⁴. Tenkitli metin hazırlanırken Paris nüshası (P) esas alınmış, diğer nüshaların yardımıyla eleştirmeli metin kurulmuştur.

Divan metni, 1 tevhid, 1 nâ t, 4 kaside, kafiyesi eski harflere göre sıralanmış 361 gazel, 113 tuyuğ ve 57 müfretten meydana gelmiştir. Divanın metin kısmında şiirler baştan sona tek numara ile numaralandırılmış, ancak nazım biçimleri açısından herhangi bir tasnife tabi tutulmamıştır. Metnin başında yer alan tevhid ve nâ t, gazel nazım şekliyle yazılmıştır. Numaralandırmada 7–367 arasındaki şiirler ise gazeldir. 368–480 numaraları arasındakiler tuyuğ, 481–516 numaralı olanlar da müfret olarak kabul edilmiştir. Fakat bu şiirlerin arasında rubâî ve

⁷⁴ 1. Paris (P): Paris, Supp. Turc. 981; 2. Gotha (G): T 211; 3. Bursa (B): Müze 113/156; 4. Londra (L): British Library (eski British Museum), Add. 7914; 5. İstanbul Üniversitesi (Ü): İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY 5452; 6. Tahran (T): Sipehsâlâr 174. [Eseri hazırlayan, önsözde ve divanın tanıtımını yaptığı yerde kısaltmaları göstermiş; ancak yer numaralarını belirtmemiştir. Yer numaraları Eleazar Birnbaum'dan yapılan nüshalar hakkındaki aktarımdan yararlanılarak gösterilmiştir].

matla da bulunmaktadır.

Tenkitli metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, şiirlerin dil özelliklerinde Çağatay Türkçesinin fonetik özelliklerine bağlı kalınmıştır. Nüsha farkları dipnotta gösterilmemiş, nüshalar arasındaki farklar, divan metninin sonunda “Nüsha Farkları”nda toplanmıştır.

Dördüncü bölümün ana başlığı “Dizin”dir. Eserin 337–729. sayfaları *Lutfi Divanı*’nın sözlüğü ve gramatikal dizinine ayrılmıştır. Bunu “Bibliyografya” (“İçindekiler”de beşinci bölüm olarak gösterilmiş) takip eder.

Kitabın 733. sayfasından sonra gelen numarısız sayfalarda “Tıpkıbasım” başlıklı altıncı bölümde, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, TY. 5452 numarada kayıtlı yazmanın 407a-432a arasında yer alan *Lutfi Divanı*’nın tıpkıbasımı verilmiştir.

MESİHİ (1470?–1512) DİVANI

Prof. Dr. Mine Mengi, *Mesihî Divanı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994, VI + 316 s.⁷⁵

Eser “İçindekiler”, “Önsöz”, “Mesihî’nin Hayatı, Sanatı, Eserleri”, “Dîvân’ın Hazırlanmasında Yararlanılan Nüshalar”, “Kaynakça” ve metin (“Münâcât, Kasîdeler, Terkîb-i Bend”, “Şehr-engiz der-Medh-i Cüvânân-ı Edirne”, “Gazeller” “Kıf alar ve Müfredler”) kısımlarından meydana gelmektedir.

Kitabın başında “İçindekiler” yer almaktadır. Arkasından gelen “Önsöz”de araştırmacı, bu çalışmanın 1969 yılında tamamladığı doktora tezi⁷⁶ olduğu bilgisini vermektedir. Divanın yayınlanması sırasında, metnin yeniden gözden geçirilerek Mesihî hakkında elde edilen yeni bilgi ve belgelerin de değerlendirildiği burada belirtilmiştir. “Önsöz”den sonra Mesihî’nin hayatı, şahsiyeti, sanatı ve eserleri üzerinde durulmuştur. Mesihî ve sanatı ile ilgili bilgiler, eski kaynaklardan ve daha önce yapılmış kimi araştırmalara dayanılarak verilmiş, bu bilgiler divandan çıkarılan şiirlerle desteklenmiştir. “Eserleri” başlığı altında Mesihî’nin *Divanı*, *Edirne Şehr-engiz*’i ve *Gül-i Sad-Berg* adlı eserleri hakkında yine kaynaklara dayanılarak tanıtıcı bilgiler verilmiştir.

“Dîvân’ın Hazırlanmasında Yararlanılan Nüshalar” başlığında tespit edilen 5 nüsha⁷⁷ gösterilmiş, bu nüshaların künye ve içerik bilgileri verilmiş, “Dîvânın Hazırlanmasında İzlenen Metot” anlatılmıştır. Burada nüshalardan hiçbirinin orijinal nüsha izlenimi vermediği, görülen nüshalardan en güvenilir olanının John Rylands, Manchester, Turkish Manuscripts No: 62 (C) nüshası olduğu ve eleştirmeli metnin (=edition critique) John Rylands ile İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi No: 89 (D) nüshası esas alınarak hazırlandığı belirtilmiştir.

“Dîvânın Hazırlanmasında İzlenen Metot” ve “Kaynakça”dan sonra beş nüshanın karşılaştırılması sonucu ortaya çıkan ve kitabın asıl kısmını oluşturan tenkitli metin gelmektedir. Metin kısmı dört bölüm halinde düzenlenmiştir. Birinci bölüm “Münâcât, Kasîdeler, Terkîb-i Bend” başlığını taşımaktadır. Bu bölüm münacatla başlar ve bunu takip eden kaside sayısı 21’dir. Bölümün sonunda da Ali Paşa için yazılmış beş bentlik terkîb-bend biçimli mersiye yer almaktadır. İkinci bölüm, “Şehr-engiz der-Medh-i Cüvânân-ı Edirne” başlıklıdır. Burada 178 beyitlik mesnevi

⁷⁵ Nâmik Açıkgöz, “Mesihî Divanı’nı Okurken [Mine Mengi]”, *Türk Dili*, Ekim 1997, C.1997/II, S. 550, s. 322–331; İ. Çetin Derdiyok, “Değerlendirmeler: Mine Mengi: Mesihî Divanı, (Kitaplar–Tenkit)”, *Türk Dili*, Şubat 1996, C. 1996/I, S. 530, s. 370–372.

⁷⁶ Mine Özoğul [Mengi], *The Divan of the 15th Century Ottoman Poet Mesihî*, Doktora Tezi, University of Edinburgh, İskoçya 1969, (Danışman: Prof. Dr. John Walsh).

⁷⁷ Yararlanılan nüshalar: 1. British Museum, Or. 1152 (A); 2. British Museum, Arundel Or. 18 (B); 3. John Rylands, Manchester, Turkish Manuscripts No: 62 (C); 4. İstanbul Üniversitesi Ktp. No: 89 (D); 5. Süleymaniye Ktp. Lala İsmail Efendi No: 483 (E).

biçimli *Edirne Şehr-engizi* yer alır. *Şehr-engiz*'in görülebilen divan nüshalarının hepsinde bulunması ve önemi nedeniyle divan bünyesinde verildiği önsözde belirtilmiştir. *Şehr-engiz*'in sonunda "İhtitam" başlıklı bir gazelle yine beş beyitlik başka bir gazel daha yer almaktadır. "Gazeller" başlıklı üçüncü bölümde kafiyelerine göre, Arap alfabesindeki harf sırası gözetilerek düzenlenmiş 289 gazel ile 3 murabba bulunmaktadır. Burada dikkat çeken özellik ise, 3 murabbanın ayrı bir bölümde değil de, yine kafiyesine göre, elifba sırasıyla gazeller içinde yer almasıdır. Dördüncü bölüm "Kıf alar ve Müfredler" başlığını taşımaktadır. Burada bulunan manzumeler tasnif edilmeksizin, iç içe verilmiştir. Bu bölümde, 10 kıt'a-i kebire, 9 kıt'a, 10 matla ve 5 müfret olmak üzere toplam şiir sayısı 34'tür. Ancak divanın incelendiği "Eserleri" kısmında 34 kıt'a ve müfret olduğu söylenmekteyse de, 13. ve 17. kıt'anın; 28. müfret ile 177. gazelin 5. beytinin aynı olduğu görülmekte, dolayısıyla bu sayı 32 olarak söylenebilir.

Şiir düzeni dört bölüme ayrılmış divan metninde, bölümlerdeki şiirlerin her birine ayrı ayrı sıra numarası verilmiş ve aruz kalıplarının adları şiirlerin başına yazılmıştır. Burada belirtilmesi gereken bir nokta da birinci bölümdeki 16. şiirle ilgilidir. Bu şiir iki nesib bölümü olan bir kasidedir. "C" nüshasında ilk nesib bölümünden dört beyit bulunmaktadır. "A" ve "D" nüshalarında ilk nesipte yer almış olan 8 beyit, gazeller bölümündeki ikinci gazelle aynıdır. Kaside ve gazelin beyit sırası kasidenin bitiminde bir tablo ile gösterilmiştir.

Metinde transkripsiyon işaretleri kullanılmış, eski Anadolu Türkçesi fonetik özelliklerine de uyulmuştur. Manzumelerin değişik nüshalardaki beyit sayıları bu metindeki beyit sayısından farklı olduğu zaman, nüshalara göre beyit sayıları parantez içinde gösterilmiştir. Bu farklar ve nüsha farkları ait oldukları nüshanın kısaltmasıyla birlikte dipnotlarda verilmiştir.

MEZÂKÎ (?-1676) DİVANI

Yrd. Doç. Dr. Ahmet Mermer, **Mezâkî, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1991, 573 s.

Eser "İçindekiler" listesi ve "Önsöz"den sonra gelen iki bölümden oluşmaktadır. Yazar, "Önsöz"de çalışmanın amacı ve planını "Mezâkî Divanı'nın tenkidli metnini ortaya koymayı gâye edinen bu araştırma ve incelememiz iki bölümden meydana gelmektedir" şeklinde ifade etmiştir. "Önsöz"de çalışmada nelerin yapılacağı anlatıldıktan sonra tenkitli metnin kurulmasında izlenen yol belirtilmiştir. Burada ayrıca eserin, araştırmacının aynı başlığı taşıyan doktora tez çalışmasının kitaplaştırılmış biçimi olduğu bilgisine ulaşılmaktadır⁷⁸.

Birinci bölüm, "Mezâkî'nin Yaşadığı Devre Topluca Bir Bakış", "Mezâkî'nin Hayatı", "Mezâkî'nin Edebî Kişiliği", "Mezâkî Divanı'nın İncelenmesi" ve "Sonuç" ana başlıklarını taşıyan beş kısma ayrılmıştır. "Mezâkî'nin Hayatı" başlığında elde edilebilen kaynaklar ve divanın incelenmesi sonucunda ortaya çıkan bilgiler ışığı altında, şairin hayatı ortaya konmuştur. "Mezâkî'nin Edebî Kişiliği"nde, biyografik kaynaklardaki bilgiler ve divanda şairin kendi sanatı, karakteriyle ilgili beyitler değerlendirilmiş, bu arada Mevlevîliği konusu da açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır.

"Mezâkî Divanı'nın İncelenmesi" başlıklı kısımda divan, "Şekil Özellikleri" (Nazım Şekilleri, Nazım Tekniği), "Muhteva Özellikleri" (Din-Tasavvuf, Toplum ve Kültür, İnsan, Tabiat ve Eşya) ve "Dil ve Üslûp" başlıklarıyla, araştırmacılarca kabul edilen divan incelemesi yöntemlerine göre kapsamlı olarak ele alınmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçların sıralanarak, genel bir değerlendirmenin yapıldığı "Sonuç" ve bunu izleyen "Bibliyografya" ile birinci bölüm

⁷⁸ Ahmet Mermer, **Mezâkî, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni**, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1988, X+555 s. (Danışman: Prof. Dr. Hüseyin Ayan).

sona ermiştir.

İkinci bölümde, “Metin Kuruluşunda Karşılaştırılan Yazmalar” tanıtılmış, “Metin Kurmada Tutulan Yol” belirtilmiş, “Transkripsiyon İşâretleri” gösterildikten sonra “Metin” verilmiştir. “Metin Kuruluşunda Karşılaştırılan Yazmalar” başlığı altında “...beş asıl nüsha” olarak tanımlanmış nüshaların⁷⁹ kısaltmaları da gösterilerek tavsifi yapılmıştır. Bunun dışında dört tane de eksik nüshanın olduğu belirtilmiş, bu nüshaların tavsifi yapılmamış, buldukları kütüphaneler gösterilmiştir⁸⁰.

Tenkitletli metinde ve şiirlerin tertibinde, beş yazma nüshadan en eskisi ve en çok şiiri ihtiva eden H nüshası (Topkapı Sarayı Müzesi (Hazîne) No: 892) olduğundan genelde bu nüshaya uyulmuştur. Metin bölümündeki şiirler “Kasîdeler”, “Gazeller”, “Tarihler”, “Müfredler”, “Kıt’a”, “Rubâ’î” ve “Müseddes” şeklinde divandaki sıraları esas alınarak sıralanmıştır. Divan metni, 1 besmele beyti, biri tarihli 29 kaside, kafiyelerine göre, klasik divan düzenine uygun olarak sıralanmış, 2’si musammat, 3’ü redd-i matlalı, 4’ü mutavvel 441 gazel, 9 tarih, 12 müfred, 1 kıt a, 1 rubâî ve 1 mütekerrir müseddesten meydana gelmiştir.

Metin yeni harflere aktarılırken yazı çevrimi (=transkripsiyon) kurallarına uyulmaya çalışılmış, bunun yanında transkripsiyonda uzun ünlülerin üzerine konan çizgi (-) işareti yerine günümüz metinlerinde kullanılan düzeltme işareti (^) kullanılmıştır. Metinde Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin ses özellikleri benimsenmiştir. Şiirlerin bulunduğu yaprak numaraları sayfaların sol kenarında, nüsha farkları da ait oldukları nüshaların kısaltmalarıyla birlikte metne ilişkin dipnotlarda (=apparat critique) gösterilmiştir. Her şiirin başında, o şiirin vezni gösterilmiş, ancak başlık ve özel ad olmayan tef’ilelerin yazımında büyük harf kullanılmıştır.

Kitap, çalışmadaki “Kişi Adları”nın alfabetik sıra ile verildiği “Dizin” ile sona ermiştir.

MUSTAFA RUMÎ EFENDİ (ŞEYH GEREDELİ) (1814–1879), DİVAN

Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Mustafa Tatçı, **Mustafa Rûmî Efendi (Şeyh-Geredeli), Dîvân**, Anıl Matbaası, Ankara 1998, XIII + 178 s.

“İçindekiler” cetveli ile “Önsöz”ün bulunmadığı bu çalışma “Takdim”, “Bibliyografya” ve “Dîvân-ı Şeyh Mustafa Rûmî” başlıklarını taşımaktadır. Bir çalışmanın genel tanıtımının yapılması gereken “Önsöz”ün bulunmaması, şairle ilgili bilgilerin “Takdim” başlığı altında verilmesi gibi durumlar, kitabın bir plan dâhilinde hazırlanmadığı kanaatini uyandırmaktadır.

“Takdim” bölümü “Şeyh Mustafa Rûmî Efendi’nin Babası ve Bağlı Oldukları Tarikat Hakkında Genel Bilgiler”, “Şeyh Halil Efendi’ye Kadar Şa’bâniyye Silsilesi”, “Geredeli Aziz’in Vefatı ve Türbesi” ile “Şeyh Mustafa Rûmî’nin Hayatı” başlıklarından oluşur.

“Şeyh Mustafa Rûmî’nin Hayatı” başlığında şairin hayatıyla ilgili fazla bilginin olmadığı, eserde yazılan bilgilerin de türbedeki kitabelere ve divanına dayandığı söylenmiş ve bu bilgiler sıralanmıştır. Yine burada divan metninin bilinen tek nüshasının Gerede’de yaşayan Yusuf Şengönül’de bulunduğu belirtilmiş ve metni hazırlanan nüsha kısaca tanıtılmış; ancak divanın içeriği hakkında herhangi bir bilgi verilmemiştir.

⁷⁹ Tenkitletli metinde kullanılan nüshalar ve kısaltmaları: 1. F. Süleymaniye (Fatih) Kütüphanesi, No: 3873; 2. H. Topkapı Sarayı Müzesi (Hazîne), No: 892; 3. M. Millet Kütüphanesi (Ali Emîrî Efendi, Manzum), No: 400; 4. R. Topkapı Sarayı Müzesi (Revân), No: 786; 5. Ü. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Ty., No: 2905/1.

⁸⁰ Divanın eksik nüshaları: 1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Ty., No: 873; 2. Nuruosmaniye Kütüphanesi, Ty. 4916/16; 3. The British Library, Or. 7100 (Mecmuanın 1–47 varaklarında); 4. The British Library, Or. 7155 (12 varaklık bir mecmuuda gazeller bulunmaktadır).

Kitapta Mustafa Rûmî'nin şiirlerinden Yunus'u, Niyazî-i Mısrî'yi, Fuzulî'yi, İbrahim Hakkî-i Erzurumî'yi, Gaybî'yi ve Ömer Fuadî'yi iyi bildiği ve onlara nazireler yazdığının da anlaşıldığı söylenmiştir. Şiirlerinden bazılarının dördlük esasına göre yazılabileceği anlaşılrsa da, bilinen tek nüshası bulunan divanın müellif hattına bağlı kalınarak, bütün şiirler beyit esası ile yazılarak neşredilmiştir.

Divanın metin kısmının ilk bölümünde, Arap alfabesi harf sırasına göre düzenlenmiş 245 manzume yer almaktadır. Bu şiirlerden 28. sıradaki “Mersiye-i Şeyh Halîlü'l-Halvetî”, 47. “Tarih-i Türbe-i Şerife”, 130. “Destan-ı Nefs-i Emmâre”, 242 “Ahvâl-i Sülûk” ve 245. “Hitâm-ı Sülûk” başlıklarını taşımaktadır. Bundan sonra “Dîvânına Sonradan Eklediği Şiirleri” altında 20 manzumenin bulunduğu ikinci bölüm gelir. Bu şiirlerden 6. “Vak'a-i Kerbelâ-yı İmâm Hüseyin”, 7. “Kaside-i Muhammed”, numara verilmeyen 20. de “Hazâ Meslek-i Uşşâk” başlıklı bir manzumedir.

Metin günümüz Türk alfabesiyle yazılırken çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, sadece kimi kelimelerdeki uzun ünlüler gösterilmiştir. Dil özelliklerinde ise eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmamış bugünkü şekle çevrilmiştir. Manzumelerin tamamına numara verilmiş, divanın sayfa numaraları hazırlanan metnin sol tarafında gösterilmiştir. Şiirler aruz ve hece ölçüsüne göre yazılmış olmasına rağmen vezinleri gösterilmemiştir.

MÜNİF, ANTAKYALI (?–1743, 1744), ANTAKYALI MÜNİF DİVANI

Prof. Dr. Sabahattin Küçük, **Antakyalı Münîf Dîvânı: Tenkitli Basım**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999, IX + 224 s.⁸¹

Kitap, dönemin Kültür Bakanı M. İstemihan Talay'ın başlıksız “Sunuş” yazısıyla başlar. Eserin başında “İçindekiler” ve yazarın “Önsöz”ü yer alır. “Önsöz”de XVIII. yüzyılın edebî durumu belirtilmiş, Münîf'in “Nâbî kadar usta bir şair sayılmasa da, hikemî tarzını başarı ile temsil ettiği” üzerinde durulmuştur. “Önsöz”den sonra tenkitli metne kadar, “Münîf” (Hayatı, Kişiliği, Edebî Kişiliği, Eserleri), “Nüshaların Tavsifleri”, “Metnin Kuruluşunda İzlenen Yol”, “Bibliyografya” ve “Transkripsiyon Sistemi” başlıkları gelmektedir.

“Münîf” ana başlığı altında sırasıyla şairin “Hayatı, Kişiliği, Edebî Kişiliği, Eserleri” hakkında bilgiler verilmiştir. Hazırlayan, Münîf'in hayatını anlattığı bölümde, “yazma Münîf divanlarının çoğunun baş kısmında, şairin hayatına ve kişiliğine dair bilgi”lerin bulunduğunu, “Münîf'in hayatı ve kişiliği ile ilgili bilgileri “Hâl Tercümesi” adı altında buradan aktarmaya” çalıştığını bildirmektedir. Bu bölümde şairin asıl adı, nerede doğduğu, mahlası gibi konulardan söz edilmiştir. “Eserler” alt başlığında şairin, *Divan, Hadîs-i Erbâ'in Tercümesi, Mensur ve Manzum Zafer-nâmeler* adlı eserleri tanıtılmıştır. “Dîvân” tanıtılırken gazellerin, kasidelerin ve diğer nazım biçimlerinin sayıları verilerek *Münîf Divanı*'nın kütüphanelerde tespit edilen 30 yazma nüshasının künyeleri maddeler halinde sıralanmıştır.

İkinci bölüm olarak değerlendirebilecek “Karşılaştırılan Nüshaların Tavsifleri” başlığı altında tenkitli metnin hazırlanmasında kullanılan 7 nüshanın⁸² tanıtımı yapılmıştır. Karşılaştırılan nüshaların hangi kütüphanelerde buldukları isimleri ve kısaltmalarıyla birlikte verilmiştir. Bu kısaltmalar daha sonra tenkitli metin bölümünde, edisyon kritikli metin yayını kurallarına uyularak, dipnotlarda gösterilmiştir.

⁸¹ Gamze Demirel, “Sabahattin Küçük; Antakyalı Münîf Divanı (Tenkitli Basım), T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, 224 s.”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S. 15/1 (Ocak 2005), s. 369–371.

⁸² Karşılaştırılan nüshalar ve kısaltmaları: 1. M. Manisa İl Halk Kütüphanesi, 5169; 2. S1. Süleymaniye Kütüphanesi, Hüsrev Paşa, 565; 3. S2. Süleymaniye Kütüphanesi Halid Efendi, 362; 4. Ü1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. 2860; 5. Ü2. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. 2906; 6. Ü3. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. 1666; 7. Ü4. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. 61.

“Divân Metninin Kuruluşunda İzlenen Yol” başlığı altında divanın kuruluşu sırasında izlenen metotlara değinilerek çalışmanın tümü özetlenmiştir. Tenkitli metinde kullanılan nüshaların seçiminde, “içerisinde bulunan şiirlerin sayısına, istinsah tarihlerinin eskiliğine ve rivayetlerin doğruluğuna” dikkat edildiği bildirilmektedir. Burada istinsah (=çekimleme) tarihi en eski olan nüsha (M) ile içerisinde en fazla şiir bulunan nüshadan (S1) söz edilerek karşılaştırılan nüshaların özellikleri sıralanmıştır. Divan metninin kuruluşunda hiçbir nüsha esas alınmamış; ancak divan tertibinde S1 nüshasına bağlı kalındığına dikkat çekilmiştir. Bunların ardından transkripsiyonlu metin tenkidi bölümüne geçilmiştir. Metinler, kasideler (23–112), tarihler (113–135), tahmisler (136–158), gazeller (158–204), rubâî ve kıt’alar (205–211), lügazlar (212–213), matlalar (214–222), müfretler (223–224) şeklinde divandaki sıraları esas alınarak sıralanmıştır.

Eleştirili baskı yöntemiyle hazırlanan divan metninde, 23 kaside, 2’si Farsça 22 tarih, 5 tahmis, 3’ü Farsça (biri nâtamam) 58 gazel (Divan’ın tanıtım kısmında, biri Farsça 73 gazel diye verilmiştir), 15 kıf a, 7 rubâî, 52 matla, 13 müfret ve 2 lugalaz bulunmaktadır.

Metin günümüz alfabesine aktarılırken transkripsiyon işaretleri kullanılmış, “18. yüzyılın fonetik kuralları tam olarak tespit edilemediğinden, metin kuruluşunda eski Anadolu Türkçesinin fonetik kurallarına” uyulmuştur. Nüsha farkları da “Karşılaştırılan Nüshaların Tavsifleri”nde verilen kısaltmalarla birlikte dipnotlarda gösterilmiştir.

MÜŞTAK BABA (1759–1832) DİVAN

Mehmet Kemâl Gündoğdu, **Müştak Baba (Divân)**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 370 s.

Eser “İçindekiler”, “Kısaltmalar” ve “Önsöz”den sonra gelen “Birinci Bölüm” A. Müştak Baba’nın Hayatı, B. Müştak Baba’nın Mürşidleri, C. Müştak Baba’nın Halifeleri, “İkinci Bölüm”, “Divân” ve “İndeks” bölümlerinden oluşur.

Eser içerisinde “Önsöz” “Birinci Bölüm” başlığından sonra gelir. “Önsöz”de araştırmacı Müştak Baba hakkında daha önceden yaptığı çalışmalarını gözden geçirerek “bir kitap halinde edebiyat ve sanatsever çevrelere sunmak amacıyla” böyle bir çalışmaya giriştiğini belirtir.

Çalışma genel olarak iki bölüm halinde düzenlenmiştir. Birinci bölümde Müştak Baba’nın hayatı, tahsili, şahsiyeti, şiirlerinden örneklerle edebî kişiliğine ışık tutulmaya çalışılmış, bilinen eserlerinin adları gösterildikten sonra ise, “Divanı’nın Nüshaları ve Nüsha Tavsifleri” yapılmıştır. Bu bölümün altında “Müştak Baba’nın Mürşidleri (Üstadları)” başlığında onun yetişmesinde ve hayatında önemli yeri olan kişilerle ilgili bilgiler ve Müştak Baba ile olan ilişkilerinden tespit edilenler sunulmuştur. “Müştak Baba’nın Halifeleri” başlığında ise onu temsil eden altı halifenin adları verilmiş, bilgi edinilebilen oğlu Ethem Baba hakkında açıklama yapılmıştır. Birinci bölüm “Bibliyografya” ile son bulur.

İkinci bölüm divan metni ile başlar. Önsözden ve çalışmanın ilgili yerlerinden öğrenildiğine göre *Müştak Baba Divanı* 1264 H.=1848 M. tarihinde eski harflerle basılmıştır. Bu çalışmada da metnin kurulmasında söz konusu matbu nüsha esas alınmıştır. Metin oluşturulurken, tespit edilen 4 yazma nüsha⁸³ matbu nüsha ile karşılaştırılmış, tespit edilen farklar metne ilişkin dipnotlarda gösterilmiştir. Dipnotta gösterilen ilk kelime matbu nüshaya, daha sonraki ikinci kelimeler ise yazma nüshalara ait olarak verilmiştir. Metinde eksik veya yanlış olan kimi beyit ve kıt’aların ise yazmalara göre metin onarımı yapıлып, yanlış ve eksikleri giderilerek dipnotlarda gösterilmiştir. Yapılan tamirler de köşeli parantez içerisinde belirtilmiştir. Matbu divanda olmayıp

⁸³ Yazma nüshalar: 1. (Ankara) Millî Kütüphane, F.B 291 (M); 2. Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler No: 403 (M1); 3. Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler No: 404 (M2); 4. İstanbul Üniversitesi Kitaplığı No: T 3821 (Ü).

yazmalarda olan şiirler de metnin son kısmına ilave edilerek, alıntı yapılan nüshalar ve nüshalar arasındaki farklar da dipnotlarda açıklanmıştır. Şiirler yeni yazıya aktarılırken transkripsiyon esaslarına göre yazılarak numaralandırılmış ve vezinleri gösterilmiş, ancak eski Anadolu Türkçesinin fonetik özellikleri yerine günümüz fonetiği kullanılmıştır.

Metne esas alınan matbu nüshadaki bütün şiirler hecâ harflerine göre (=kafiyesi eski harflere göre sıralanmış) düzenlendiğinden klasik bir divan tertibi yoktur. Divan metninde, baştan sona tek numara ile numaralandırılmış toplam 281 manzume ile bir bahr-i tavil bulunmaktadır. 1–244 arasında daha çok gazel nazım şekliyle yazılmış şiirlerle, müstezad, murabba ve muhammes şekilli şiirler vardır. 245 numaranın altında “Kıt’alar” başlıklı, kendi içinde numaralandırılmış 46 manzume, 246 numaranın altında “Müfredat” başlığını taşıyan yerde 198 manzume, 247–251 numaralı şiirlerde çeşitli tarihler, 252–256 numaralı şiirlerde kaside, 257. şiirde Tahmis-i Gazel-i Hafız, 258. şiirde Tahmis-i Gazel-i Cami, 259. şiirde Tahmis-i Gazel-i Mîr Ârif, 260. şiirde Tahmis-i Gazel-i Sabuhî, daha sonra ise mesnevi, gazel, muhammes, tahmis şekilli şiirler yer almaktadır.

Çalışma bugünkü alfabe sırasına göre hazırlanmış, metinde geçen kelimelerin anlamlarının verildiği “İndeks” bölümüyle tamamlanmıştır.

NABİ (1642–1712) DİVANI

Dr. Ali Fuat Bilkan, **Nabi Divanı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 2 C., IL + 1347 s.⁸⁴

Eser “İçindekiler”den sonra gelen “Önsöz”le başlar. Burada eseri hazırlayan, bu çalışmayla Nabi’nin Türkçe Divanı’ndaki bütün şiirlerin ilk kez yeni yazıya aktarıldığını, bu çalışma sırasında Türkiye kitaplıklarında tespit edebildiği bütün divan nüshalarını değerlendirdiğini, Nabi’ye ait olmayan şiirleri ayıklayarak divanlardaki şiirleri ayrı ayrı yazmak suretiyle, şairin bütün şiirlerini bu tenkitli metne almaya çalıştığını belirtiyor.

“Önsöz”den sonra “Giriş”te, XVII. yüzyıl Osmanlı Devleti’nin siyasî genel görünüşü çizildikten sonra, “Nabi” başlığı altında şairin hayatı ve edebî kişiliği hakkında kısa ve özlü bilgiler verilmiştir. “Eserleri” başlığında, şairin öteki eserlerinin adlarını sıralayan araştırmacı, “Nabi’nin Türkçe Divanı” başlığı altında, divan baskıları ve divan nüshalarının sayılarına ilişkin bilgilere yer verir. Burada, 124 divan nüshasının tespit edildiği, bunlardan 10 tanesinin mecmua olup *Nabi Divanı* adıyla kayıtlı olduğu, yurt dışında 18, yurt içinde 99 nüsha tespit edildiği belirtiliyor. Bu bölümde, divandaki şiirler nazım şekillerine göre ayrı başlıklar altında genel özellikleri ile ele alınarak ayrıntılı olarak incelenmiştir.

“Nüsha Ailesi Kurmada Takip Edilen Metod” başlığı altında bu konudaki yöntem kapsamlı bir şekilde anlatılmıştır. Divan nüshalarının değerlendirilmesi sonucunda, nüshaların mensup olduğu gruplar belirlenip her grubun temsilcisi durumundaki nüsha, karşılaştırmalı metnin (=edition critique) oluşturulmasında kullanılmıştır. Yurt dışında bulunan nüshalara ulaşamadığından bu nüshaların sadece kataloglardaki mevcut bilgiler dâhilinde değerlendirildiği yine önsözdeki açıklamalardan öğrenilmektedir.

Şiirlerin sıralanışında hiçbir nüsha esas alınmamış, şiirler nazım şekillerine göre “Kasideler”, “Terkîb-i Bend ve Tahmîsler”, “Tarihler”, “Mesnevî”, “Gazeller”, “Kıt’alar”, “Rubâ’îyyât”, “Matla’ ve Müfredler”, “Mu’ammâlâr” ve “Lugazlar” sırasıyla tertip edilmiştir. Şairin Farsça şiirlerinin “Farsça Divançe” içerisinde ele alındığı ve bu şiirlerin ayrı bir çalışmada

⁸⁴ Eserin yenilenen ikinci baskısı için bk. Prof. Dr. Ali Fuat Bilkan, **Nabi Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2011, 2 C., 1349 s.; Nâbî Divanı’ndan seçmelerle yapılan yayın için bk. Ali Fuat Bilkan, **Nabi, Hayatı-Sanatı Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 1999, 175 s.

değerlendirilmesinin uygun görüldüğü önsözdeki açıklamalarda yer alır.

“Karşılaştırmaya Esas Alınan Grup Temsilcileri” başlıklı bölümde 99 nüshanın değerlendirilmesi sonucunda tespit edilen 6 grup temsilcisinin tavsifi yapılmış ve şema ile gösterilmiştir⁸⁵.

“Divan Metninin Yeni Harflere Aktarılmasında izlenen Yol” başlıklı bölümde de metin hazırlanırken uyulan yazım kuralları maddeler halinde gösterilmiştir. Tenkitli metinden önce “Kısaltmalar” ve “Bibliyografya” ile bu kısım tamamlanmıştır.

Divan metni “Tevhid” kasidesiyle başlar ve kaside sayısı 29’dur. Kasidelerden sonra 1 terkeb-bend, 5 tahmis, 156 tarih, 10 mesnevi vardır. Gazeller bölümünde, 1 sebab-i tertip ile Arap alfabesi sırasına göre düzenlenmiş, ancak kafiye harfleri değişikçe başına aynı harfli birer rubâî yazılmış 888 gazel yer alır. Kıt alar bölümünde 114 Türkçe kıt a vardır. Bunlar da gazeller gibi Arap alfabesi sırasına göre dizilmiş ve 3’ü rubâî vezniyle yazılmıştır. Rubâîyyat bölümündeki 218 rubâî de gazeller ve kıt alar gibi Arap harfli alfabe sırasına göre düzenlenmiştir. Rubâî sayısına, gazeller kısmında açıkladığı, her kafiye harfinin başındaki 28 rubâî dâhil edilmemiştir. Bunlarla birlikte divandaki rubâî sayısı 246’dır. Devamında 61 matla, 71 müfret, 186 muamma ve 30 lugaz bulunmaktadır.

Nüsha farkları metne ilişkin dipnotlarda (=apparat critique), ilgili oldukları nüsha kısaltmasıyla birlikte gösterilmiştir. Yeni yazıya aktarımda çeviriyazı işaretleri kullanılmış ve eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur.

NECATİ BEG (?–1509) DİVANI

Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, **Necati Beg Divanı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, XXVIII + 557 s.⁸⁶

Eser, Ali Nihat Tarlan’ın uzun “Önsöz”üyle başlar, bunu metinde kullanılan transkripsiyon sistemini gösteren “Transkripsiyon” başlıklı bölüm takip eder. “Necati Beg Divanı Yazmaları” başlıklı bölümde karşılaştırmalı metnin oluşturulmasında yararlanılan 25 nüshanın tavsifi yapılmıştır⁸⁷. Karşılaştırmalı metin (=edition critique), tavsifi yapılan nüshalardan Süleymaniye Kütüphanesi Kadızade Mehmed Efendi ile Millet Kütüphanesi Reşid Efendi bölümlerindeki yazmalar esas alınarak hazırlanmıştır. Ali Nihat Tarlan’ın önsözde belirttiği üzere, “elde tamamen sahih bir nüsha bulunmadığı” için, elde bulunanların “mahiyetlerine uygun bir metotla karşılaştırılıp, ...eserin hakikatine yaklaşılmaya çalışılmıştır”. Yanlış olduklarına kesin kanaat getirilen farklar tespit edilmemiştir. Ancak ne derece yanlış nüshalarla karşılaşıldığı

⁸⁵ Yararlanılan nüshalar şunlardır: 1. Süleymaniye Ktp. Hamidiye Böl. K. 1118 (S1); 2. Süleymaniye Ktp. Hamidiye Böl. K. 1117 (S2); 3. Süleymaniye Ktp. Lala İsmail Efendi 488 (S3); 4. İstanbul Üniversitesi Ktp. İ[bnülemin] M[ahmud] Kemal İnal Böl. 3095 (Ü); 5. Ankara Milli Ktp. İbni Sina Yz. A. 3592 (A); 6. Millet Ktp. Ali Emiri Efendi Manzum Eserler, 418 (M). [bk. Ali Fuat Bilkan, “Nabi Divanlarının Nüsha Şecerelendirilmesi”, **Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ankara 1996, S. 1, s. 91-118.]

⁸⁶ Eserin ilk baskısı için bk. Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, **Necati Beg Divanı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1963, XXIV+557 s. [M. N. Hacıminoğlu, “Necati Beg Divanı (Prof. Dr. A. N. Tarlan)”, **Türk Kültürü**, C. II, S. 16, Şubat 1964, s. 63-64.]; Necati Bey Divanı’ndan seçmelerle yapılan yayınlar için bk. Mehmet Çavuşoğlu, **Necati Bey Divanı (Seçmeler)**, Tercüman Gazetesi 1001 Temel Eser Yayını, İstanbul [tarihsiz], 269 s.; Süleyman Solmaz, **Necati: Hayatı, Sanatı, Eserleri**, Akçağ Yayınları, Ankara 2005, 143 s.

⁸⁷ Yararlanılan nüshalar: 1. Üniversite Ktp. T.Y. 1755 (Ü1); 2. T.Y. 784 (Ü2); 3. T.Y. 3813 (Ü3); 4. T.Y. 1327 (Ü4), 5. T.Y. 5551 (Ü5); 6. T.Y. 5567 (Ü6); 7. T.Y. 2854 (Ü7); 8. T.Y. 615 (Ü8); 9. T.Y. 457 (Ü9) numaralı yazmalar; 10. Fatih Ktp. 3880 (F.a); 11. 3881 (F.b); 12. 3882 (F.c); 13. 3883 (F.d) numaralı yazmalar; 14. Süleymaniye Ktp. (Laleli) 1769 (Sl.a); 15. (Hacı Mehmet Efendi) 3451 (Sl.b); 16. 3721 (Sl.c); 17. (Kadızade Mahmut Efendi) 394 (Sl.d) numaralı yazmalar; 18. Millet Ktp. (Ali Emiri) 424 (M.a); 19. 426 (M.b); 20. 425 (M.c); 21. (Raşid Efendi) 774/1 (R.); 22. Topkapı Ktp. (Revan) 783 (Tr.); 23. (Koşuş) 960 (Tk.) numaralı yazmalar; 24. Diyarbakır Halkevi Ktp. 2660 veya 1078 (D.); 25. Amasya Beyazıt Umumi Ktp. 567 (A.) numaralı yazmalar.

Turkish Studies

hakkında fikir verecek derecede nüsha farklarının gösterildiği, gösterilen nüsha farklarının da çoğunlukla doğrulukları ihtimal dâhilinde olduğu belirtilmiştir. Dilcilere yardımcı olması amaçlanarak bazı imla farkları da gösterilmiştir.

“Necati Beg Hayatı” ana başlıklı bölümde şairin hayatı hakkında bilgiler verilmiş, “Necati’nin şiir hakkında Şuara Tezkirelerinin mütealeaları” ile şuara tezkirelerinde şair hakkında söylenen ve onun şiir ve sanat anlayışını yansıtan parçalara yer verilmiştir.

Divan metni manzum-mensur bir “Mukaddime” ile başlar. Bu kısımda mesnevi türünde bir şiirle II. Bayezid’e bir övgü bulunmaktadır. Daha sonra “Kasideler” gelir. Kasideler “Kaside-i Nâ t-ı Resûl” başlıklı bir manzume ile başlar. Bunu gazel biçiminde “Nâ t-i Ali” başlıklı manzume takip eder. Divanda, baştaki na’t ile birlikte 26 kaside vardır. Metnin devamında, mesnevi biçiminde “Mersiye-i Ester”, 1 terci’-bend, 3 terki-bend, 8 bentli bir murabba, mesnevi biçimli 1 tarih şiiri, 2 kısa mesnevi, 70 kıt a, 10 müfret, 7 fert, 5 matla, 2 rubâi bulunmaktadır. Bu bölümdeki şiirler, yazıldıkları nazım biçimi ya da türü şiirin başında belirtilerek düzenlenmiştir. “Gazeliyyat” bölümünde ise Arap harfli alfabe sırasına göre düzenlenmiş 650 gazel vardır. Bu gazellerden ikisi mülemmadır. “Gazeliyyat-ı Farisî” başlıklı bölümde de 5 gazel, 1 kıt a, 3 tarih manzumesi bulunmaktadır.

Metin kurulurken hiçbir yazma nüsha esas alınmamış, metin hazırlayan tarafından eleştirmeli yayın ilke ve yöntemleri göz önünde bulundurularak yeniden kurulmuştur. Eserde çeviri yazı işaretleri kullanılarak devrin dil özelliklerine uyulmuş, nüshalara ait farklar kısaltmalarıyla birlikte dipnotta gösterilmiştir.

NECATİ BEG (?-1509) DİVANI

Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, **Necati Beg Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, 440 s. + [88 s. Tıpkıbasım].

Necati Beg Divanı’nın bu baskısı, ilki 1963, ikincisi 1997 yılında yapılan aynı basımlardan faydalanılarak, Akçağ Yayınevi’nin “Zirvedeki Şiir Ustaları, Türk Klasikleri I Divanlar” serisinden çıkardığı divanlardan biridir. Yayınevi tarafından hazırlanan “Sunuş” yazısı sözü edilen seriden çıkan divan baskılarının tümünün başında yer alır. *Necati Beg Divanı* da yayınevinin bu “Sunuş” yazısıyla başlar. Bunu hazırlayanın “Önsöz”ü takip eder.

“Necati Beg Hayatı” başlığı altında, şairin hayatı anlatılmış; bu bölümde ayrıca, “Necati’nin şiir hakkında Şuara Tezkirelerinin mütealeaları” alt başlığında tezkirelerde şair hakkında söylenenlere yer verilmiştir.

Şairin şiir ve sanat anlayışını yansıtan, tezkirelerden yapılan bu alıntılardan hemen sonra manzum-mensur bir “Mukaddime” ile divan metni başlar. Bu kısımda mesnevi türünde bir şiirle II. Bayezid’e bir övgü bulunmaktadır. Kasideler kısmı, kaside biçimli bir nâ t ile başlar. Bunu gazel biçiminde “Nâ t-i Ali” manzumesi takip etmektedir. Bu ikisi dışında bu bölümde 25 kaside yer alır. Kasidelerin bitiminde, mesnevi biçiminde “Mersiye-i Ester”, 1 terci’-bend, 3 terki-bend, 8 bentli 1 murabba, mesnevi biçiminde 1 tarih, 2 mesnevi, 70 kıt a, 10 müfret, 7 fert, 5 matla, 2 rubâi yer almaktadır. “Gazeliyyât” bölümünde ise, eski divan tertibine göre düzenlenmiş 650 gazel bulunmaktadır. Bu gazellerden ikisi mülemmadır.

Eserde *Necati Beg Divanı*’nın 1963⁸⁸ yılında yapılan baskısı esas alınmıştır. İki baskı arasında şu farklar bulunmaktadır: 1963 baskısında yer alan “Transkripsiyon” ve karşılaştırmalı metnin oluşturulmasında yararlanılan 25 nüshanın tavsifinin yapıldığı “Necati Beg Divanı

⁸⁸ Prof. Dr. Ali Nihat Tarlan, **Necati Beg Divanı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1963, XXIV+557 s.

Yazmaları⁸⁹ başlıklı bölümler yeni baskıya alınmamıştır.

Yeni baskıda yayınevinin tutumu nedeniyle yeni harfli metinde, çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, nüsha farkları gösterilmemiş ve şiirlerin dil özelliklerinde dönemine uyulmayarak bugünkü şekle çevrilmiştir. Bu hususlar “Sunuş” kısmında belirtildiği gibi seriden çıkan divanların günümüz okuyucuları için yayına hazırlanmış olmasına bağlanmıştır.

“Sunuş”ta eserin sonuna “yeni harfli metinlere ilaveten ilgi ve ihtiyaç duyanlar için her divanın güvenilir bir nüshasını[n] tıpkıbasım olarak” ekleneceği belirtilmiştir. Buna bağlı olarak baskının sonuna, *Necati Beg Divanı*’nın bir nüshasının tıpkıbasımı eklenmiştir. Ancak eserde tıpkıbasımın hangi nüshadan alındığını gösteren bir bilgiye rastlanılmamıştır. Tıpkıbasıma yaprak numaraları verilmediğinden, bir sayfaya küçültülerek iki yaprak yerleştirildiğinden ve yayınevinin baskı özensizliğinden dolayı hazırlanan divan metni ile orijinalini karşılaştırmak güçleşmiştir. İlk baskıdan öğrenildiğine göre eser, karşılaştırmalı olarak yayımlanmış, bu karşılaştırmada, tanıtılan nüshalardan hiçbirisi esas alınmamış, metin hazırlayan tarafından kurulmuştur.

NEDİM (1681?-1730) DİVANI

Muhsin Macit, *Nedim Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, XLI + 357 s. + [115 s. Tıpkıbasım]⁹⁰.

Esere, yayınevi tarafından hazırlanan ve “Zirvedeki Şiir Ustaları, Türk Klasikleri I Divanlar” serisinden çıkan bütün eserlerin başında yer alan “Sunuş” yazısıyla başlanmıştır. “İçindekiler” cetvelinden sonra eseri hazırlayanın “Önsöz”ü gelir ve bunu da “Kısaltmalar” izler. Kitap bundan sonra “Nedim’in Hayatı, Sanatı, Eserleri” ve “Bibliyografya” bölümlerinden oluşan inceleme ile “Nedim Divanı (Metin)” ve “Nedim Divanı (Tıpkıbasım)” bölümlerinden meydana gelmektedir.

“Önsöz”de *Nedim Divanı*’nın şimdiye kadar bilimsel metotlara uygun bir yayınının yapılmamış olmasına dikkat çekilmiş, bunda da Abdülbaki Gölpınarlı’nın *Nedim Divanı* neşrinin etkili olduğu belirtilmiştir. Bazı araştırmacıların, şairin söz konusu yayında bulunmayan şiirlerini yayınlamaları, yenilerinin de bulunabileceği ihtimalini kuvvetlendirdiği söylenmiş, bu yayınları yapan araştırmacıların *Nedim Divanı*’nın, tenkitli metin yöntemlerine uygun olarak hazırlanmasının gereğine dair düşüncelerinin, *Nedim Divanı* üzerine bir doktora çalışmasını gerekli kıldığı belirtilmiştir. Bu eserin de, *Nedim Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin)* adlı doktora tezinin⁹¹ popüler yayını olduğu bildirilmektedir.

“Nedim’in Hayatı, Sanatı, Eserleri” (Hayatı, Sanatı, Eserleri) başlığında şairin hayatı kısa bir biçimde verilmiş, sanatı incelenmiş, onun sanat anlayışının, Nabi ve Nef’i etkisinden kurtularak kendine özgü bir hale gelmesinin aşamaları ve bu sanat anlayışının daha sonraki dönemlerdeki etkileri üzerinde durulmuştur. Nedim’in “Eserleri” başlığında, onun divan dışındaki tercüme-telif eserlerinin isimleri verilmiş, divan üzerinde ayrıntılı bir şekilde durularak, divandaki şiirlerin nazım şekillerine göre sayısal dökümleri yapılmıştır. Divanın daha önceki eski ve yeni harfli baskıları değerlendirilerek, tenkitli metin kurmada kullanılan 11 nüshanın⁹² sadece buldukları yer ve

⁸⁹ Eserde Ahmed Paşa Divanı’nın İstanbul Kütüphanelerindeki 14 yazmasından söz edildiği halde **İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu**’nda verilen yazmaların sayısı 17’dir.

⁹⁰ Nedim Divanı’ndan seçmelerle yapılan yayınlar için bk. Şevket Kutkan, *Nedim Divanı’ndan Seçmeler*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, 252 s.; Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, 252 s.; Coşkun Ak, *Nedim: Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanı’ndan Seçmeler*, Gaye Kitabevi, Bursa 2000, 172s.; Muhsin Macit, *Nedim Hayatı, Eserleri ve Sanatı*, Akçağ Yayınları, Ankara 2000, 159 s.

⁹¹ Muhsin Macit, *Nedim Divanı: İnceleme-Tenkitli Metin*, Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1994, CV+514 s. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Mustafa İsen).

⁹² Metin kuruluşunda karşılaştırılan nüshalar: 1. Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi No: 675; 2. DTCF Ktp. Muzaffer Ozak No: 177; 3. Azerbaycan-Bakü Yazmalar Arşivi B. 486 No: 11627; 4. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. 2829; 5. Türk Tarih

numaralar verilmekle yetinilmiştir. Divanın tenkitli metnini hazırlamak için, değişik kütüphanelerdeki yazma nüshalar ve mecmuaların tarandığı, nüshaların “tenkitli metin kurma yöntemlerine göre” belirlenip karşılaştırılarak “Nedîm’in tertib ettiği orijinal nüshaya en yakın metni ortaya çıkarma yoluna” gidildiği, metin kurarken karşılaştırılan nüshaların künyelerinden önce bildirilmektedir. “Bibliyografya”, metinden önceki son kısımdır.

Eser hazırlanırken Halil Nihad Boztepe (*Divan-ı Nedim*, İstanbul 1921) ve Abdülbaki Gölpınarlı (*Nedim Divanı*, İstanbul 1951, [6] + XI + 470 s.) baskılarından da yararlanılmıştır.

“Nedîm Divânı (Metin)” bölümündeki şiirler “Kasideler”, “Kıtalar”, “Nazmlar”, “Mesnevîler”, “Musammatlar”, “Gazeller”, “Müstezâdlar”, “Rübailer” ve “Matlalar ve Müfredler” sırası gözetilerek sıralanmıştır. Metin kısmı “Kasideler”le başlar. Burada 1’i na’t, 5’i tarih 44 kaside vardır. “Kıtalar” bölümünde 33 kıt a ve 55 tarih kıt’ası (88 kıta), “Nazmlar” altında, 1’i Çağatayca 13 nazm; “Mesnevîler” bölümünde 2’si lugaz türünde 3 mesnevi; “Musammatlar” bölümünde 1 terki-bend, 1 terci’-bend, 2 mütekerir müseddes, 1 tardiye. 5 tahmis, 1 muhammes, murabba biçimiyle 46 şarkı ve 2 koşma yer alır. “Gazeller” bölümünde kafiyelerine göre, Arap harfli alfabe sırası esas alınarak düzenlenmiş 166 gazel vardır. “Müstezadlar” başlığı altında 2 müstezad, “Rübailer” bölümünde 11 rubâî, “Matlalar ve Müfredler” bölümünde 3 müfret, 20 matla yer almaktadır.

Metnin verilisinde, popüler baskı kaygısıyla, yayınevinin bu seriden çıkan diğer eserlerinde olduğu gibi, çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, nüsha farkları gösterilmemiş ve şiirlerin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmamış bugünkü şekle çevrilmiştir.

Akçağ Yayınevi “Sunuş” yazısında bu seriden çıkan bütün eserin sonuna güvenilir bir [yazma] nüshanın da tıpkıbasımının ekleneceğini belirtmesine rağmen kitabın sonunda, orijinal metni Halil Nihad Boztepe’nin hazırladığı eski harfli baskının (*Divan-ı Nedim*, İstanbul 1921) tıpkıbasımı verilmiştir. Hazırlanan yeni harfli divan metnine, arkadaki eski harfli baskıya uygun olarak sayfa numarası verilmediğinden, hazırlanan divan metni ile eski harfli metni karşılaştırmak zorlaşmıştır. Metin bölümündeki şiirlere kendi içerisinde Arap rakamlarıyla sıra numarası verilmiş, beyit esasına dayalı nazım şekilleri beşer beşer artan şekilde numaralandırılmıştır. Kitabın yeni harfli metnine kadar olan inceleme bölümüne Romen rakamlarıyla, “Metin” bölümüne de Arap rakamlarıyla numara verilmiştir.

NEF’Î (1572–1635) DİVANI

Yard. Doç. Dr. Metin Akkuş, **Nef’î Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, 335 s. + [74 s. Tıpkıbasım]⁹³.

Eser, Akçağ Yayınevinin “Zirvedeki Şiir Ustaları, Türk Klasikleri I Divanlar” serisinden çıkardığı bütün eserlerin başında yer alan ortak “Sunuş” yazısıyla başlamıştır. Bu seriden çıkan Fuzûlî, Şeyhî, Ahmet Paşa, Hayalî ve Niyâzî-i Mısrî divanlarında olduğu gibi bu kitapta da önsöz bulunmamaktadır. Baskısı yapılan bir esere önsöz konulmaması, yayınevinin baskı konusundaki özensizliğinin bir göstergesidir. Yayınevi “Sunuş” yazısında, yayınladığı “bu divanlardan bir

Kurumu Ktp. Y. 13; 6. Mevlânâ Müzesi Ktp. Abdülbaki Gölpınarlı Bağışları, No: 41; 7. Millet Ktp. Ali Emiri Manzum Eserler No: 431; 8. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Hazine 1000; 9. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar No: 2334; 10. İstanbul Üniversitesi Ktp. İbnülemin No: 3112; 11. Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi No: 673.

⁹³ Murat Adalı, “Klasik Edebiyatla İlgili İki Yeni Yayın: Nef’î Divanı ve Eski Türk Edebiyatı Üzerine Makaleler”, **Polemik**, 13 (Nisan-Mayıs 1994), s. 43-44; Gencay Zavotçu, “Nef’î Divanı”, **Yedi İklim**, C. 7, S. 53 (Ağustos 1994), s. 80.; Nef’î Divanı’ndan seçmelerle yapılan yayın için bk. Abdülkadir Karahan, **Nef’î Divanı’ndan Seçmeler**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1972, VII+207 s.; Kültür Bakanlığı, Ankara 1985, VII+203 s.; İÜEF, İstanbul 1986, XV+217 s.; Kültür Bakanlığı, Ankara 1992, 210 s.

kısımının daha önce akademik yayınları”nın yapıldığını belirtmiştir. Bu özelliğe sahip eserlerden, Fuzûlî, Nailî, Usûlî, Yunus Emre, Ahmet Paşa, Hayalî ve Necatî divanlarının bilimsel niteliğe sahip baskıları daha önceden yapılmıştır. Bunun dışında baskısı yapılan Şeyh Galib, Nedim, Nef’î, Nesimî ve Niyâzî-i Mısırî divanları da öncesinde doktora tezi olarak hazırlanmış, ancak baskısı yapılmamış çalışmalardır. *Nef’î Divanı* da kitabın herhangi bir yerinde belirtilmese de araştırmacının doktora tezidir⁹⁴.

Yayınevinin “Sunuş” yazısını “İçindekiler” takip eder. “İçindekiler” başlığı altında, “Hayatı”, “Kişiliği”, “Sanatı”, “Eserleri”, “Kaynakça” ve “Dîvân” ana başlıkları bulunmaktadır. Bu başlıklarda şairin hayatı, sanatı ve eserleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Özellikle “Sanatı” başlığı altında Nef î’nin şair kimliğinin ortaya çıkışında etkili olan ve onu besleyen kaynaklar üzerinde durularak, şairin edebî kimliğinin üstün tarafları ile şiirinin farklı yönlerine işaret edilmiştir. “Eserleri” başlığında şairin Türkçe Divanı üzerinde biraz daha ayrıntılı durulmuş, diğer eserleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Divan metni öncesinde, “Kaynakça” ile metin oluşturulurken yararlanılan 8 yazma nüshanın⁹⁵ künyelerinin verildiği sayfalar yer alır. Bu bölümde ve metin kısmında, yayınevinin bu seriden çıkan diğer yayınlarının birçoğunda olduğu gibi baskı özensizliğinden kaynaklanan hatalar yer almaktadır. İnceleme kısmında verilen 28 dipnottan hiçbirinin eserde yer almaması, metnin notlandırılması bakımından önemli bir problem olarak göze çarpmaktadır.

Metin kısmı klasik divan tertibine uygun olarak “Kasideler”le başlar. *Nef’î Divanı*’nda 2’si na’t, 1’i Mevlevî medhiyesi olmak üzere 63 kaside vardır. Çalışmada ise, numaralandırma yanlışından dolayı kaside sayısı 62 olarak görünmektedir. “Musammatlar” bölümünde 1 müseddes, 1 tesdis, 5 bentlik bir “Saki-name” (terkib-bend) ve 1 mesnevi yer alır. “Kıt a-i Kebireler” başlığı altında 10 kıt a-i kebre bulunur. “Gazeller” bölümünde de kafiyelerine göre, Arap harfli alfabe sırasına uygun olarak dizilmiş 144 gazel olduğu hâlde, metinde nedeni anlaşılabilen (7/1, 7/2, 7/3...) gibi bir numaralama tekniği kullanıldığından sayı 10 eksik görünmektedir. Bunlardan başka divanda 2 kıt a, 6 nazm, 5 rubâî ve 18 müfret (17’si matla, 1’i müfred) bulunmaktadır.

Yayınevinin “Sunuş” yazısına göre, bu ve benzeri eserler, günümüz okuyucusu hedeflenerek yayına hazırlanmıştır. Bu yüzden sözü edilen diğer eserlerde olduğu gibi, bu eserde de çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, nüsha farkları gösterilmemiş ve şiirlerin dil özellikleri bugünkü şekle çevrilmiştir.

Kitabın sonuna, numara verilmemiş 75 sayfalık, Süleymaniye Kütüphanesi Esad Efendi 2701/1 numarada bulunan nüshanın tıpkıbasımı eklenmiştir. Yaprak numaraları gösterilmiş olan tıpkıbasım, üç sayfa bir sayfaya sığacak şekilde hazırlanmış, hazırlanan yeni harfli divan metninde yaprak numaraları kaldırıldığı için yine orijinali ile metni karşılaştırmak güçleşmiştir.

NEŞATÎ (?–1674) DİVANI

Mahmut Kaplan, *Neşatî Divanı*, Akademi Kitapevi, İzmir 1996, XIII + 180 s.⁹⁶

Eser “İçindekiler”le başlar. “İçindekiler” başlığı altında “Önsöz”, “Metin Teşkilinde Kullanılan Neşatî Divanı Nüshaları”, “Divan” ve “Şehrengiz” başlıkları yer alır.

⁹⁴ Metin Akkuş, *Nef’î, Sanatı ve Türkçe Divanı: İnceleme-Karşılaştırmalı Metin*, Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1991, 547 s. (Danışman: Doç. Dr. Haluk İpekten).

⁹⁵ Divan metni, 1. Atuf Efendi Ktp.2213/2; 2. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Hazine 960; 3. Adana Atatürk Bilim ve Kültür Müzesi 257; 4. Milli Ktp. Yz. A 1570; 5. İstanbul Üniversitesi Ktp. 5488/2; 6. Süleymaniye Ktp. Ayasofya 3979; 7. Esad Efendi 2701/1; 8. İstanbul Üniversitesi Ktp. Ty. 5722 numaralı yazmalardan yararlanılarak kurulmuştur. [Metin Akkuş, “Nef’î Divanı’nın Metin Tenkidi Öncesi Nüshalar Şeceresinin Tesbiti Üzerine”, *Gazi Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Ankara 1996, S. 1, s. 63-90.]

⁹⁶ M. Ziya Bağrıaçık, “Neşatî Divanı’nın Tenkitli Metninin Yayımlanması Üzerine”, *Bilge*, S. 14, (Güz 1997), s. 53.

Eserin “Önsöz”ünde, Neşâtî’nin hayatı ile ilgili kısa bilgiler verilmiş, Neşâtî üzerine yapılmış çalışmalardan söz edilmiş, bu çalışmanın da Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi’nde Prof. Dr. Hasibe Mazıoğlu yönetiminde hazırlanmış yüksek lisans tezinin⁹⁷ gözden geçirilmiş yeni şekli olduğu söylenmiştir. Söz konusu tez, daha sonraki karşılaştırma ve araştırmalarla genişletilmiş, bu bakımdan çalışma yeni bir eser olarak kabul edilebilir. Araştırmacı, kataloglara geçmemiş veya gözden kaçmış 5 yeni *Neşâtî Divanı* yazmasına rastladığını, böylece yazma sayısının 19’a çıktığını, bu yeni divan nüshaları ve şiir mecmualarından, Neşâtî’nin Riyazî-zâde’ye yazdığı 1 medhiye, 8 gazel, 3 rubâî, 1 murabba, 2 kıt a ve 3 matlanın tespit edildiğini söylemiştir. Araştırmacının bu tespitleri sonucunda, *Neşâtî Divanı*’nda, başlık konmamış ilk 27 şiirin kaside olarak numaralandırıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bunlardan, düzenlemede yerlerinin burası olmaması gerek 17 nolu şiir terki-bend ve 26 nolu şiir de bir kıt’a-i kebiredir. 25 kasidenin ise 3’ü na’t, 1’i miraciye, 1’i mersiyedir. Metin neşrindeki şiirler yazmalardaki biçimine sadık kalınarak verildiğinden bu tür sorunlar meydana gelmiştir. Kasidelerden sonra 1 tahmis ve 1 murabba yer alır. Divan 137 gazel, 5 rubâî, 2 kıt a, 4 tarih, 3 matla ve 144 beyitlik *Şehr-engiz* başlıklı bir mesnevi ile son bulur.

“Metin Teşkilinde Kullanılan Neşâtî Divanı Nüshaları” başlığı altında divanın 19 yazma nüshası⁹⁸ sıralanmış, hazırlanan tenkitli metne göre nazım şekillerinin içerik dökümü yapılmıştır.

Eserde, *Neşâtî Divanı*’nın tenkitli metni yeniden hazırlanırken, yüksek lisans tezinde kullanılan yazma nüshalar dışında yeni nüshaların da kullanıldığı belirtilmektedir. Bu nüshalardan en hacimli olan İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Ty. 545 numarada kayıtlı yazma, metin teşkilinde esas alınmıştır.

Yazar divanı hazırlarken amacını, Neşâtî’nin tespit edilen “bütün şiirlerini günümüz okuyucu ve araştırmacılarına sunmak, ayrıca Sebki Hindî şiiri üzerinde çalışacaklara tenkitli bir divan metniyle, bu konuda yapacakları araştırma ve incelemelerde yardımcı olmak” şeklinde ifade etmiştir.

Divanın tenkitli metninde, transkripsiyon (=yazı çevrimi) işaretleri kullanılmış, nüsha farkları divan nüshalarının tanıtımında belirlenen kısaltmalarla dipnotlarda gösterilmiş ve şiirlerin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur. Metinde her şiirin üzerine vezni yazılmış, manzumeler buldukları bölüm içerisinde Arap rakamlarıyla birden başlayarak numaralandırılmıştır.

NEVRES-İ KADİM (1703–1757), NEVRES-İ KADİM VE TÜRKÇE DÎVÂNİ

Hüseyin Akkaya, *Nevres-i Kadîm ve Türkçe Dîvânı, İnceleme, Tenkitli Metin ve Tıpkıbasım (1. Kısım: İnceleme, 2. Kısım: Tenkitli Metin ve Dizin)*, 2 C., Cambridge, Mss.: Harvard Üniversitesi Yakınoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1. Cilt, 1995, XVI + 169 s., 2. Cilt, 1996, 8 + 380 s.⁹⁹

⁹⁷ Mahmut Kaplan, *Neşâtî Divanı*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi, Eski Türk Edebiyatı Anabilim, Ankara 1981.

⁹⁸ Divanın tespit edilen yazma nüshaları: 1. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Ty. 545; 2. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, T. 462/2; 3. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 937; 4. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 958; 5. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, H. 964/3; 6. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, R. 798/2; 7. Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa, 942; 8. Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, 699/3; 9. Süleymaniye Kütüphanesi, Şeyh Murat Ef. (Darülmesnevi), 417; 10. Millet Kütüphanesi (Mzm.), 499; 11. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Ty. 9727; 12. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Ty. 462/2; 13. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi (İbnülemin M. Kemal İnal), Ty. 3444; 14. Ankara il Halk Kütüphanesi (Cebeci) Ty. 943; 15. Ankara il Halk Kütüphanesi (Cebeci) Ty. 1241; 16. Nuruosmaniye Kütüphanesi, Ty. 4959/7; 17. Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Ty. 233; 18. İstanbul Belediye Kütüphanesi, Ty. 445/1; 19. Milli Kütüphane, Ty. F.B. 321.

⁹⁹ Kitabın orijinal künyesi: Hüseyin Akkaya, *Nevres-i Kadim and His Turkish Divan Part I: Textual Analysis, Critical Edition and Facsimile: Nevres-i Kadim ve Türkçe Divanı 1. Kısım İnceleme, Tenkidli Metin ve*

Eser “İçindekiler. Contents”, “Ön Söz”, “Kısaltmalar” ve “Giriş”ten sonra, araştırmacının da “Ön Söz”de belirttiği gibi üç kısımdan meydana gelmektedir. Birinci cilt tamamen çalışmanın birinci kısmına yani divanın incelemesine ayrılmıştır. Birinci kısım “Giriş” bölümü ile “Nevres-i Kadîm’in Hayatı, Eserleri, Edebî Şahsiyeti” ana başlığıyla dört bölüm olarak ele alınmıştır. “Giriş” bölümünde Nevres-i Kadîm’in yaşadığı dönemdeki Osmanlı Devleti’nin siyasî durumu genel hatlarıyla özetlenmiş, sonrasında XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki Divan şiirinin özellikleri ve önemli şahsiyetlerine değinilmiştir.

Birinci kısmın ilk bölümünde “Hayatı” başlığı altında şairin hayatı detaylı bir şekilde ele alınıp işlenmiştir. İkinci bölümde “Eserleri” başlığında şairin Türkçe Divan’ı dışındaki diğer eserleri “Manzum Eserleri” ve “Mensur Eserleri” olarak ayrılıp, 3 manzum ve 4 mensur eseri şekil, muhteva (=içerik), dil ve ifade özelliklerine göre incelenerek tanıtılmıştır. Araştırmacı divanı üçüncü bölümde kapsamlı olarak ele aldığı için, burada sadece adını anmakla yetinmiştir. Üçüncü bölümde hazırlanan tenkitli metin esas alınarak divan “Şekil Özellikleri” başlığında tertip şekli, nazım şekilleri ve türleri, vezin, kafiye, aliterasyon ve asonans alt başlıkları ile ele alınmıştır. “Muhteva Özellikleri”, aşk, şarap; gurbet ve ıstırap, ferdî şikâyetler, sosyal şikâyetler ana başlıkları ile ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. “Dil ve İfade Özellikleri” de çeşitli yönlerden değerlendirilerek ortaya konulmuştur. Dördüncü bölümde Nevres’in şiirinin geniş bir değerlendirilmesi yapılarak edebî bakımdan mahiyeti ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır. “Edebî Şahsiyeti”, “Şiirin Özellikleri”, “Etkilendiği Şairler ve Onlara Yazdığı Nazireler” ile “Etkilediği Şairler ve Nevres’e Yazılan Nazireler” başlıkları altında, kendinden önceki şairlerin Nevres’e tesirleri, Nevres’in devrindeki ve sonraki şairlere etkileri örnekleriyle gösterilmiştir. İncelemede elde edilen “Sonuç”lar, birinci kısmın sonunda ayrı bir başlık altında maddeler hâlinde sıralanmış, ardından “Bibliyografya” ve genel bir “Dizin” ilave edilerek birinci cilt tamamlanmıştır.

Eserin ikinci cildinde çalışmanın ikinci ve üçüncü kısımları yer almaktadır. İkinci kısım “Metin Tespitiyle Alâkalı Bazı Hususlar”, “Türkçe Divan” ve “Dizin” alt başlıklarıyla üç bölümden meydana gelmektedir. Birinci bölümde metin tespitiyle ilgili hususlar dile getirilmiştir: Önce tespit edilen 23 nüshanın¹⁰⁰ tavsifi yapılmış, daha sonra bu nüshalar çeşitli açılardan değerlendirilip nüsha şeceresi çıkarılmıştır. Daha sonra tenkitli metin için seçilen 7 nüshanın seçiliş sebepleri açıklanmış, ardından divan metninin kurulmasında izlenen yol, maddeler hâlinde ve oldukça ayrıntılı bir şekilde ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde divanın tenkitli metnine yer verilmiştir. Divan, klasik divan tertibine uygun olarak mürettep bir özellik göstermektedir. Şiirlerin sıralanışında gerekli görülen bazı durumlar dışında (SE) nüshasının tertibine uyulmuştur. Divanda sırasıyla “Kasideler”, “Tarihler”, “Musammatlar”, “Gazeller”, “Lügaz ve Muammalar”, “Rübai, Kıt’a ve Nazımlar”, “Müfredler”

Tıpkıbasım, Cambridge, 1995, 1. ksm., XIV, 169 s.; Hüseyin Akkaya, **Nevres-i Kadîm and his Turkish Divan Part II Textual Analysis: Critical Edition and Index: Nevres-i Kadîm ve Türkçe Divanı (2. Tenkidli Metin ve Dizin) İnceleme, Tenkidli Metin ve Tıpkıbasım**, Cambridge, 1996, 2. ksm. 380 s.

¹⁰⁰ Divanın nüshaları: 1. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bl., nr. 2700. (=SE); 2. Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa Bl., nr. 563. (=SH); 3. Süleymaniye Ktp., Yahya Tevfik Bl., nr. 309. (=SY); 4. Süleymaniye Ktp., Antalya Tekelioğlu Bl., nr.746. (=SA); 5. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY 159. (=Ü1); 6. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY 2798. (=Ü2); 7. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY 1748, yk.1b-149a. (=Ü3); 8. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY 9726. (=Ü4); 9. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY 6, yk. 17b-98b. (=Ü5); 10. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY 3414. (=Ü6); 11. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., TY 3303. yk. 1b-109a (=Ü7); 12. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., İbnülemin Bl. Nr. 2533. (=İ); 13. İstanbul Üniversitesi Merkez Ktp., İbnülemin Bl. nr. 2648. (=İ1);14. Millet Ktp., Ali Emîrî Bl. Manzum Eserler, nr. 468/1. (=A). 15. Millet Ktp., Ali Emîrî Bl. Manzum Eserler, nr. 467/1. (=A1); 16. Topkapı Sarayı Müzesi Ktp. Hazine, nr. 880. (=T); 17. Divan Edebiyatı Müzesi [=Galata Mevlevihanesi] Ktp., nr. 346. (=D); 18. Râşid Efendi Ktp. Nr. 1279. (=K); 19. Der-Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek, nr. 734.¹ (=V); 20. Tubinger Devlet Ktp., nr. 1446² (=T1).21. Mısır Millî Ktp., Türkçe Eserler Bl., nr. M., Edebü Türkî, 56.³ (=M1); 22. Manisa İl Halk Ktp., nr. 5182. (=M2); 23. Edirne İl Halk Ktp., nr. 2137/2. (=E).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

bölmeleri yer almaktadır. Metin kısmına göre; biri tarih, biri *Niyâz-nâme* olmak üzere 27 kaside, 77 tarih kıt'ası, 3 musammat, 148 gazel, 17 lügaz ve muamma (10 muamma, 7 lügaz), 29 rubâî, kıt'a ve nazımlar (8 rubâî, 11 kıt'a, 10 nazım), 16 müfret yer alır.

Metinler kısmının devamı olan üçüncü bölümde ise divanın "Özel İsimler Dizini" ile Arapça ve Farsça "Tamlamalar Dizini"ne yer verilmiştir.

Tenkitletli metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, şiirlerin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur. Her şiirin üzerine vezni konulmuş, bulunduğu nüshada ilk beytinin yer aldığı yaprak numarası da dipnotta gösterilmiştir. Nüsha farkları gösterilirken aynı mısradaki birden fazla kelime ve açıklama cümleleri arasına yatık tek çizgi (/); aynı beytin mısraları arasında ise yatık çift çizgi (//) kullanılarak, ait oldukları nüshaların kısaltmalarıyla birlikte dipnotlarda verilmiştir. Metindeki vezin ve anlam eksikliklerini tamamlamak için eklenen hece ve kelimeler [] içerisinde gösterilmiştir.

NİYAZÎ-İ MISRÎ (1618-1694) DİVANI

Yard. Doç. Dr. Kenan Erdoğan, **Niyâzî-i Mısırî: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı (Tenkitli Metin)**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, CXCVI + 262 + [48 s. Tıpkıbasım].¹⁰¹

Eser, "İçindekiler", yayınevinin "Sunuş" yazısı, "Giriş" ve "Kısaltmalar"dan sonra yer alan üç bölümden meydana gelmiştir. Önsöz'ün yer almadığı çalışmada, yayınevinin "Sunuş"¹⁰² yazısından sonra gelen uzun ve dipnotlu "Giriş" bölümünün bir kısmı, kitabın genel tanıtımının yapıldığı bir "Önsöz" yerine yazılmış gibidir. Bilindiği gibi "Giriş" başlığı altında okuyucunun ilerideki bölümleri daha iyi anlayabilmesine zemin hazırlanır. Mutlaka bulunması gerekmeyen bu başlık konulunca buradan beklenen de, XVII. yüzyıldaki edebî gelişmenin tespiti ile incelenen şairin ve eserinin bu genel çerçeve içinde yerine oturtulmasıdır. Bu bakımdan burayı bir giriş olarak kabul etmek de imkânsızdır. Kitabın birinci bölümü bir çalışmanın girişi olabileceği özelliktedir.

"Giriş"ın başında araştırmacı, tasavvuf edebiyatında Yunus Emre takipçisi ve divan şiirini de oldukça iyi bilen bir isim olarak Niyâzî-i Mısırî'nin divanının yüzden fazla yazma nüshası, eski ve yeni harflerle de 25'ten fazla baskısının olmasına rağmen bilimsel bir bakış açısıyla incelenmediğini belirterek, bu boşluğu doldurmak için Niyâzî-i Mısırî ve Divanı üzerinde çalışmayı düşündüğünü ifade etmiştir. "Giriş" bölümünde Niyâzî-i Mısırî ve eserleri üzerine, daha çok lisans, yüksek lisans ve makale düzeyinde yapılan çalışmalara değinen yazar, tıpkı bir önsözde olduğu gibi kendi çalışmasında neler yaptığını özetlemiştir.

Birinci bölümde, "XVII. Yüzyılda Türk Dünyasına Genel Bir Bakış" başlığında şairin yaşadığı yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin siyasal ve sosyal durumu, ekonomik yapısı, kültürel-edebî durumu ile Osmanlı sınırları dışındaki Türk edebiyatı üzerinde ana hatlarıyla durulmuştur.

İkinci bölümde "Niyâzî-i Mısırî, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Eserleri" başlığında, şairin

¹⁰¹ Kitabın adı dış kapakta **Niyâzî-i Mısırî Dîvânı** olarak geçmektedir. Eserin yeni baskısı için bk. Kenan Erdoğan, **Mısırî: Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanı (Tenkitli Metin)**, Akçağ Yayınları, Ankara 2008, 432 s.

¹⁰² Yayınevinin "Sunuş" yazısı incelendiğinde, **Niyâzî-i Mısırî Dîvânı**'ndaki yayının özellikleriyle "Sunuş"ta verilen yayın kıstaslarının örtüşmediği görülmektedir. Akçağ Yayınevi daha önce çıkardığı *Divan ve Halk Klasikleri ile Mesneviler* için tasarladığı yayın kriterlerini içeren "Sunuş" yazısını bu yayına göre tashih etmeden aynen kullanmıştır. Burada belirtilen ve yayınevinin bu yayınıyla uyuşmayan kimi yayın özellikleri şöyle gösterilebilir: "...Divanlarda olduğu gibi, bu eseri de günümüz okuyucusunu hedefleyerek çıkarıyoruz. Bu cümleden olarak yayınlarımızda transkripsiyon işareti kullanmıyor, yazıldıkları dönemin değil, günümüz söyleyişini tercih ediyoruz. Çünkü özellikle gençler, 'idim'lerin, 'idüm' 'ettim'lerin 'itdüm' şeklinde okunmasını çok yadırgıyorlardı. Tabiatıyla biz, bu eserlerin öncelikle akademik yayınları yapıldıktan sonra bu tarzda neşirlerinin uygun olacağını kabulleniyoruz. ... Yeniharflı metinlere ilaveten ilgi ve ihtiyaç duyanlar için her eserin güvenilir bir nüshasını tıpkı basım olarak veriyoruz..."

“Hayatı”, temel kaynaklara inilerek menkabevî ve tarihî hayatıyla birlikte verilerek sağlam bir biyografi ortaya konmaya çalışılmıştır. “Edebî Kişiliği”nde, şiirlerin muhtevası, nazım şekilleri, vezin, kafiye, dil ve üslûp, etkilendiği ve etkilediği kişiler ve bestelenmiş şiirlerine yer verilmiştir. “Eserleri” başlığında Türkçe ve Arapça eserleri hakkında kısa bilgiler verilerek bu eserlerin tespit edilebilen nüshalarının kütüphane numaraları gösterilmiştir. Bu bölümün sonunda çalışmada kullanılan kitap ve makalelerin alfabetik olarak verildiği “Kaynakça” yer almaktadır.

Üçüncü bölümde, “Nüshaların Tanıtılması” başlığında, tenkitli metnin hazırlanmasında yararlanılan 7 nüsha ve 1 mecmuanın¹⁰³ tanıtımı yapılmıştır. Sekiz nüshanın tanıtımından sonra “Nüshaların Değerlendirilmesi” başlığı altında nüsha sayısının çokluğu nedeniyle diğer nüshalar özelliklerine göre kendi arasında yedi başlıkta gruplandırılıp ulaşılamayan nüshalara da değinilerek bir nüsha seçerisi çıkarılmıştır. Divan metni, biri taşbaskı 7 yazma nüsha ile *Mecmua-i Kelimat-ı Kudsiyye*’deki şiirler ilave edilerek ve hiçbir nüsha esas alınmadan, hazırlayan tarafından kurulmuştur.

“Karşılaştırmalı Divan Metni-Divân-ı Niyâzi” başlığı altında tenkitli metin yer almaktadır. Divanda kaside nazım şekli yoktur. Şiirlerin büyük çoğunluğu gazeldir. Ancak işlediği konu bakımından ilahi sayılırlar. Bu yüzden divanın bir adı da *Divan-ı İlâhiyât*tır. Gazellerin büyük çoğunluğu musammat gazeldir. Şiirlerde hece ve aruz birlikte kullanılmış, şiirler çoğunlukla hece vezni ile yazılmıştır. Şiirlerin tertibinde tam ve en eski tarihli (1110 H.=1699 M.) bir nüsha olan Süleymaniye Kütüphanesi Mehmed Murad Ef. 43/1 numaradaki nüsha esas alınarak bu nüshaya aynen uyulmuştur. Bu nüsha nazım şekillerine göre değil “huruf-ı hecâ” adı verilen şiirlerin sonundaki kafiyelerin elifbâ sırasını esas alan bir yaklaşımla tertip edilmiştir. Divanın tenkitli metninde nazım şekillerine göre şiir sayıları şöyledir: 3’ü mülemma, 23’ü hece vezinli 182 gazel, 7 murabba, 4 muhammes, 1 tahmis, hece vezniyle 3 dörütlü, 2 de beşli manzume yer almaktadır¹⁰⁴. Metinde toplam 199 şiir yer alır. Eserin sonunda, divanın bir yazma nüshasının tıpkıbasımının verileceği sebep gösterilerek, Arapça şiirlerin ayrıca verilmediği belirtilmiştir. Metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, şiirlerin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur. Manzumelerin sonunda, şiirlerin karşılaştırmada kullanılan nüshalarda hangi yapıda bulunduğu kısaltmalarıyla gösterilmiş, nüsha farkları dipnotlarda ait oldukları nüsha kısaltmalarıyla verilmiştir.

Son bölümde “Sözlük” ve tıpkıbasım yer alır. Divan neşirlerinde, o çalışmayı orijinal kılan yönlerinden biri de sonuna eklenecek olan “Mecazlar Sözlüğü” olabilir. Böyle bir çalışmanın, metni hazırlayanın metne daha iyi nüfuz etmesini sağlayacağı ve şairin üslubunu daha iyi tanıyıp anlatmasına yardımcı olacağı açıktır. Özellikle divan metinleri için hazırlanan sözlüklerin ise, divanda gerçek anlamları dışında kullanılan kelimeleri ve kelime gruplarını madde başı olarak alan ve bunların hangi anlamda kullanıldıklarını gösteren çalışmalar olması gerekir. Bu tür fonksiyonel sözlük çalışmalarına olan ihtiyaç göz ardı edilemez. Bu ve benzeri çalışmalarda yapılan sözlük çalışmaları ise alfabetik kelime dizininden başka bir fonksiyon taşımamaktadır.

Eserin sonuna, metin kuruluşunda da esas alınan (S1) Süleymaniye Kütüphanesi Mehmed Murad Bölümü 43/1’de kayıtlı nüsha, numarasız 48 sayfalık tıpkıbasım olarak eklenmiştir. Kitabın sonuna eklenen tıpkıbasıma yaprak numaraları konulmadığından hazırlanan divan metni ile

¹⁰³ Yararlanılan nüshalar: 1. Süleymaniye Ktp. Mehmed Murad Ef. 43/1 (S1); 2. Milli Ktp. A. 1960/1 (M); 3. Süleymaniye Ktp. Mihrişah Sultan 384/1 (S2); 4. Erzurum, Seyfettin Özege Ktp. Ağâh Sırrı Levend Kitapları 254 (SÖ); 5. Marburg, Staatsbibliothek Ms. Or. Oct. 2522 (B); 6. Selçuk Eraydın Özel Kitaplığı (SE); 7. Taşbaskı 1260 (T); 8. *Mecmua-i Kelimat-ı Kudsiyye*, Bursa Orhan Ktp. 690 (MKK).

¹⁰⁴ Araştırmacının yayınladığı Divan metnindeki şiirlerin şekilleri ve sayıları incelemedeki kendi ifadesiyle örtüşmemektedir. Yazar, tenkitli metinde “bir küçük mesnevi, yedi murabba, dört muhammes, bir müseddes, iki tarih, dört mülemma gazel, üç tahmis” biçiminde belirli ve “naatler, methiyeler, birçoğu musammat gazel ve ilahiler” biçiminde belirsiz bir içerik bildirdikten sonra, “toplam 197 Türkçe, 16 Arapça şiir mevcuttur” demektedir.

Turkish Studies

orijinalini karşılaştırmak güçleşmiştir.

HARPUTLU RAHMÎ (1802–1884) DİVANI

Naci Onur, İbrahim Kavaz, **Harputlu Rahmi Divanı**, İzzetpaşa Vakfı Yayınları, Ankara 1996, [6] + 357 + 8 s.

Eser “Önsöz”le başlar, arkasından “İçindekiler” gelir. “İçindekiler”e göre çalışmanın bölümleri: “19. Yüzyılda Edebî Durumumuz”, “Rahmî ve Hayatı”, “San’atına Dair”, “Divân-ı Rahmî (Şiir-Nesir)”, “Matbu Divanından ve Şiirlerinden Örnek Sayfalar” şeklindedir. Kitapta kaynakça yer almamaktadır.

“19. yüzyılda Edebî Durumumuz” başlığı altında yer alan bir buçuk sayfalık kısım, bu yüzyıldaki edebî durumu özetlemek için bile yeterli olmayan basit ve eksik bir değerlendirmedir.

“Rahmî ve Hayatı” başlığında, kaynaklara dayandırılmaksızın şairin hayatı hakkında çok kısa bilgi verilmiştir. Bundan sonraki başlık her ne kadar şairin sanatına ayrılmış olsa da bu başlığın devamında onun baskısı yapılan divanı, şairliği ve özellikle tarih yazıcılığı, etkilendiği şairler hakkında bilgi verilmiş ve etkilendiği şairlerle şiir ilişkileri beyit ve gazel düzeyinde gösterilmeye çalışılmıştır.

“San’atına Dair” başlığı altında ise divanındaki kimi manzumelerin özelliklerine vurgu yapılmış, bazı şiirleri kısaca tanıtılmıştır.

Divanın içeriği hakkında düzenli bir bilginin bulunmadığı bu çalışmada, toplam yirmi sayfa tutarındaki bölümlerden sonra “Divan-ı Rahmi” başlığı altında divanın metni ile bugünkü Türkçesi verilmiştir. Böylece kitabın sol tarafı metne, sağ tarafı ise şiirlerin günümüz Türkçesine aktarımına ayrılmıştır. “Önsöz” de çalışmanın amacı için “...Harputlu Rahmi’nin matbu divanını incelemeyi, günümüz alfabesine ve nesre çevirmeyi uygun gördük.” ve “...her sayfanın bir yüzünde şiir verilirken, diğer yüzünde de o beyitlerin bugünkü dille ifadesi nesir şeklinde verildi” gibi ifadelerle rastlansa da günümüz Türkçesiyle ifade edilmesinin amacı tam olarak belirtilmemiştir.

Divan metninden önceki bölümlerden anlaşıldığına göre bu çalışma, şairin ölümünden iki yıl sonra şiirlerinin bir kısmı dışarıda bırakılarak bir kısmı da toplanarak 1303 H.=1886 M. tarihinde Vilayet Matbaasında Hacı Hayri Bey tarafından bastırılmış divanı ile hazırlayanlar tarafından tespit edilmiş on iki adet manzumenin günümüz alfabesine aktarılmasından ibarettir.

Metin kısmının başında 9 beyitlik bir “Besmele” manzumesi vardır. Divanda 6 kaside, 2 terci’-bend, Esad Paşa’nın nâ-tamam müstezadına tezyil, 1 mesnevi (Esbienâme), “İbtida-yı Gazeliyat” başlığı altında 3’ü Farsça 162 gazel, 2 tahmis (Abdünnafî Efendi ve Feyzullah Raif Efendilere), 3 muamma, 4 murabba, “Bazı Müfredat-ı Müferrihe” başlığı altında verilen 23 müfret ile “Tarafımızdan Bulunup Eklenen Manzumeler” başlığı altında 12 manzume yer alır. Burada ise, 39 beyitlik Raşid Efendi için yazılan bir kaside, 3 tarih kıt’ası, Nâbî’nin şiirini tahmis, 6 gazel (Biri Seyfî’nin gazeline nazire) ile 1 murabba yer alır.

Kitabı hazırlayanlar, yazı çevrimi (=transkripsiyon) konusunda da tutum belirlememiş veya en azından varsa tutumunu okuyucuya sunmamıştır. Metni günümüz alfabesiyle yazılırken çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, sadece kimi kelimelerdeki uzun ünlüler gösterilmiştir. Dil özelliklerinde ise eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmayarak bugünkü şekle çevrilmiştir. Metnin yazı çevrimi kurallarına uyularak nakledilmemesi önemli bir eksikliktir. Bu husus, kitabın vulgarize bir yayın olarak değerlendirilmesini gerektirmektedir. Şiirlerin numaralandırılmasında gazeller dışındaki manzumelere düzenli sıra numara verilmemiş ve matbu divanın sayfa numaraları hazırlanan metnin sol tarafında gösterilmiştir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

RAHMÎ-İ HARPUTİ (1802–1884) DİVANI

Halil Erdoğan Cengiz, Gönül Hatay Eren, **Rahmî-i Harputî Divanı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, X + 295 s.

Eser, dönemin Kültür Bakanı’nın “Sunuş” yazısıyla başlar. Bunu “İçindekiler” izler. Sonra “Önsöz” ve “Rahmî-i Harputî’nin Yaşamı ve Sanatı” bölümü gelir. Burada, Rahmî-i Harputî’nin yaşamı ve sanatı ile ilgili bilgiler verilmiştir. Çalışmayı hazırlayanlardan ve Rahmî-i Harputî’nin soyundan gelen Gönül Hatay Eren’in “Önsöz”ünde “Elinizdeki bu yapıtın hazırlanmasında bir aile armağanı olarak bende bulunan elyazması *Divan-ı Rahmî-i Harputî* asıl örnek olarak alınmıştır” açıklamasından başka, eserin hazırlanışına dair herhangi bir bilgi yoktur.

Şairin sanatıyla ilgili değerlendirmelerden sonra divan metnine geçilmektedir. Metin kısmının başlangıcında “Ön Bilgi” başlıklı kısa bir açıklama vardır. Buna göre yazma nüshada eksik olan gazeller matbu nüshadan tamamlanmış ve matbu nüshanın düzeni bozulmadan sıralama yapılmıştır. Her iki divanda olmayıp başka bir defterde bulunan şiirler de sona eklenmiştir. Metinde matbu divanın düzenine uyulduğu için “Ön Bilgi”den sonra gelen ve matbu divanın zahriyesinden olduğu anlaşılan aktarımdan *Divan-ı Rahmî-i Harputî*’nin 1303 tarihinde “Maârif Nezâret-i Celîlesinin fi-15 Sefer Sene [1]301 Ruhsat-nâmesiyle (Mâ müretü’l-azîz) Vilâyeti Matbâ asında Tab” edildiği anlaşılmaktadır.

Metin kısmında, şiirlerin tasnifi yapılmamış, gazeller dışındaki şiirlere numara konulmamış, şiirler iç içe durumdadır. Divan metni, 9 beyitlik “Besmele” manzumesi ile başlar. Divanda 6 kaside, 2 terci’-bend, Esad Paşa’nın nâ-tamam müstezadına tezyil, 1 mesnevi, 3 tahmis, kafiyelerine göre, Arap alfabesi sırası ile düzenlenmiş 168 gazel vardır. Bunların 3’ü Farsça, 1’i *Osman Nevres Divanı*’ndan alınmıştır. 3 muamma, “Bazı Müfredat-ı Müferrihe” başlığı altında 7 müfret, 16 matla, 4 tarih şiiri ve 1 muhammes yar alır. En sonda da “Rahmî-i Harputî’nin Açıklanan Seçme Gazelleri” başlığı altında 23 gazelin açıklaması verilmiştir. Açıklaması verilen gazeller 6, 7, 12, 13, 14, 23, 25, 26, 30, 33, 40, 47, 48, 50, 55, 56, 58, 73, 74, 87, 100, 149 ve 158. numaralı manzumelerdir.

Divan metni verilirken bilimsel eserlerdeki yazı çevrimi (=transkripsiyon) kuralları bütünüyle uygulanmamış, bu sistemden yararlanılmaya çalışılmıştır. Şiirlerde geçen Arapça ve Farsça kelimelerin anlamları şiirlerin bitiminde verilmiştir. Nüsha farkları gösterilmemiştir. Eserin son iki sayfasında Gönül Hatay Eren tarafından eklenmiş “Babamın babasına ait Soy Ağacı” ile “Babamın annesi ait Soy Ağacı” çizelgeleri yer almaktadır.

BOSNALI ALAEDDİN SABİT (1648?–1712) DİVAN

Turgut Karacan, **Bosnalı Alaeddin Sabit, Divan**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1991, 633 s.

Bu çalışma kitabın herhangi bir yerinde belirtilmemiş olsa da, araştırmacının 1981 yılında Atatürk Üniversitesinde hazırladığı doçentlik takdim tezidir¹⁰⁵. Eser, “İçindekiler”, “Önsöz” ve “Giriş” başlıklarından sonra yer alan üç bölümden meydana gelmiştir. Aslında eser inceleme ve edisyon kritikli transkripsiyonlu metin olmak üzere iki ana bölüme ayrılabilir. “Önsöz”de edebiyat tarihinde Sabit’in yeri belirtilmeye çalışılmış, çalışmanın amacının Sabit’in tenkitli divan metninin hazırlanması olduğu ve çalışmanın daha çok metin kurulması üzerinde yoğunluk kazandığı söylenmiş, divan nüshalarının genel özellikleri üzerinde durulmuş, Sabit üzerine yapılan çalışmalar kısa cümlelerle değerlendirilmiş ve çalışmanın içeriği anlatılmıştır. “Giriş”te ise şairin yaşadığı devir hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

¹⁰⁵ Turgut Karacan, **XVII. Yüzyıl Şairlerinden Sabit ve Edisyon Kritikli Divan Metni**, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Doçentlik Takdim Tezi, Erzurum 1981.

Birinci bölümde, “Sabit’in Hayatı”, “Sabit’in Kişiliği”, “Sabit’in Dünya ve Hayat Görüşü” “Sabit’in Eserleri” başlığı altında Sabit’in hayatı ve edebî kişiliği üzerinde durulmuştur. Burada şair hakkında, kaynakların verdiği bilgilerden ve divanından faydalanılarak hayatı aydınlatılmaya çalışılmış, kendinden önceki şairlerle, devrindeki şairler arasındaki şiir ilişkisi aranmış, nazireleri üzerinde durularak daha sonra yetişen ve etkisi altında kalan şairlere değinilerek, edebî değerinin ortaya konulmasına çalışılmıştır.

İkinci bölümde, “Sabit’in Şiirlerinde Şekil Özellikleri”, “Sabit’in Şiirlerinde Muhteva Özellikleri” “Divanın Yazma Nüshaları ve Tavsifleri” başlıkları vardır. Bu bölümde divandaki nazım biçimleri ve kullanılan vezinler, dil ve üslup özellikleri ele alınarak şairin nazım tekniği ve kafiye anlayışıyla, bundaki başarısı ele alınmış, kullandığı sözcüklerin çeşidi ve biçimi beyitler içerisinde gösterilmiştir. Bu bölümün sonu divanda geçen atasözleri ve deyimlere ayrılmıştır.

İkinci bölümün sonunda yer alan “Divanın Yazma Nüshaları ve Tavsifleri” başlığında *Sabit Divanı*’nın İstanbul kütüphanelerinde otuz sekize yakın nüshasının olduğu, Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesinde iki, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara Genel Kitaplığı, Eski Eserler Bölümünde beş nüshanın olduğu bildirilmiş. Bunun Bibliotheque Nationale’deki dokuz, British Museum’daki iki, Atatürk Üniversitesi Özege Kütüphanesindeki üç nüshanın da katılmasıyla divan nüshalarının sayısının kabarıklığı vurgulanmıştır. Ayrıca burada, bu nüshalar içerisinde edisyon kritikli metinde kullanılan sekiz nüshanın tespit edilmesi sırasında göz önünde bulundurulmuş hususlar anlatılmıştır. Sonunda tam ve doğruya yakın bir divan metninin kurulabilmesi için gerekli görülen 8 nüshanın tanıtımı yapılmıştır¹⁰⁶. Bu bölüm “Sonuç” ve “Bibliyografya” ile son bulur.

Üçüncü bölümde, “Transkripsiyon Sistemi”nden sonra tenkitli metin kısmına geçilmiştir. “Tenkitli metin sekiz nüsha üzerinden kurulmuştur. Tenkitli metin hazırlanırken kasideler içerisinde teşekkür mahiyetinde yazılmış küçük manzumeler, kasidelerle beraber alınmış ve numaralandırılmıştır. Metin tertibi Ü1 (İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi TY 2901) nüshası esas alınarak yapılmış, diğer nüshalarda görülen tertip farkları, bu nüshaya dayanılarak uygun yerlere konulmuştur. Nüshalarda düzenleme bakımından değişiklik gösteren gazel-i müzeyyeller kasidelerin sonuna eklenmiştir.”

Tenkitli metinde “Kaside ve Gazel-i Müzeyyel” başlığı altında yer alan 53 manzumede, kaside ve gazel dışındaki şekillere de yer verilmiştir. Bunlar sırasıyla, 1 miraciye, 2 na’t, 4–23 arası kaside, 24–29 arası kıt’a, 30–41 arası kaside, 42–43 arası tarih, 44 gazel-i müzeyyel, 45 kaside, 46–50 arası gazel-i müzeyyel, 51–53 arası tahmistir. Daha sonra 44 tarih, 355 gazel, 2 terci’-bend, 45 kıt’a, 24 rubâî, 182 ebyat ve 5 lugaz yer almaktadır. Buradan da anlaşıldığına göre, eseri hazırlayan nazım şekil ve türlerini karışık olarak tertip ettiği, metin kurulumunda metinlerden gelen karmaşıklığın düzeltilmediği görülmektedir.

Metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmaya çalışılmış, şiirlerin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuş, nüsha farkları sayfa altlarında değil, nüsha farkları olarak adlandırılabilir olan kitabın sonunda topluca verilmiştir. Bu tip çalışmaların sonunda bir “Genel Dizin” bulunması bilimsel bir gerekliliktir. Bulunmaması ise önemli bir eksiklik sayılır. Bu çalışmada “Dizin” bulunmamaktadır.

¹⁰⁶ Tenkitli metinde kullanılan nüshalar: 1. Ü1. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY 2901; 2. Ü2. Üniversitesi Ktp. TY 3288; 3. Ü3. Üniversitesi Ktp. TY 1318; 4. TH. Topkapı Hazine E.H. 1620; 5. TB. Topkapı Bağdad B. 163; 6. H. Süleymaniye Ktp. Hüsrev Paşa 522/1; 7. H1. Topkapı Hazine H. 901; 8. H2. Topkapı Hazine 877.

EYÜP SABRÎ (1843–1867) - HIFZÎ (1851–1892), MERZİFONLU İKİ ŞÂİR: EYÜP SABRÎ-HIFZÎ

Doç. Dr. Orhan Bilgin, **Merzifonlu İki Şâir (Eyüp Sabrî-Hıfzî)**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, 107 + [2] s.¹⁰⁷

“Önsöz”le başlayan eserde “İçindekiler” cetveli bulunmamaktadır. “Önsöz”de bu çalışmanın Merzifon’un on dokuzuncu yüzyılda yetiştirdiği sanatkârlardan Eyüp Sabrî ile Hıfzî’nin şiirlerini içerdiği, her iki şairin de şiirlerinin, kendisi de şair olan hemşehrileri Bayramzâde Yusuf Sıdkî Hoca tarafından derlenip bir araya getirildiği, böylece hem bu iki şairin unutulmaktan ve hem de şiirlerinin yok olmaktan kurtarıldığı belirtilmiştir. Her iki şairin de divan ve halk edebiyatı geleneğini devam ettiren temsilciler olması, aynı devirde ve aynı yörede yaşamış olmaları, Hıfzî’nin şiirlerinin bir divançe tutacak kadar fazla olmaması bu iki şairin şiirlerinin bir arada yayımlanması açısından uygun olacağı düşünülmüştür.

Eserin “Önsöz” den sonra yer alan birinci bölümünde, Eyüp Sabrî’nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri ile ilgili kısa bir girişten sonra, onun bir divançe oluşturabilecek sayıdaki şiirleri mevcut 4 nüshanın¹⁰⁸ karşılaştırılmasıyla Latin harflerine aktarılmıştır. Bu şiirlerin 1’i münâcât, 2’si na’t, 1’i kaside, 32’si gazel, 5’i semaî, 1’i müseddes semaî, 12’si kalenderî, 4’ü kıt’a, 2’si müseddes, 1’i müsebbâ, 25’i müfred, 1’i satranç, 28’i de koşma başlığıyla sunulmuştur. Eyüp Sabrî’nin aruzla yazdığı şiirler sıralanırken, nüshalardan sadece birinde bulunan “semaî” ve “kalenderî” başlıkları göz önünde bulundurulmuş, herhangi bir kayıt taşımayan şiirler ise, gazeller bölümüne alınmıştır. Böylece klasik bir divan tertibi oluşturulmaya çalışılmıştır.

İkinci bölüm ise Hıfzî hakkında iki sayfalık tanıtıcı bir yazıyla şairin az sayıdaki şiirlerinden oluşmaktadır. Hıfzî’nin şiirleri de Eyüp Sabrî’nin şiirlerinin yer aldığı Bayramzâde Yusuf Sıdkî Hoca tarafından 1309 H.=1893 M. tarihinde yazılmış olan defterdedir. Burada Hıfzî’ye ait, 26 gazel, 4 kıt’a, 1 rubâî, 11 müfred ve 3 koşma yer alır. Kitabın sonunda ise Eyüp Sabrî’nin soy kütüğü yer almaktadır.

Metinlerde transkripsiyon (=yazı çevrimi) sistemine tam olarak uyulmamış ancak bu sistemden yararlanılmıştır. Kimi Arapça ve Farsça kelimelerin uzunlukları “^” işareti ile gösterilmiş, bazı mısralarda vezin ve anlam gereği eklemelerde bulunulmuş, bunlar da köşeli parantez içine alınmıştır. Eyüp Sabrî’nin şiirlerinde nüsha farkları kısaltmalarıyla birlikte dipnotlarda sunulmuştur. Metinlerin seslendirilmesinde ise günümüz fonetiği tercih edilmiştir.

ERZİNCANLI TÜFEKÇİZADE SALİH BABA (1819, 1820–1907, 1908) DİVANI

Fehmi Kuyumcu, **Erzincanlı Tüfekçizade Salih Baba Divanı: (Rabîta-i Nakş-ı Hayal’i)**, Baha Vakfı Yayınları, 6. Baskı, Ankara 1996, XXXIV + 282 s.¹⁰⁹

“İçindekiler” kısmının bulunmadığı bu çalışma “Önsöz”, “Divan” ve “Tasavvuf Terim ve Deyimler Sözlüğü” başlıklarını taşıyan üç bölümden meydana gelmektedir.

¹⁰⁷ Ali Emre Özyıldırım, “Merzifonlu İki Şâir (Eyüp Sabrî-Hıfzî) Haz. Doç. Dr. Orhan Bilgin, İstanbul, 1992, 107 s.”, **Türk Dili**, S. 510 (Haziran 1994), s. 513–519.

¹⁰⁸ Divançenin nüshaları: 1. A: Bayramzâde Yusuf Sıdkî Hoca tarafından 1309 (1893) tarihli bir araya getirilen nüsha; 2. B: A nüshasından çok sonra yazıldığı anlaşılan iki nüshadan birincisi olan 45 sayfalık nüsha; 3. C: İkincisi 58 sayfalık nüsha (B ve C nüshaları arasında da tertip ve muhteva açısından belirgin farklar vardır.); 4. D: Kim tarafından tertip edildiği bilinmeyen dört sayfalık bir antolojide Sabrî’ye ait birkaç şiir bulunmaktadır.

¹⁰⁹ Divanın 1979–1997 yılları arasında, metin kısmı aynen korunarak, farklı şekillerde yedi baskısı yapılmıştır. Eserin tespit edilen bu baskıları sırasıyla şöyledir: Fehmi Kuyumcu, **Erzincanlı Tüfekçizade Salih Baba Divanı: (Rabîta-i Nakş-ı Hayal’i)**, Baha Vakfı Yayınları, 1. baskı, Ankara 1979, 403 s.; 2. baskı, Ankara 1992; 3. baskı, Ankara 1992; 4. baskı, Ankara 1994, VI+224 s.; 5. baskı, Ankara 1995, XII+178 s.; 6. baskı, Ankara 1996, XXXIV+282 s.; 7. baskı, Ankara 1997, LI+380 s. Burada, görülebilen 4. 5. ve 6. baskılardan 6. baskının tanıtımı yapılmıştır.

Turkish Studies

Hazırlayanın 1979 yılında ilk baskı için yazdığı uzun “Önsöz”, yenilenme ihtiyacı duyulmadan bu baskının da başına konulmuştur. Bir plan dâhilinde hazırlanmayan bu “Önsöz”, çalışmanın birinci bölümü mahiyetindedir. Burada, Nakşibendî tarikatının ileri gelenlerinden Seyyid Abdullah, Gavs-ı Hizânî, Abdurrahman-ı Tagi ve Piri Sami hazretleri hakkında yazılı kaynaklarda bulunan bilgiler ile daha sonra gelen bazı kişilerin bunlarla ilgili olarak anlattıkları menkıbeler aktarılmıştır. “Önsöz”ün sonlarına doğru, çok az da olsa Salih Baba’nın hayatı hakkında, menkıbelerinden de örnekler verilerek ulaşılan bilgilere yer verilmiştir. Eserin “Önsöz”ünde Salih Baba’nın *Rabıta-i Nakş-ı Hayal* adını verdiği, tek nüsha el yazması divanının bugünkü harflere çevrisinin yapıldığı belirtilmektedir. Tek nüsha el yazması divanın ise nerede ve kimde olduğu hakkında bir bilgi verilmemiştir.

“Divan” başlıklı metin kısmında, herhangi bir tasnife tabi tutulmayan hece ve aruz vezniyle yazılmış şiirlerin de iç içe olduğu, vezin ayrımının yapılmadığı, bir numaralama sistemiyle 165 manzume bulunmaktadır. Bu şiirlerin kimisi dördlükler halindedir. Şiirlerin nazım biçimleri ve ölçüleri de gösterilmemiştir. Gazel nazım şekliyle yazılmış şiirler takip edildiğinde, Arap alfabesindeki harf sırasına uygun olduğu görülmektedir. Divan metni, aruzla yazılan şiirler ve heceyle yazılan şiirler olmak üzere ikiye ayrıldığında şiirlerin dökümü şöyledir: Aruzla yazılan şiirlerde, 99 gazel, 9 murabba, 16 muhammes, 2 müseddes, 1 müstezat ve 4 küçük mesnevi vardır. Hece vezniyle yazılmış şiirlerde, 26 dördlü ve 6 beşli manzumenin varlığından söz edilebilir.

Metin hazırlanırken popüler bir yayın amaçlandığından, çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, dil özellikleri bugünkü şekle çevrilmiştir. Günümüz okuyucularının şiirleri anlayabilmeleri için, sayfa kenarlarında şiirlerde geçen kelimelerin anlamları, mısra sonlarında işaret edilen sayılara göre gösterilmiştir.

Üçüncü ve son kısımda ise, tasavvuf edebiyatında geçen bazı terim ve deyimlerin kısaca açıklamalarının yapıldığı “Tasavvuf Terim ve Deyimler Sözlüğü”ne yer verilmiştir. Kitapta “Önsöz”ün kapsamı oldukça geniş tutulmuş, bir “Önsöz”den beklenen maksat ortaya çıkmamış, verilen bilgiler bir plan içerisinde sunulmamıştır. Bu gibi hususlardan dolayı kitabın vulgarize bir yayın olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.

MÎRZÂ-ZÂDE MEHMED SÂLİM (1688–1739, 1743) DÎVÂNİ¹¹⁰

Dr. Adnan İnce, *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı (Tenkitli Basım)*, Ankara 1994, XIV + 492 s.¹¹¹

Eser, “İçindekiler”, “Önsöz”, “Kısaltmalar”, “Giriş” başlığı altında, “Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi, Hayatı, Eserleri, Divanı”, “Divan Nüshaları”, “Metin Kuruluşuna Dair Açıklamalar”, “Bibliyografya” ve metin bölümlerinden oluşmaktadır.

Araştırmacı *Sâlim Divanı*’nı hazırlamaktaki amacını “Önsöz”de “Edebiyatımızın örneklerini yeni nesillerin istifadesine sunmak ve bu alanda çalışma yapanlara malzeme vermek amacıyla eseri hazırladık” biçiminde belirtmiştir.

Yazar eserinin başındaki “Giriş” başlığında, şairin hayatı ve eserleri hakkında özlü bilgi verdikten sonra divanı tanıtmış ve tenkitli metni nasıl hazırladığını gösteren açıklamalar yapmış, yazı çevrimindeki özel tutumları hakkında bilgiler vermiştir.

“Giriş” bölümünde yazar, Sâlim Efendi’nin asıl ününü sağlayan Tezkiresi’ni Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu tarafından basılmak üzere hazırladığını, bu çalışmada Sâlim

¹¹⁰ Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Efendi’nin ölüm tarihi ve yeri hakkında kaynaklar farklı bilgiler vermektedir. Ölüm tarihi olarak 1739 ve 1743 yılları, ölüm yeri olarak da İstanbul ve Şam gösterilmektedir.

¹¹¹ Halit Biltekin, “Dr. Adnan İnce, *Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı (Tenkitli Basım)*” (Tanıtma), Ankara 1994, XIV+492 s.”, *Türkoloji Dergisi*, C. XII, S.1, Ankara 1993, s. 313–317.

Efendi’nin hayatı hakkında ayrıntılı bilgi verildiği için tekrardan kaçınmak amacıyla burada, kısa bir özet verilmekle yetinildiğini söylemektedir. Devamında, yirmiye yakın telif ve tercüme eseri olan Sâlim Efendi’nin kimi eserlerinin adları sıralanmış, özellikle divanı hakkında bilgiler verilmiştir.

Araştırmacı “Divan Nüshaları” başlığında, *Sâlim Divanı*’nın biri yurt dışında olmak üzere 5 nüshasını tespit edebildiğini belirtmiştir¹¹². Divanın tenkitli metni kurulurken Türkiye kitaplıklarında tespit edilerek elde edilebilen dört nüsha kullanılmış Bodlain Library’deki eksik nüsha konusunda da okuyucuyu bilgilendirilmiştir. Bu nüshalar içinde en mükemmeli T2 (Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 915) nüshası olduğundan, metin düzeninde ve manzume sıralamasında bu nüsha esas alınmış, diğer farklar ise aparatta nüsha kısaltmalarıyla birlikte gösterilmiştir. Araştırmacı bu metni hazırlarken bu alanda kullanılan metotlara uymuştur. Kitap, XVIII. yüzyılın önemli edebiyatçısı ve Tezkire’sinde birçok şairi değerlendiren Sâlim’in divanını ortaya koymakla eski Türk edebiyatı alanına önemli bir katkı sağlamıştır.

Metin bölümü “Kasideler ve Mesneviler”, “Musammatlar”, “Mektuplar ve Tezkereler”, “Lugazlar”, “Gazeller”, “Tarihler”, “Rübâî, Kıt’a ve Nazmlar”, “Muammalar” ile “Matla ve Müfredler” kısımlarından meydana gelmiştir. Hazırlanan tenkitli metne göre divanda, 2 münacat, 1 mevlid, 1 mî raciye, 8 nâ t 22 medhiye, 1 kalemiye, 3 mesnevi, 3’ü tahmiş, 2’si müseddes, 7’si tesdis, 2’si terki-bend ve terci’-bend olmak üzere 14 musammat, 6 lugaz, 11 mektup ve tezkereler, kafiyelerine göre, klasik divan düzenine uygun olarak sıralanmış 239 gazel, 25 tarih, 17’si kıt’a, 12’si nazm, 7’si rubâî olmak üzere 36 dörtlük, 39 muamma, 173 matla ve müfred bulunmaktadır. Bu manzumelere ek olarak “divanın başında 1 rubai, münacatlardan biri ile mevlid ve mi’raciyenin başlığı niteliğinde de 2 kıt’a, 1 nazm” daha yer almaktadır.

“Metin Kuruluşuna Dair Açıklamalar”da, divan metninin kurulduğu nüshalarda belirtilen ve fonetiği yansıtan bazı imlâ özelliklerinden dolayı birtakım tasarruflarda bulunulmuş ve metinde tam bir transkripsiyon yapılamamıştır. Burada metni hazırlayana yol gösteren, müellif hattına dayanarak yayıma hazırlanmış olduğu *Sâlim Tezkiresi*’dir. Divan metninde de Tezkiredeki imla paralelinde bir uygulama yapılmıştır. Kısaca, metin tespitinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, dil özellikleri bakımından ünlülerde normalleştirmeye gidilmiş, ünsüzlerde ise tarihî imlaya bağlı kalınmıştır. Kitabın “Giriş” bölümü Romen rakamlarıyla, “Metin” bölümü de Arap rakamlarıyla numaralandırılmıştır.

Eser, yurt içindeki 4 nüshaya dayanılarak kurulmuş tenkitli metin ile son bulur.

ALÎ ŞÎR NEVÂYÎ (1441–1501) FEVÂYİDÜ’L-KİBER

Önal Kaya, *Alî Şîr Nevâyî Fevâyidü’l-Kiber*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996, XIX + 743 s.

Bu kitap, “Sunuş”ta ve “Önsöz”de işaret edilmemiş olsa da araştırmacının doktora tez çalışmasıdır. Bu çalışma, doktora tezindeki inceleme ve dizin bölümlerinin dışında bırakılarak sadece “Metin” bölümünün yayımlanmasından ibarettir. Eser “İçindekiler”le başlar. “İçindekiler” cetvelinde “Sunuş”, “Ön söz”, “Giriş”, “Kullanılan Transkripsiyon Sistemi”, “Metin” ve “Bibliyografya ve Kısaltmalar” başlıkları yer alır¹¹³.

¹¹² Tespit edilen nüshalar: 1. Mevlânâ Müzesi, 562. M; 2. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 888. T1; 3. Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Hazine 915. T2; 4. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Ty. 184. Ü; 5. İngiltere, Bodleian Library Ms. Turke. 107.

¹¹³ Önal Kaya, *Alî Şîr Nevâyî: Fevâyidü’l-kiber, İnceleme-Metin-Dizin*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 1989, XXIV+1260 s. (Danışman: Prof. Dr. Mustafa Canpolat).

Türk Dil Kurumu tarafından hazırlanan “Sunuş” yazısında kısaca, Alî Şîr Nevâyî’nin “Hayatı”, “Edebî Şahsiyeti” ve “Eserleri” üzerinde durulmuştur. “Sunuş” sonunda, Türk Dil Kurumunun Alî Şîr Nevâyî’nin eserlerini bir külliyyât hâlinde yayımlamayı kararlaştırdığı, *Fevâyidü’l-Kiber*’i de külliyyatın dördüncü sırada yer alan eseri olarak Türkoloji âlemine sunduğu belirtilmiş, diğer eserlerinin de eser listesindeki sıraya uygun olarak yayımlanacağı bildirilmiştir.

“Önsöz”de, Nevâyî’nin Türkçe kaleme aldığı, *Garâ’ibü’s-Sıgar*, *Nevâdirü’ş-Şebab*, *Bedâyi’u’l-Vasat* ve *Fevâyidü’l-Kiber* adlı dört divanının olduğu, bunlardan *Garâ’ibü’s-Sıgar* ve *Bedâyi’u’l-Vasat*’ın ilmi incelemelerinin yapıldığı, bu çalışmanın da Nevâyî’nin yaşlılık dönemi şiirlerini içine alan *Fevâyidü’l-Kiber*’in “edisyona kritikli bir incelemesi” olduğu belirtilmiştir. Burada ayrıca edisyona kritikli metnin hazırlanmasında izlenen yoldan söz edilmiştir.

“Giriş”te, “Nevâyî’nin Türkçe Divanları” başlığı altında şairin divanlarının adları verilmiş, “Eserin Muhtevası ve Önemi”, “Eserin Nüshaları” ve “Metnin Tesbiti ve Tertibi” üzerinde durulmuştur. “Kullanılan Transkripsiyon Sistemi”nden sonra “Metin” gelmektedir.

“Eserin Nüshaları” başlığı altında “Üzerinde Çalışma Yaptığımız Nüshalar”da karşılaştırmalı metnin ortaya konmasında kullanılan 6 nüsha tanıtılmıştır¹¹⁴. *Fevâyidü’l-Kiber*’in birçok nüshası olduğu söylenmiş¹¹⁵, araştırmacı bunlar içerisinde Revan (R), Fatih (F), Paris (P), Üniversite (Ü1–2), Taşkent (T) nüshalarını ele alarak karşılaştırmalı bir metin ortaya koymaya çalışmıştır. Bu nüshaların seçilmesinin sebebi R, F, P’nin tarih itibarıyla en eski, Ü1, Ü2’nin ise müstakil nüshalar, T nüshasının da en eski nüsha olması göz önünde bulundurularak hazırlanmış olduğu açıklaması yapılmıştır. Metinde, R nüshası esas alınmış, diğer nüshalardaki farklılıklar her sayfanın altında, ait oldukları nüshaların kısaltmalarıyla birlikte dipnot olarak verilmiştir. Metin aktarımında transkripsiyon (=yazı çevrimi) işaretleri kullanılmış, Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda XV. yüzyıl Çağatay Türkçesinin fonetiği benimsenmiştir. Divandaki şiirlerin tamamına Arap rakamlarıyla ve 1’den başlanarak 827’ye kadar sıra numarası verilmiştir. Her şiirin başında, o şiirin vezni tef’ilelerin açık kapalı olma durumuna göre gösterilmiş, yazı ile yazılmamıştır.

Yapılan bu çalışmada toplam 680 gazel bulunmaktadır. Bu gazellerden 1’i hamdele, 1’i na’t, 1’i tevhid, 1’i de münacattır. Bunlar içerisinde toplam 147 tanesi ilk *Divan* ve *Bedâyi’ü’l-Bidâye*’de yer alan şiirlerdir. Metinde gazellerin dışında 1 müstezâd, 2 muhammes, 2 müseddes, 1 müsemmen, 1 terci’-bend, mesnevi nazım biçimiyle yazılmış 459 beyitlik bir sâkî-nâme, 50 mukattâ at, 87 müfred yer almaktadır.

Eser, “edisyona kritikli” metinden sonra gelen “Bibliyografya ve Kısaltmalar” ile son bulur.

MEVLÂNÂ SEKKÂKÎ (1370–1448) DÎVÂNİ

Kemal Eraslan, *Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999, XVIII + 686 s. [629-686 Tıpkıbasım]¹¹⁶

Eser, “İçindekiler”, “Önsöz”, “Kısaltmalar”, “Giriş” (I. Çağatay Türkçesi ve Çağatay Edebiyatı, II. Mevlâna Sekkâkî), “İmlâ ve Dil Özellikleri” (I. İmlâ Özellikleri, II. Dil Özellikleri),

¹¹⁴ Edisyona kritikli metinde kullanılan nüshalar: 1. R Nüshası: Topkapı, Revan Kitaplığı No: 808’de kayıtlı külliyyatın 597b–658b varakları arasında; 2. F Nüshası: Süleymaniye, Fatih Kitaplığı No: 4056; 3. P Nüshası: Paris Bib., Nat. Suppl. Turc No: 316–317’de kayıtlı külliyyatın 2002b–269a varakları arasında; 4. Ü1 Nüshası: İstanbul Üniversitesi Ktp. Ty., No: 1565; 5. Ü2 Nüshası: İstanbul Üniversitesi Ktp. Ty., No: 2794; 6. T Nüshası: Alişer Navaiy, Asarlar, onbeş tâmlık, Tahriri heyeti: Aybek Gafur Gulam ve diğerleri..., Uzbekistan SSR Fenler Akademiyası Neşriyeti, Taşkent 1963–1965.

¹¹⁵ “Eserin Diğer Nüshaları” başlığı altında *Fevâyidü’l-Kiber*’in tespit edilen sekiz nüshasının künyeleri sıralanmıştır.

¹¹⁶ Cemal Aksu, “Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı, Hazırlayan: Kemal Eraslan”, *İlmî Araştırmalar*, S. 9 (2000), s. 259–260; Ülkü Çelik Şavk, “Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı, Hazırlayan: Kemal Eraslan”, *Türk Dili*, S. 519 (Mart 2001), s. 354–356.

“Metin ve Çeviri”, “Nüsha Farkları”, “Notlar”, “Dizin”, “Bibliyografya” ve “Tıpkıbasım” bölümlerinden oluşmaktadır.

“İçindekiler”, “Önsöz” ve “Kısaltmalar”dan sonra gelen, “Giriş” bölümünde “Çağatay Türkçesi ve Çağatay Edebiyatı” ana başlığı altında Orta Asya’nın XII.-XV. yüzyıllardaki siyasî durumu ile Çağatay Türkçesi ve Çağatay edebiyatı; “Mevlânâ Sekkâkî” ana başlığı altında ise hayatı, edebî kişiliği, ifade özelliği, divanın nüshaları, divanın muhtevası alt başlıklarına yer verilmiştir. Ayrıca bu bölümde, Sekkâkî ve eserleri hakkında kaynaklardan hareketle tespitlerde bulunulmuş, şiiirlerinin bir kısmının aslında başka bir şaire, örneğin Lutfî’ye ait olup olmadığı iddiası üzerinde durulup, yaşadığı dönem ve o dönemle ilgili olaylar ele alınmıştır. “İmlâ ve Dil Özellikleri” bölümünde imlâ özellikleri ile ilgili olarak, her iki nüshanın da klasik Çağatay imlâsı özelliklerini taşıdığı vurgulanmış, “yine de dikkati çeken bu ve diğer bazı hususları belirtmenin faydalı” olacağı söylenmiştir. “Dil Özellikleri”nde ise Çağatay Türkçesi imlâ ve dil özellikleri üzerinde durulmaktansa “metnin dil özelliklerini yansıtan bazı hususlar belirtilmekle yetinilmiş”tir.

Divanın tenkitli metni hazırlanırken iki nüsha üzerinde çalışılmıştır. Bu nüshalardan biri British Museum, Or. 2079 nüshası, diğeri de Taşkent Kolyazmaları 7685 numarada kayıtlı olan nüshadır. Bu nüshalardan British Museum nüshası çalışmaya esas, Taşkent Kolyazmaları nüshası ise yardımcı nüsha olarak alınmıştır. British Museum nüshasında 13 kaside, 57 gazel, Taşkent nüshasında ise 13 kaside, 52 gazel bulunmaktadır. Yetmiş şiiirin toplamının ise 805 beyitten meydana geldiği bildirilmiştir.

“Metin ve Çeviri” bölümünde şiiirler yalnızca çeviriyazılı Latin alfabesine aktarılmamış, okuyucunun eseri daha iyi anlaması için bugünkü Türkçe ile nesre de çevrilmiştir. Burada kitabın sol tarafında beyitlerin yazı çevrimleri, sağ yanında ise Türkiye Türkçesine çevirilerine yer verilmiştir. Her şiiir kendi içinde numaralanmakla beraber divanın bütünü beyit sırasına göre, beş beyit sırayla ayrıca numaralanmıştır.

Metnin yer aldığı sayfaların altına notlar düşülmüş, çeviride parantez içi açıklamalar yapılmıştır. Metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, şiiirlerin dil özelliklerinde Çağatay Türkçesinin fonetik özelliklerine bağlı kalınmış ve nüsha farkları sayfa altlarında değil, metinden sonra gelen “Nüsha Farkları” bölümünde topluca sıralanmıştır.

Düzeltilmeler, sözcük ve ek etimoloji ile kavram açıklamaların yer aldığı “Notlar” bölümü toplam 250 madde ile oldukça zengindir. “Notlar” bölümü sadece sahanın uzmanları düşünülerek değil, “bu sahanın uzmanları kadar, genç araştırmacılar da dikkate alındığı için gerekli notlardan kaçınılmamış” şiiirlerde kullanılan daha çok arkaik kelimelerin bir bölümünün etimolojileri kaynaklara dayandırılarak yapılmıştır.

“Dizin” bölümü, kelime dizini ve işletme ekleri dizini olmak üzere iki alt bölümde sunulmuştur. Sözcük dizininde, divanda geçen bütün kelimeler tek tek ele alınıp incelenmiş, ait oldukları diller hemen yanlarında belirtilmiş, kelimelerin anlamları verildikten sonra metinde geçen şekilleri ve geçtiği beyit numaraları gösterilmiştir. Dizinde açıklama gereği duyulan kelimeler sadece anlamları verilerek bırakılmamış; o kelime hakkında ayrıntılı bilgiler de eklenmiştir.

Kitapta kapsamlı “Dizin” bölümünden sonra “Bibliyografya” yer almaktadır. Bibliyografyanın arkasından, 631-660. sayfalar arasında üzerinde çalışılan iki nüshadan birincisi olan British Museum, Or. 2079’da kayıtlı nüsha ile 661-686. sayfalarda da yardımcı nüsha olarak kullanılmış Taşkent Kolyazmaları 7685 numarada bulunan nüshanın “Tıpkıbasım”ı verilmiştir.

SÜKKERÎ (?-1686) DİVANI¹¹⁷

Dr. Erdoğan Erol, **Sükkerî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994, VIII + 300 s.

Eserin başında, “İçindekiler” ve “Önsöz” yer almaktadır. “Önsöz”de, geçmişten günümüze kadar Türk edebiyatı konusunda yapılan araştırmaların hep zirvedeki edebî kişiler üzerine olduğu, buna karşılık pek tanınmamış şair ve eserlere el atılmadığı söylenmiştir. Son yıllarda ise bu eksikliğin farkına varılarak bu tür şair ve eserlerin de araştırma ve inceleme konusu yapılmaya başlandığını, Sükkerî gibi pek tanınmamış bir şairin inceleme konusu yapılması da bu nedene dayandırılmıştır.

Sükkerî Divanı'nın tenkitli metnini ortaya koymayı amaçlayan çalışma iki bölümden meydana gelmiştir. Birinci bölüm, “Sükkerî'nin Yaşadığı Devre Topluca Bir Bakış”, “Sükkerî'nin Hayatı”, “Sükkerî'nin Edebî Kişiliği” ve “Sükkerî Divanının İncelenmesi” ana başlıklarından oluşmaktadır. Burada, Sükkerî'nin yaşadığı devre topluca bir bakıştan sonra, hayatı ve edebî kişiliğine ışık tutulmaya çalışılmıştır. Eserin 42-139. sayfaları arasında “Şekil Özellikleri”, “Muhteva Özellikleri” ve “Dil ve Üslûp” başlıklarıyla, araştırmacılarca kabul edilen divan incelemesi yöntemlerine göre, kapsamlı olarak “Sükkerî Divanının İncelenmesi” yapılmıştır. Bu bölüm, çalışmadan elde edilen sonuçların sıralandığı “Sonuç” ve bu sonucun alınmasında kullanılan “Bibliyografya” ile son bulmaktadır.

İkinci bölümde ise, şairin araştırmaya konu olan divan metni yer almaktadır. Divan metninden önce “Transkripsiyon Harfleri”, “Kısaltmalar” ve “Yazmanın Tanıtımı” yer alır. Sükkerî'den söz eden on iki kaynaktan dokuzu onun “tam bir divanı” olduğundan söz etseler de, araştırmacı tarafından yapılan bütün çalışmalara rağmen *Sükkerî Divanı*'nın tek nüshasından başka bir nüshaya rastlanmamıştır¹¹⁸. Metnin doğrudan gazellerle başlaması, araştırmacının divanın tam bir metnine ulaşamadığını da göstermektedir.

Divan metni, 134 gazel, 1 muhammes, 2 musammat (aslında 1 müseddes, 1 müsemmen), 3 kıf a, 19 rubâî, 2'si Farsça 22 tarih kıf ası, 2'si Farsça 15 lügaz, 20 matla ve müfret ile 68 beyitlik Farsça *Sâki-nâme*'den meydana gelmiştir. Metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, tek nüsha üzerine çalışılan eserde, dipnotlarda yazım yanlışları gösterilmiştir. Farsça manzumeler eski harflerle verilmiş, tercümeleleri de metnin altına yapılmıştır. Eser, “Özel Ad İndeksi” ile son bulur.

SÜLEYMAN ŞÂDÎ (KARSLI) (1830-1900) DİVAN

Doç. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, Ömer Demirbağ, **Dîvan Süleyman Şâdî (Karşlı)**, Türk Hava Kurumu Matbaası, Ankara 1993, 117 s.

Eser, “Takdim” başlıklı giriş yazısı ile divan metninden oluşmaktadır. Takdim yazısı ile divanın ilk yarısı Doç. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu, ikinci yarısı ise Ömer Demirbağ tarafından hazırlanmıştır. “Takdim” başlığında, *Tuhfe-i Nailî, Son Asır Türk Şâirleri* ve *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nde şairin hayatı hakkında verilen bilgiler aktarılmış, *Osmanlı Müellifleri* ve *Sicill-i Osmanî*'de şairden söz edilmediği söylenmiş ve *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'nde şairin oğlu “Râmiz Ahmed Bey” ile “Râmiz Efendi”nin aynı kişiler olması gerektiği belirtilmiştir.

“Takdim” başlığında, divanın yazma nüshasının olup olmadığını hakkında bir bilgi

¹¹⁷ Eserde Sükkerî'nin ölüm tarihi tam olarak kesinleştirilememiş, kaynaklarda bildirilen tarihler sıralanmıştır. **Tuhfe-i Hattâîn**'e göre 1094 H.=1682 M. yılında, şair Fennî'nin düşürdüğü tarihe göre ise, 1087 H.=1676 M. yılında vefat etmiştir. Bu iki kaynaktan başka Sükkerî'den söz eden kaynakların tamamı onun 1097 H.=1686 M. yılında vefat ettiğini yazmaktadırlar.

¹¹⁸ Çalışmaya konu olan tek nüsha, Mevlana Müzesi Kütüphanesi, No: 2403'te kayıtlıdır.

verilmeden, *Süleyman Şâdî Divanı*’nın yayımlanırken matbu nüshanın¹¹⁹ esas alındığı bilgisi verilmiştir. 68 sayfadan oluşan divan 1325 H.=1907 M.’de şairin oğlu Ahmed Râmiz Efendi tarafından basılmıştır.

Metin bölümüne, 1907’de basılan divanın kapağı ile ilk sayfası konularak başlanmıştır. İlk sayfadaki manzume, kaside nazım biçimiyle yazılmış 15 beyitlik Farsça bir tevhitir. Divan metninde 229 manzume yer almaktadır. 1–13. sayfalar arasında münâcât ve na’t türünde 27 şiir (8 münacat, 1’i müseddes 17 na’t, 1 Farsça dört halife medhiyesi, 1 kaside) 14–67. sayfalar arasında Arap harfleri sırasına göre düzenlenmiş 198 gazel, 67–68. sayfalarda tarikat büyükleriyle ilgili 4 gazel yer almaktadır. Divanda 31 şiir Farsça yazılmış ve bu şiirler orijinal harflerle verilmiştir. Çalışmada şiirlerin tam bir tasnifi yapılmamış, vezinleri gösterilmemiş, popüler bir yayın olarak hazırlanmıştır.

Metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmamış ve eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmamıştır.

ŞEYHÜLİSLAM ES’AD (1685–1753) VE DİVANI

Prof. Dr. Muhammet Nur Doğan, *Lâle Devri Şairi Şeyhülislâm Es’ad ve Dîvânı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 366 s.¹²⁰

“İçindekiler” ile başlayan eser, “Önsöz”den sonra gelen “Şeyhülislam Es’ad Efendi’nin Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri” ile “Es’ad Efendi Divanı’nın Tenkidli Metni” başlıklı iki ana bölümden oluşmaktadır.

“Şeyhülislam Es’ad Efendi’nin Hayatı Şahsiyeti ve Eserleri” önsözde de belirtildiği gibi “çağında kaleme alınan tarihlerde, tezkirelerde, muahhar kaynaklarda ve bizzat kendi eserlerinde bulunan bilgilerin ışığı altında” incelenmiş, şairin hayatı, şahsiyeti ve eserlerine değinilmiş ve eserlerinden söz edilirken, divan ile ilgili olarak İstanbul kütüphanelerinde bulunan ve tenkitli metin oluşturulurken göz önünde bulundurulmuş 5 nüshanın tavsifi yapılmıştır.¹²¹

“Es’ad Divanı’nın Tenkitli Metni” başlıklı bölüm, “Kasideler”le başlamakta ve toplam kaside sayısı 12’dir. “Musammatlar” kısmında 1 terakib-bend, 1 müsemmen, 5 tahmis, 3 murabba; “Tarihler” bölümünde 3’ü Arapça, 2’si Farsça 46 tarih manzumesi bulunmaktadır. “Gazeller” bölümünde 3’ü Farsça 206 gazel Arap harfli alfabeğe göre sıralanmıştır. “Mukattâ lar” bölümünde 38 nazm, 5 kıf a yer alır. Bunlardan başka “Rubâ’iler” başlığında 11 rubâî, “Beytler” başlığında 15 beyt, “Lugazler” başlığında 19 lugaz ve “Mu’ammâlar” başlığında 25 muamma bulunur.

Metin kısmının sonunda bulunan “Bibliyografya”dan sonra 2 fotoğraf, 1 fetva ve değişik divan nüshalarına ait fotokopilerin yer aldığı “Fotoğraflar ve Fotokopiler” bölümüyle eser son bulur.

Hazırlanan tenkitli metinde transkripsiyon işaretleri kullanılmış, nüshalar arasındaki farklar sayfa altında, ilgili oldukları nüsha kısaltmalarıyla birlikte gösterilmiştir. Divanın yazımında nüshaların imlasına sadık kalınmaya özen gösterilmiş, orijinal imla mümkün olduğu kadar yansıtılmaya çalışılmıştır. Şiirlerin dil özellikleri bakımından ünlülerde, eski Anadolu Türkçesinin

¹¹⁹ *Divan-ı Süleyman Şâdî*, İstanbul, Şirket-i Sahafiyye-i Osmaniyye Matbaası, 1325, 68 s.

¹²⁰ Eserin adı iç kapakta Dr. Muhammet Nur Doğan, *Şeyhülislâm Es’ad Efendi ve Divanının Tenkitli Metni*, [Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 366 s.] olarak kayıtlıdır. Şeyhülislâm Es’ad Divanı’ndan seçmelerle yapılan yayın için bk. Muhammed Nur Doğan, *Lâle Devrinde Yetişen İki Kardeş Şair Şeyhülislâm İshak Efendi ve Şeyhülislâm Es’ad Efendi Divanlarından Seçmeler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1997, 118+1+71 s.

¹²¹ Karşılaştırmada yararlanılan nüshalar: 1. Üniversite Ktp. Ty. 5454 (Ü1); 2. [Üniversite Ktp. Ty.] 3445 (Ü2); 3. [Üniversite Ktp. Ty.] 1707 (Ü3); 4. [Üniversite Ktp. Ty.] 9822 (Ü4) numaralı yazmalar; 5. Millet. Ktp. (Manzum) 25 numaralı yazma (M).

fonetik özelliklerine uyulmamış, kapalı e dışında bugünkü şekle çevrilerek normalleştirmeye gidilmiş, ünsüzlerde ise tarihî imlaya bağlı kalınmıştır.

ŞEYHÜLİSLAM İSHAK (1679–1734) VE DİVANI

Prof. Dr. Muhammet Nur Doğan, *Şeyhülislâm İshak ve Dîvânı*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 472 s.¹²²

Eserde, “İçindekiler”, “Önsöz”, “Bibliyografya ve Kısaltmalar” ve “Giriş” bölümlerinden sonra “İshak Efendi’nin Yaşadığı Dönemin Kısa Bir Tarihçesi” gelir. Burada şairin doğum ve ölüm tarihleri arasındaki olaylar kronolojik bir sıra içinde verilmiştir. “Devrin Kültürel İlimi ve Edebi Manzarası” başlığı altında dönemin karakteristiği, kültürel, ilmi ve edebî açılarından gösterdiği özellikler üzerinde durulup, şairin şahsiyeti ve edebî anlayışının oluşumunda etkili olan çevre incelenmiştir. Şairin “Hayatı ve Şahsiyeti” başlıklı bölümde aile çevresi, hayatı, kişiliği ile ilgili bilgilere, kronolojik bir plan içerisinde ve kaynaklardaki bilgiler ışığı altında mümkün olduğu kadar kapsamlı ele alınmıştır. “Eserleri” bölümünde, şairin bütün eserleri tanıtılarak bu eserlerin kütüphanelerdeki el yazması nüshalarının tavsifi yapılmış, divanın nüsha tavsifleri ve mukayeseleri, tenkitli metin muhteviyatı ve özellikleri, vezin, kafiye ve dil gibi şekil özellikleri açısından tahlil edilmiştir.

“Eserleri” bölümünde, divanın tanıtımının yapıldığı yerde, “Nüsha Tavsifleri ve Mukayeseleri” başlığı altında tenkitli metnin oluşturulmasında yararlanılan 5 nüsha tanıtılmıştır¹²³. Tespit edilen 7 nüshadan 2’si yalnız muhteva (=içerik) açısından incelenmiş olup, 5’i tenkitli metne esas alınmıştır. Tenkitli metnin hazırlanmasında ise, Ü kısaltmasıyla gösterilmiş olan İstanbul Üniversitesi Ktp. T. 5476 numaralı nüshanın tertibine uyulmuştur.

İkinci bölüm “Transkripsiyon Sistemi” başlığı ile başlar. Burada metinde kullanılan transkripsiyon işaretleri gösterilmiştir. Metin kısmı *Bi’set-nâme* adlı Hz. Muhammed’in peygamberliğinden söz eden, 278 beyitlik mesnevi ile başlar. Divanda 11 adet na’t (1’i mesnevi 10’u kaside nazım şekli ile yazılmıştır), 21 kaside, 2’si mesnevi, 26’sı kaside, 21’i kıt’a ve 1’i terki-bend şeklinde yazılmış 50 tarih, Arap harfli alfabeğe göre sıralanmış 14’ü Farsça 165 gazel, 13 kıt’a, 2’si mesnevi, 2’si kaside ve 1’i kıt’a 5 lugaz ile 2’si gazel, 1’i kaside, 1’i terci’-bend ve 1’i murabba-ı mütekerrir 6 ilahi vardır. Divanın nazım şekillerine göre dağılımında ise, 60 kaside, 167 gazel, 5 mesnevi, 35 kıt’a, 1 terki-bend, 1 terci’-bend, 1 murabba-ı mütekerrir vardır.

Metin kısmından sonra “Notlar ve Açıklamalar” bölümü gelir. Burada 14 ve 16 numaralı kasideler, nüshalara göre farklılık gösterdiğinden nüsha farkları yerine, bu kasidelerin ilk şekilleri gösterilmiştir. Aynı zamanda burada, İshak Efendi’nin *Vankulu Lugatı*’nın tashihi için görevlendirildiği sırada yazdığı takrizin ve fetvalarından birisinin fotokopilerine de yer verilmiştir. “Fotokopiler” başlığını taşıyan son bölümde de *İshak Divanı*’nın değişik nüshalarından 6 sayfanın fotokopisi yer almaktadır.

Yeni yazıya aktarımda çeviriyazı işaretleri kullanılmış, ancak şairlerin dil özelliklerinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmamış bugünkü şekle çevrilmiştir. Nüsha

¹²² Eserin adı iç kapakta Dr. Muhammet Nur Doğan, *Şeyhülislâm İshak Efendi Hayâtı, Eserleri ve Divanının Edisyon Kritisliği*, [Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 472 s.] olarak kayıtlıdır. Şeyhülislâm İshak Divanı’ndan seçmelerle yapılan yayınlar için bk. Dr. Muhammet Nur Doğan, *Lâle Devri Şâirlerinden Şeyhülislâm İshak Efendi ve Divanından Seçmeler*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, 151 s.; Muhammet Nur Doğan, *Lâle Devrinde Yetişen İki Kardeş Şair Şeyhülislâm İshak Efendi ve Şeyhülislâm Es’ad Efendi Divanlarından Seçmeler*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1997, 118+1+71 s.

¹²³ Esas alınan nüshalar: 1. İstanbul Üniversitesi Ktp. T. 5476 (Ü)1; 2. Topkapı Sarayı Ktp. H. 913 (T); 3. Medine Arif Hikmet Ktp. 294 (M); 4. Süleymaniye Ktp. (Eş’ad Efendi) 2594 (S); 5. Bayezid Devlet Ktp. 2675/2 (B); Metin tenkidine dâhil olmayan nüshalar: 1. İstanbul Üniversitesi Ktp. 760/1 (Ü)2; 2. İstanbul Üniversitesi Ktp. Ty. 9581 (Ü)3.

farkları metne ilişkin dipnotlarda, ilgili oldukları nüsha kısaltmalarıyla birlikte verilmiştir.

ŞİBAN HAN (1451–1510) DİVANI

Yakup Karasoy, **Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, VIII + 694 + [194 s. Tıpkıbasım].

Eser, “Söz Başı”, “Kısaltmalar”, “Giriş” (A. Tarihî ve Siyasî Geçmiş, B. İktisadî ve Sosyal Durum, C. Şiban Han’ın Hayatı, D. Şair Şiban Han, E. Eserleri), “İmlâ Özellikleri”, “Gramer Özellikleri”, “Metin Kurarken Uyulan Esaslar”, “Metin”, “Notlar”, “Sonuç”, “Bibliyografya”, “Dizin” ve “Tıpkıbasım” bölümlerinden meydana gelir.

“Söz Başı”nda bu çalışmanın iki kısımdan ibaret olduğu, şair Şiban Han’ın Divanı’nın transkripsiyonlu metnini, imla özellikleri ve gramatikal dizinini içerdiği belirtiliyor. “Giriş” kısmında Şiban Han’ın hükümdar olduğu toplumun durumunu belirlemek amacıyla, mevcut araştırmalardan faydalanılarak dönemin kısa bir tarihî özeti verilmiştir. Arkasından, “Şiban Han’ın Hayatı” ve “Şair Şiban Han” başlıklarında, yapılmış araştırmalardan ve divandaki şiirlerinden, hayatı ve şairliği hakkında sonuçlara varılmıştır. Eserleri üzerinde durulurken, “Dîvân” başlığı altında divanı ayrıntılı olarak tanıtılmış ve muhtevası hakkında bilgi verilmiştir. Buradan öğrenildiğine göre, divanın bilinen tek yazma nüshası, İstanbul Topkapı Müzesi III. Ahmed Kütüphanesi 2436 numarada kayıtlıdır. Klasik divan tertibinde düzenlenmiş olan divanda, 7 tevhid, 10 na’t (17 kaside), 306 gazel, 8 mensur parça, 1 murassa-nâme, 27 rubâî, 12 tuyuğ, 5 tarih, 1 murassa beyit ve 48 muamma vardır. Toplam manzume sayısı ise 416’dır.

“İmlâ Özellikleri” bölümünde divanın imlâ özellikleri gösterilmiş, burada ayrıca Arapça ve Farsça kelimelerde karşılaşılan istisnaî durumlar ortaya konmuştur. “Gramer Özellikleri”nde ise eserin ayrıntılı bir grameri hazırlanmış, hazırlanan gramerin diğer Çağatay şairlerinin gramerlerinden fazla farklı olmayacağı için, bu çalışmada daha çok diğer gramerlerde az işlenen veya onlarda hiç bulunmayan özellikler incelenmeye çalışılmıştır.

“Metin Kurarken Uyulan Esaslar” ve “Metinde Kullanılan Transkripsiyon İşâretleri”nden sonra “Metin” kısmı gelir. Divanın metni, eserin tek nüsha oluşu sebebiyle olabildiğince orijinaline uygun şekilde verilmeye çalışılmıştır. Burada çeviriyazı işâretleri kullanılmış, şiirlerin dil özelliklerinde Çağatay Türkçesinin fonetik özelliklerine bağlı kalınmış ve yapılan düzeltmeler sonucu ortaya çıkan eserdeki farklı yazımlar eski harflerle dipnotlarda gösterilmiştir. Metinden sonra gelen “Notlar”da metinle ilgili birkaç özel durum tartışılmıştır. Birinci bölüm, çalışma neticesinde ulaşılan “Sonuç”lar ve çalışma sırasında araştırmacının yararlandığı eserlerin verildiği “Bibliyografya” ile tamamlanır.

İkinci kısımda eserin gramatikal dizini yer alır. Bu dizinde *Kutadgu Bilig*’in dizinindeki “İndeks Sırası”na uyulmuştur. Farsça tamlamalarda da tamlanan (=muzaf)ın geçtiği yerlerde anlam verilmiştir.

Çalışmanın son bölümününü, *Şiban Han Divanı*’nın İstanbul Topkapı Müzesi III. Ahmed Kütüphanesi 2436 numarada kayıtlı tek nüshasının “Tıpkıbasım”ı oluşturmaktadır.

URFALI ŞAİR ABDİ (1857–1941) [DİVAN]

Yard. Doç. Dr. Mehmet Emin Ertan, **Urfalı Şair Abdi**, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları, Şanlıurfa 1997, 375 s.

Çalışmada “İçindekiler”den sonra Şurkav Başkanı’nın “Takdim”i yer alır. Eseri hazırlayanın “Önsöz”ünden sonra Hacı Abdi Efendi’nin “Hayatı”, “Şiirleri”, “Divançenin Tanzimi” başlıklarını taşıyan bölümler gelir. Bunları “Transkripsiyon listesi” izler.

Turkish Studies

Metin kısmı “Münacatlar” bölümüyle başlar. Burada mesnevi biçimli 2 münacat vardır. “Na’lar” bölümünde kaside biçimli 22 na’t; “Mersiyeler” başlığı altında 1’i murabba, 3’ü gazel biçiminde 4 mersiye bulunmaktadır.

Gazeller iki ayrı bölümde ele alınmıştır. Şair, dinî konulu gazellerini “Hakiki Gazeller” şeklinde adlandırmış ve bu başlık altında kafiye sırası dikkate alınmaksızın sıralanmış 14 gazel bulunmaktadır. “Gazeliyyat” başlığı altında da kafiyelerine göre, Arap alfabesi esas alınarak sıralanmış 149 gazel yer almaktadır. Gazellerden sonra mesnevi tarzında kafiyelenmiş 2 küçük şiir ve 3 murabba ile metin kısmı sona ermiştir.

Metinde transkripsiyon işaretleri kullanılmış, şiirlerin seslendirilmesinde günümüz fonetiği tercih edilmiştir. Dipnotlarda, divan metninde özellik arz eden ya da problem olarak görülen durumlar gösterilmiştir. Metnin sonunda yabancı kelimeler, deyimler ve terkiplerin karşılıklarının gösterildiği bir “Sözlük”e de yer verilmiştir.

Eserin son bölümünde, divanın hazırlanmasında yararlanılan “İncirkuşu Ahmed Efendi” nüshasının tıpkıbasımı yer almaktadır.

ENDERUNLU OSMAN VÂSİF BEY (1750, 1753–1824) DİVANI

Rahşan Gürel, **Enderunlu Vâsıf Divanı**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, Tarihsiz, 696 s.¹²⁴

Çalışma “İçindekiler”, “Önsöz”, “Kaynaklar”, “Vâsıf Devri Türk Tarih ve Edebiyatına Genel Bir Bakış”, “Hayatı”, “Edebî Şahsiyeti”, “Vâsıf Dîvânı’nda Sosyal ve Edebî Tenkîd”, “Vasıf Dîvânı’nda Muhteva Özellikleri”, “Mündericâta Dâir Terimler Sözlüğü”, “Nüshalar Transkripsiyon ve Metin Hakkından Birkaç Söz” ve “Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderûnî” başlıklı dokuz ana başlıktan oluşmaktadır.

Araştırmacı “İçindekiler” cetvelinden sonra gelen “Önsöz”ün kapsamını geniş tutmuş, ancak burada kitabın genel tanıtımını yapmamış, metin yayımının teknik yönlerini ve problemleri tartışmamıştır. Dolayısıyla bir “Önsöz”den beklenen maksat ortaya çıkmamıştır. “Önsöz”ün ardından gelen “Kaynaklar”lar, “Genel Kaynaklar” (Kitaplar, Makaleler) ve “Temel Kaynaklar” (Kitaplar, Tezkire ve Tarih Hüviyetindeki Eski Yazı Kaynaklar, Edebiyat Tarihi Hüviyetindeki Yeni Yazı Kaynaklar, Tezler) olarak iki ana başlık altında gösterilmiştir.

“Vâsıf Devri Türk Tarih ve Edebiyatına Genel Bir Bakış” başlığı altında “Tarihî Değerlendirmeler” ve “Edebî Değerlendirmeler” başlıklarıyla dönemin tarihsel ve edebî yönleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Şairin “Hayatı”, “Kaynaklara Göre Hayatı” ve “Eserine Göre Hayatı” başlıkları altında sunulmuştur.

Çalışmanın, metin kısmından sonra en hacimli bölümlerini “Edebî Şahsiyeti”, “Vâsıf Dîvânı’nda Sosyal ve Edebî Tenkîd”, “Vasıf Dîvânı’nda Muhteva Özellikleri” başlıkları oluşturur. “Edebî Şahsiyeti” altında Vâsıf’ın, mizacı, karakteri ve çevresi üzerinde durulmuş, sanatı hakkında bilgi veren 26 kaynak tek tek değerlendirilmiş, onun kendi sanatı hakkında verdiği bilgiler yorumlanmış, geçmiş, çağdaşı ve sonraki şairler arasındaki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.

“Vasıf Dîvânı’nda Muhteva Özellikleri” başlığında divan, gelenekten gelen özellikler ve devir özellikleri göz önünde bulundurularak incelenmiştir.

¹²⁴ Hanife Koncu, “Sarayda Derviş Meşreb Bir Şair”, **Kaşgar**, S. 11 (Eylül 1999), s. 111–114.; Eserin adı iç kapakta **Derviş-nihâd Bir Saray Adamı Enderunlu Osman Vâsıf Bey ve Divanı Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderûnî** olarak kayıtlıdır (Ayrıca eserin İSBN. kaydı yoktur). Hatice Aynur, **Üniversitelerde Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları Tezler, Yayınlar, Haberler Toplu Sayı (1990–2005)**, İstanbul 2005 adlı çalışmada eserin künyesi; Gürel, Rahşan. **Enderunlu Osman Vâsıf Bey ve Divanı**. İstanbul: Kitabevi, İstanbul, 1999, 691 s. şeklinde gösterilmiştir.

“Nüshalar Transkripsiyon ve Metin Hakkından Birkaç Söz” ana başlığında divan metninin, kısa aralıklarla basılmış 3 matbu nüsha¹²⁵ ile çalışılarak kurulduğu söylenmiştir. Matbu nüshalarda şu noktalara dikkat çekilmiştir: Vâsıf’ın şiirlerinin toplandığı, ölümünden sonra tertip edilen biri Kahire’de ve ikisi İstanbul’da basılmış üç divan nüshası vardır. “Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderûnî” başlıklı nüsha 1257 H.=1841 M. tarihli Bulak baskısı olup talik yazı ile 312 sayfadır. “Vâsıf Osmân Bey Dîvânı” olarak isimlendirilen ve yine 1257 H.=1841 M. tarihinde İstanbul’da basılan nüsha ise nesih yazı ile 371 sayfadır. Bulak baskısı olan nüsha aynı isim ve içerikle 1285’te İstanbul’da tekrar basılmıştır. Aslında divanın farklılık gösteren iki nüshasının bulunduğu sonucuna varılmıştır¹²⁶.

Metin tespitinde tutulan yol, bu konuya ayrılmış başlık altında yeterli bir biçimde anlatılmamıştır. Özellikle metin teşkilinde divanın, yazarın bahsettiği yazma nüshası dışında yazma nüshaları bulunup bulunmadığı iyice araştırılmamış, daha önceden yayımlanmış bir ansiklopedi maddesinde sözü edilen yazma nüshalar dikkate alınmadan¹²⁷, sadece divanı hazırlayanın tanıttığı İstanbul Üniversitesi İbnülemin Kitapları 2611 numaralı nüshanın ilk defa kendisi tarafından zikredildiği ifade edilerek yetinilmiştir.

“Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderûnî” başlığıyla neşre hazırlanan metin kısmındaki şiirler hakkında sayısal dökümler yapılmamıştır. Metin kısmında, 28 kaside, 140 gazel, 1 müstezad, 101’i şarkı, 188 murabba 30 muhammes, 3 müseddes, 1 müsebba, 1 müsemmen, 2 muaşşer, 87 tarih kıt’ası, 78 muhtelif kıt’a, 11 matla, 7 müfred ile lugaz içerikli 1 mesnevi (Lugaz-ı Mesnevî) yer almaktadır.

Metinde transkripsiyon (=yazı çevrimi) sistemi (ayın ve hemzenin çevriyazıda bilinen işaretleri dışında) uygulanmış, kelimelerde bugünkü imlaya yakın şekiller tercih edilmiş, bazı şekiller karışıklığı önlemek amacıyla korunmuştur. Birbirinden farklı iki matbu nüshası bulunan divan neşre hazırlanırken, nüsha farkı olarak ise yalnızca eksik beyitler gösterilmiştir.

YAHYA [ŞEYHÜLİSLAM] (1552–1644) DİVANI

Rekin Ertem, **Yahya Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, XLVI + 302 s. + [90 s. Tıpkıbasım].¹²⁸

Eser, yayınevi tarafından hazırlanan ve “Zirvedeki Şiir Ustaları, Türk Klasikleri I Divanlar” serisinden çıkan bütün eserlere konulan “Sunuş” yazısıyla başlar. Bunu “İçindekiler” izler. “İçindekiler”den sonra Şeyhülislam Yahya Efendi’nin “Hayatı, Sanatı ve Eserleri” başlıklı

¹²⁵ Metnin hazırlanmasında kullanılan matbu nüshalar: 1. Enderunlu Vasıf, **Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderûnî**, Kahire, Bulak 1257, 312 s.; 2. Enderunlu Vasıf, **Vâsıf Osmân Bey Dîvânı**, İstanbul, 1257, 371 s.; 3. Enderunlu Vasıf, **Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderûnî**, İstanbul, 1285, 312 s.

¹²⁶ Vâsıf divanı bir defa Bulak’ta (1257), iki defa da İstanbul’da (1257, 1285) basılmıştır. Kahire baskısı ile İstanbul’daki ikinci baskıda başlık **Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderûnî**’dir. Birbirinin aynı olan bu iki baskıda 5968 beyit tutarında 531 şiir vardır. Bunlar 4 münâcât (3’ü kıta, 1’i muhammes), 12 na’t (11’i kıta, 1’i muhammes), 11 methiye (kaside), 90 tarih (86’sı kıta, 2’si kaside, 1’i müsebba), 1’i terci’-bend, 141 gazel, 217 şarkı (188’i murabba, 24’ü muhammes, 4’ü müseddes, 1’i gazel, 2 tahmis, 1 taşîr, 3 terkiib-bend, 57 kıta ve 11 müfreddir. 1257 tarihli İstanbul baskısının adı ise **Vâsıf Osman Bey Divanı** olup bu baskıda toplam 5688 beyit hacminde 516 şiir bulunmaktadır. bk. Abdulkadir Karahan, “Enderunlu Vâsıf”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 11, İstanbul 1994, s. 190.

¹²⁷ Divanın İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi’nde biri tam (TY, nr. 2791), biri de epeyce eksik (TY, nr. 5590) iki yazma nüshası vardır. Özellikle **Dîvân-ı Gülşen-i Efkâr-ı Vâsıf-ı Enderûnî** başlığını taşıyan nüsha (nr. 2791), Bağdat’ta güzel bir ta’lik hattıyla Hasan Efendi adlı bir hattat tarafından yazılmış olup 5000 beyti aşan bir hacimdedir. Eser 2 münâcât, 5 na’t, Mevlânâ’ya 1 na’t, 4’ü III. Selim, 3’ü II. Mahmud ve 1’i Valide Sultan hakkında methiye, 1 kasîde-i ramazâniyye, 89 tarih, 139 gazel, 1 terkiib-bend, bir kadının kızına öğütleri onun cevabını ihtiva eden otuz üç bentten oluşan 2 muhammes, 218 şarkı ile 1 müseddes, 65 kıta ve 11 müfredden meydana gelmektedir. bk. Abdulkadir Karahan, “Enderunlu Vâsıf”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, C. 11, İstanbul 1994, s. 190.

¹²⁸ Şeyhülislam Yahya Divanı’ndan seçmelerle yapılan yayın için bk. Lütfi Bayraktutan, **Şeyhülislam Yahya: Hayatı, Edebi Kişiliği, Sanatı, Eserleri ve Divanı’ndan Seçmeler**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1990, 200 s.

Turkish Studies

bölüm ile “Kaynaklar” yer alır. İçindekiler başlığı altındaki bu başlıklar, eser içindeki inceleme kısmındaki başlıklarla örtüşmemektedir. Baskı özensizliğinden kaynaklanan bu tür hatalar, yayınevinin bu seriden çıkan diğer yayınlarının birçoğunda göze çarpmaktadır. İçindekilerde gösterilen başlıklarla inceleme bölümündeki başlıkların numaralandırılmasında da düzensizlikler göze çarpmaktadır. İnceleme kısmındaki ana başlıklar ise şöyledir: “Şeyhülislam Yahya Efendi”, “Hayatı”, “Şahsiyeti, Ailesi ve Hayatı”, “Edebî Şahsiyeti”, “Kaynaklara Göre Şeyhülislam Yahya Efendi’nin Şeceresi”, “Eserleri”, “Takdir ve Tenkitler” ve “Kaynaklar”.

Hazırlayan “Eserleri” başlığı altında divan nüshalarından biri matbu, 29 yazma nüshanın künyelerine yer vermiştir¹²⁹. *Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*’nda divanın 26 yazma nüshasının bulunduğu bildirildiği söylenmiştir. Bunun dışında İstanbul Üniversitesi Kütüphanesinde de kataloga geçmemiş iki yazma divanın daha varlığına dikkat çekilmiştir. Matbu divanın ise yazma divanlar karşılaştırılarak, İbnülemin Mahmud Kemal İnal’ın başkanlığında Süleyman Nazif, Cenap Şahabeddin, İsmail Hakkı ve Osman Kemal tarafından hazırlanarak 1916 M.=1334 H. yılında İstanbul’da Matbaa-i Amire’de 334 sayfa olarak bastırıldığı bilgisi verilir.

Divan metnine geçmeden önce yer alan “Kaynaklar” kısmının sonundaki “Not”larda, divanın İbnülemin Mahmud Kemal İnal’ın başkanlığındaki bir komisyon tarafından hazırlanıp 1334 H.’de basılan *Divan-ı Yahyâ* esas alınarak hazırlandığı belirtilmiştir. Matbu divandan sonra ikinci olarak İstanbul Atıf Efendi Kütüphanesi No: 2117’deki nüshaya itibar edilmiştir. Matbu divandaki bütün nazım şekilleri, İstanbul kütüphanelerindeki 34 yazma nüsha ile karşılaştırılarak kontrol edilmiştir.

Matbu divanda 4 kaside, 349 gazel, 3 tarih, 24 kıt a, 4 rubâi ve 47 beyit varken, yazmalarla karşılaştırma sonucu elde edilen metinde, 1’i na’t 6 kaside, kafiyelerine göre, Arap harfli alfabe sırası esas alınarak düzenlenmiş 452 gazel, 24 tarih şiiri, 51 kıt a, 10 rubâi, 115 matla, 25 müfret, 77 beyitlik 1 mesnevi (Saki-name) ile 5 bentlik 1 tahmis bulunmaktadır.

Eser, nereden alındığı çalışmanın herhangi bir yerinde belirtilmeyen; ancak İbnülemin Mahmud Kemal İnal başkanlığındaki komisyon tarafından hazırlandığı anlaşılan divanın (*Divan-ı Yahyâ*, Matbaa-i Amire, İstanbul 1334, 334 s.) metin kısmını oluşturan 67–333. sayfaların, üç sütun halinde yerleştirilmiş tıpkıbasımıyla son bulur.

Diğer Akçağ yayını divanlarda olduğu gibi, bu eserde de çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, nüsha farkları gösterilmemiş ve şiirlerin dil özellikleri bugünkü şekle çevrilmiştir.

ANTAKYALI YAHYA EFENDİ (1825–1897) DİVANÇESİ

Dr. Vahit Çabuk, **Antakyalı Yahya Efendi Divançesi (Medhiyye-i Pâdişâhî)**, Hayat Folklor Araştırmaları Derneği Yayınları, Antakya 1996, 73 + [7] s.

Bu küçük çalışma, Hayat Folklor Araştırmaları Derneği Başkanı Mehmet Tekin’in

¹²⁹ Yazma nüshaları: 1. Topkapı Sarayı, Bağdat Ktp. No: 168; 2. Topkapı Sarayı, Revan Ktp. No: 758/1; 3. Topkapı Sarayı, HazineKtp. No: 974; 935/1; 4. Süleymaniye Ktp. Lala İsmail Kit. No: 503; 5. Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi Kit. No: 667; 6. Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi Mülhaki No: 145; 7. Süleymaniye Ktp. Fatih Kit. No: 3888/1; 8. Süleymaniye Ktp. Carullah Veliüddin Kit. No: 1676; 9. Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi Kit. No: 3371/1; 5172/2; 2537/2; 10. Süleymaniye Ktp. Ayasofya Kit. No: 3783; 11. Süleymaniye Ktp. Hamidiye Kit. No: 1085/4 1125/3; 12. Süleymaniye Ktp. Darülmünevi Şeyhi Murad Efendi Kit. No: 425; 13. Süleymaniye Ktp. Serez Kit. No: 2641; 14. Süleymaniye Ktp. Hüseyin Paşa Kit. No: 570; 15. Süleymaniye Ktp. Nafiz Paşa Kit. No:952/3, 562/3; 16. Süleymaniye Ktp. İzmir Kit. No: 546; 17. Süleymaniye Ktp. Antalya Tekelioğlu Kit. No: 821/1; 18. Süleymaniye Ktp. Murat Buharî Kit. No: 242/2; 19. Süleymaniye Ktp. Reşad Kit. No: 855/1; 911/2 (50-88y.); 20. Atıf Efendi Ktp. No: 2117; 21. Millet Ktp. Ali Emirî Kit. Manzum No: 518; 519; 22. Selim Ağa Ktp. No: 940; 941; 23. Köprülü Ktp. Asım Bey Kit. No: 432/1; 24. İstanbul Üniversitesi Ktp. TY. No: 3599; 5570; 25. Selimiye Ktp. No: 2208/2; 2125/3; 4761; 4764/1; 26. Hakkı Tarık Us Ktp. Raf 5/4, Sıra: 68; 27. Ankara Üniversitesi, DTCF, Ktp. [Muzaffer] Ozak Kit. No: 1/772; 182; 159; 1/1054; 28. Ankara Üniversitesi, DTCF, Ktp. M. Con Kit. No: 608; 29. Konya Mevlânâ Ktp. No: 1241.

“Sunuş” yazısıyla başlar. Bunu hazırlayanın kısa “Önsöz”ü takip eder. Eserde, “İçindekiler” listesi bulunmamaktadır.

“Önsöz”ün ardından “Antakyalı Yahya Efendi ve Divançesi (Medhiyye-i Pâdişâhî)” başlığı altında çok kısa bir girişten sonra şairin hayatı, kişiliği ve edebî kişiliği üzerinde kaynaklara dayanarak bilgiler verilmiş ve divançesi *Medhiyye-i Pâdişâhî* ile ilgili tespitlerde bulunulmuştur. Burada Antakyalı Yahya Hakkı Efendi’nin bilinen tek tertip edilmiş şiir mecmuası olan *Medhiyye-i Pâdişâhî*’nin İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesinde, T 5666 numarada kayıtlı 11 varakta 30 gazelden ibaret olduğu ve büyük olasılıkla II. Abdulhamid’e bizzat takdim edilmiş olabileceği söyleniyor.

Bu özlü kısa girişten sonra “Antakyalı Yahya Efendi’nin Divançesi (Medhiyye-i Pâdişâhî)”nin 30 gazelden oluşan metnine geçilmiştir. Şiirler metin bölümünde, sayfanın sol tarafında vezinleri de gösterilerek verilmiş, sağ tarafında ise bu şiirlerin düz yazıyla günümüz Türkçesine aktarımı yapılmıştır.

Metin çevriminde çeviri yazı işaretleri kullanılmamış, bazı Arapça ve Farsça kelimelerde uzun ünlüler gösterilmiştir. Şiirlerin seslendirilmesinde ise eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuştur.

Sondaki yedi sayfada divançenin 3b-6b yaprakları arasının tıpkıbasımı vardır.

YUNUS EMRE (?–1320) DİVANI

Dr. Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Divanı-İnceleme-I, Tenkitli Metin-II**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, (2 Cilt), XXVII + 500 + XIV + 491 s.¹³⁰

Yunus Emre Divanı’nın ilk bilimsel yayını olan bu çalışma *İnceleme-I* ve *Metin-II* olmak üzere iki ciltten oluşmaktadır. Araştırma ise genel olarak *Yunus Emre Divanı* ile divanın dinî-tasavvufî unsurlarının tahlili üzerinedir. Buna bağlı olarak çalışmanın birinci cildi sistemli bir tahlil denemesiyle divanın incelenmesine ayrılmıştır. Eserin birinci cildinde “Giriş” bölümünden önce “Sözbaşı”, “İçindekiler” ve “Kısaltmalar” yer alır. “Giriş” başlığı altında yazar, incelemeye tarihsel bir arka plan oluşturabilmek için Yunus Emre’nin yaşadığı dönemin siyasî, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatın genel durumu üzerinde durmuştur.

Bu başlıklardan sonra araştırmanın birinci cildi üç bölümden meydana gelir. Birinci bölümde Yunus Emre’nin hayatı, tarihî ve menkabevî kaynaklardan derlenen bilgiler ışığında yeniden ve kısaca yazılmıştır. Burada ayrıca birçok araştırmacı tarafından farklı görüşler ileri sürülerek tartışılan Yunus’un doğum yeri, doğum tarihi, yaşadığı yer, vefat tarihi ve mezarı gibi konulara da açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde Yunus’un eserleri, eserlerinin şekil ve muhtevası, dili ve sanatı ele alınıp işlenmiştir. Araştırmacı “Divanın Şekil Yapısı” başlığı altında vezin ve kafiye özellikleri, nazım şekilleri ve nazım türlerini, “Dili ve Sanatı” başlığı altında da sanatçının dilini ve sanatını ayrıntılı

¹³⁰ Eserin ikinci baskısı için bk. Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Divanı-İnceleme-I, Tenkitli Metin-II**, Milli Eğitim Bakanlığı, İstanbul 1997, (2 Cilt) 691 s.+818 s. Çeviri yazı işaretleri kullanılmadan, nüsha farkları gösterilmeden ve eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmadan hazırlanmış divan metni ile, bu çalışmanın “İnceleme” bölümünden hareketle Yunus Emre’nin tarihî ve efsanevî kimliğinin, eserlerinin, dilinin, sanat anlayışının ana çizgileriyle kısaca incelendiği, sonuna da **Yunus Divanı**’nın H. 1340 tarihli baskısının tıpkıbasımının eklendiği farklı bir baskı için bk. Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1991, 273 s.+Faksimile; Bu eserin ikinci baskısı için bk. Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Divanı**, Ankara 1998, 790 s. (Tıpkıbasımlı); Aynı eserin 3. baskısı bk., İstanbul 2005; 4. baskısı bk., İstanbul 2008.; Eserle ilgili tanıtma ve değerlendirme yazıları: Nurullah Çetin, “Değerlendirmeler Mustafa Tatçı, Yunus Emre Divanı, I İnceleme II Tenkitli Metin, (Kitaplar-Tenkit)”, **Türk Dili**, Aralık 1991, C. 1991/II, S. 480, s. 480–482; Mustafa Argunşah, “Değerlendirmeler: Mustafa Tatçı: Yunus Emre Divanı II (Tenkitli Metin), (Kitaplar-Tenkit)”, **Türk Dili**, Ocak 1993, C. 1993/I, S. 493, s. 67–74.

Turkish Studies

olarak incelemiştir.

Üçüncü bölüm ise incelemenin temelini teşkil eder. Burada divandaki dinî ve tasavvufî kavramların hepsinin ayrıntılı olarak tahlil edildiği görülmektedir.

İncelemenin arkasından gelen “Sonuç” bölümünde çalışmada varılan hükümler topluca değerlendirilmiştir. “Umumî Bibliyografya” ise çalışma sırasında birinci dereceden kaynak olarak kullanılan kitap ve makaleleri içermektedir. “Yunus Emre Divanının Sistematik İndeksi” bölümünde de dinî, tasavvufî ve ahlakî kavram ve isimler şiir ve beyit numarasına göre tasnif edilmiştir.

Eserin ikinci cildini divan metni oluşturur. Bu cildin başında birinci ciltte yer alan ve “Ön Söz” yerine kullanılan “Sözbaşı” gelir. Bunu “İçindekiler” ve “Kısaltmalar” izler. Daha sonra “Nüsha Tavsifleri” gelir. “Sözbaşı”nda yazarın, “Divan metni, on dört ayrı yazma divan ve mecmuadaki şiirlerin karşılaştırılması yoluyla elde edilmiştir” ifadesi dikkat çekmektedir. Ancak “Nüsha Tavsifleri” ve “Mecmualardan Bazıları” başlıkları altında toplam 12 nüshanın tanıtımı yapılmıştır¹³¹. Nüsha tavsiflerinin sonunda nüshalarla ilgili kısa açıklamalar yapılmış, ayrıca tenkitli metnin hazırlanmasında Fatih, Karaman, Yahya Efendi ve Raif Yelkenci yazmalarının birinci dereceden kaynaklar olarak ele alındığı vurgulanmıştır. “Metin Tesbitinde Uyguladığımız Bazı Özellikler ve Transkripsiyon Sistemi” başlıklı bölümden sonra “Transkripsiyon Alfabetesi” gösterilmiş ve “Divân” metnine geçirilmiştir.

Hazırlanan *Yunus Emre Divanı*’nın tenkitli metni sonucunda Yunus’a ait 415 (3432 beyit) şiir tespit edilmiş ve araştırmacı, “Sözbaşı”nda “bu şiirlere ileride yenisi eklenebilir” kaydını koymayı da ihmal etmemiştir. Metinde bilimsel yayınlarda uygulana gelen çeviriyazı sistemi kullanılmış, devrin dil ve gramer özellikleri aynen korunarak eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmuş, nüshalar arasındaki farklar dipnotlarda gösterilmiş, her manzumenin sonunda, buldukları nüshalardaki yaprak numaraları verilmiştir.

Eser, divan metninin sonunda “İndeks ve Lûgatçe” başlığının altında “Şahıs-Yer-Millet-Soy İsimleri İndeksi” ve her türlü okuyucu ve araştırmacının daha rahat kullanabilmesi ve yararlanabilmesi amacıyla hazırlanmış “Lugatçe” ile son bulur.

YUNUS EMRE (?–1320) DİVANI

Kültür Bakanlığı Yayınları, **Yunus Emre Divanı**, Ankara 1991, 4 + [210 s. Tıpkıbasım].

Eser, “Yunus Emre Divanı’nın Fatih Nüshası Hakkında” başlıklı kısa bir sunuş ile *Yunus Emre Divanı*’nın Fatih Bölümü 3889 numaralı nüshasının tıpkıbasımından ibarettir¹³². Tıpkıbasımı yapılan nüsha hakkındaki sunuşta, Türkiye, dünya ve şahıs kütüphanelerinde, elliden fazla *Yunus Emre Divanı*’nın bulunduğu, şu ana kadar ise bizzat Yunus Emre’nin kaleminden çıkan bir divana henüz rastlanmadığı söylenmiş. Eski ve yeni *Yunus Emre Divanı* yazmaları içinde XV. yüzyılda veya biraz daha önce derlenip istinsah edildiği sanılan bir nüsha, Karaman’da Baha Kayserilioğlu’nun elinde, diğer bir nüsha da Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih Bölümü’nde olduğu bilgisi verilmiştir.

¹³¹ Nüsha tavsifi yapılan yazmalar: 1. Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü 3889 (Milli Kütüphane MFA (D) 12); 2. Karaman Nüshası, Milli Kütüphane MFA. A-4764; 3. Yahya Efendi Nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 3480 (Milli Kütüphane MFA (D) 9); 4. Raif Yelkenci Nüshası; 5. [Nuruosmaniye Nüshası], Nuruosmaniye Kütüphanesi, 4904; 6. [Bursa Nüshası], Bursa İl Halk Kütüphanesi, Eski Eserler Bölümü 882; 7. [Hacı Bektaş Nüshası], Hacı Bektaş Kütüphanesi. 196; 8. Avusturya (Viyana) Nüshası, Viyana Milli Ktp. Flügel Katalogu, C. I. No: 667; 9. [Çorum Nüshası], Çorum İl Halk Kütüphanesi, 2157; 10. Mustafa Canpolat Nüshası; 11. Ritter Nüshası; 12. Mecmualardan Bazıları (Milli Kütüphane FB-442 numaralı Mecmua, Milli Kütüphane A-204 numaralı Mecmua).

¹³² Tıpkıbasımı yapılan yazma, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Bölümü, No: 3889’da kayıtlıdır.

Fatih nüshası, istinsah tarihi belli olmamakla birlikte, yazı karakteri, tertibi, kâğıt ve imlâ özellikleri yönüyle tipik bir XV. yüzyıl yazmasıdır. Arap alfabesi sırasına göre tertip edilen nüsha, şimdilik bilinen bütün *Yunus Emre Divanı* yazmalarının en iyisidir. 1b-54a varaklarda *Risâletü’n-Nushiyye* var, 54b-55a varakları boş, şiirler 55b’de başlıyor, 209b’de bitiyor. Divanda 194 ilahî, 1 münacat yer alır. Şunu da belirtmek gerekir ki, Fatih nüshasının tıpkıbasımı, daha önce Abdülbaki Gölpınarlı tarafından 1965 senesinde yayımlanmıştır.

YUNUS EMRE (?–1320) YAŞAMI VE BÜTÜN ŞİİRLERİ

Öner Yağcı, *Yunus Emre Yaşamı ve Bütün Şiirleri*, Gün Yayıncılık, İstanbul 1996, 368 s.

Eser yayınevinin kısa bir “Sunuş”uyla başlar. Kitapta “İçindekiler” ve “Giriş”ten sonra gelen birinci bölümde “Yunus Emre Kimdir?”, ikinci bölümde “Yunus Emre’nin Yaşamı”, üçüncü bölümde “Düşünce ve Şiir Dünyası”, dördüncü bölümde “Şiirleri”, beşinci bölümde “Kaynakça”, “Dizin (Kişi Adları–Yapıtlar-Şiirlerin İlk Dizeleri)” ve “Sözlük” yer almıştır.

Çalışmada, divan metninin hazırlanmasında kullanılan herhangi bir nüshadan söz edilmediği için, metnin hangi nüshaya dayanılarak hazırlandığı bilinmemektedir. Kitapta manzumeler ilk mısralarına göre Latin alfabesi sırası esas alınarak düzenlenmiş olup 193 parça şiir bulunmaktadır. Bunların 9’u beyitlerle ve aruz ölçüsüyledir.

Metin kısmında transkripsiyon işaretleri kullanılmamış, nüsha farkları gösterilmemiş, şiirlerin seslendirilmesinde eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine uyulmamış, dil özellikleri bugünkü şekle çevrilmiştir.

YUNUS EMRE (?–1320) DİVANI

Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı-İnceleme-I, Tenkitli Metin-II, Risâletü’n-Nushiyye (Tenkitli Metin)-III, Âşık Yunus-IV*, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, (4 Cilt), XXVII + 500 s. + XIV + 491 s. + 267 s. + 337 s.¹³³

Dört cilt olarak basılan çalışmanın birinci cildi “Sözbaşı” ile başlar. “Kısaltmalar” ve “Giriş” bölümünden sonra birinci bölümde şairin hayatı; ikinci bölümde de eserleri, eserlerinin şekil yapısı, dili ve sanatı hakkında geniş bilgi verilmiştir. Üçüncü bölümde “Yunus Emre Divanı’nda Din ve Tasavvuf” konusu ele alınmıştır. “Sonuç” bölümünden sonra “Yunus Emre ve Âşık Yunus’un Şiirlerine Yapılan Şerhlerden Örnekler”, “Umumi Bibliyografya”, “Yunus Emre Divanı’nda Dini ve Tasavvufi Unsurların Sistematik İndeksi” başlıklarını taşıyan bölümlerle ilk cilt sona erer.

İkinci ciltte *Yunus Emre Divanı*’nın tenkitli metni yer almaktadır. Bu cilt “Sözbaşı” ile başlar. Burada divan metninin, 14 ayrı yazma nüsha ile mecmuaların karşılaştırılması sonucunda ortaya çıktığı belirtiliyor. “Yeni Baskı için Sözbaşı”, “İçindekiler” ve kısaltmalardan sonra “Nüsha Tavsifleri” bölümleri gelir. Burada, edisyon kritik yapılırken Fatih, Karaman, Yahya Efendi ve Raif Yelkenci yazmalarının birinci dereceden kaynak nüshalar olarak ele alındığı belirtiliyor. Tavsifi yapılan nüsha sayısı 11’dir¹³⁴. “Metin Tesbitinde Uyguladığımız Bazı Özellikler ve Transkripsiyon

¹³³ Eserin önceki baskıları için bk. Dr. Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı-İnceleme-I, Tenkitli Metin-II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, (2 Cilt), XXVII+500+XIV+491 s.; Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara 1991, 273 s.+Faksimile; Bu eserin yeni baskısı için bk. Mustafa Tatçı, *Yunus Emre Divanı*, Ankara 1998, 790 s. (Tıpkıbasımlı).

¹³⁴ Yararlanılan nüshalar: 1. Karaman Nüshası, Milli Ktp. MFA A-4764 (K); 2. Bursa Nüshası, Bursa İl Halk Ktp. Eski Eserler Bölümü 882 (B); 3. Fatih Nüshası, Süleymaniye Ktp. Fatih Bölümü 3889 (F); 4. Hacı Bektaş Nüshası, Hacı Bektaş Ktp. 196 (HB); 5. Mustafa Canpolat Nüshası, (M); 6. Nuruosmaniye Nüshası, Nuruosmaniye Ktp. 4904 (NO); 7. Ritter N. Staatsbibliothek, Ms. Or. OCİ. 2575 (Rt); 8. Raif Yelkenci Nüshası, (RY); 9. Yahya Efendi Nüshası,

Turkish Studies

Sistemi” başlıklı bölümden sonra “Transkripsiyon Alfabeti” gösterilmiş ve metne geçirilmiştir.

Divan metninde 417 şiir yer almaktadır. Şiirler kafiyelerine göre, Arap harfli alfabe sırasına gözetilerek düzenlenmiştir. Eseri hazırlayanın bildirdiğine göre aruz ölçüsüyle yazıldığından kesin emin olunan şiirlerin vezinleri kaydedilmiş; heceli şiirler ayrıca belirtilmemiştir. Buna göre aruzla yazılmış şiir sayısı 133’tür.

Nüsha farkları dipnotlarda, ilgili oldukları nüsha kısaltmasıyla birlikte gösterilmiştir. Metinde, transkripsiyon işaretlerinin tamamının teknik imkânsızlıklar nedeniyle kullanılmadığı belirtilmiştir.

Metin bitiminde bir “Lugatçe”, Arap harfli alfabe sırasına göre, şiirlerin divandaki sırası ve ilk dizelerinin gösterildiği “Şiir Fihristi” ve “Genel İndeks” yer alır. Bu cilt Ritter nüshasının mikrofilmden fotokopi yapılarak alınmış eski harfli metni ile son bulur.

Üçüncü ciltte, *Risâletü’n-Nushiyye*’ye yer verilmiştir¹³⁵. *Risâletü’n-Nushiyye*’nin edebî değeri, muhtevası, nüshaları, tenkitli metni, sözlüğü ve indeksi, yazma metin örnekleri üzerinde durulmuştur.

Dördüncü ciltte, “Âşık Yunus’un Hayatı ve Edebi Kişiliği”, “Âşık Yunus ve Diğer Yunuslara Ait Şiirlerin Kaynakları”, “Âşık Yunus’un veya Yunusların Şiirleri” söz konusu edilmiş ve çalışmada bu cilt *Âşık Yunus-IV*¹³⁶ adıyla adlandırılmıştır. “Şiir İndeksi”nde gösterildiği üzere burada yer alan şiir sayısı 225’tir. Bu şiirlerden aruzla yazılmış olanlar ayrıca belirtilmiştir. Bu şiirlerin kaynakları ile nüsha farkları ise dipnotlarda gösterilmiştir. “Umumi İndeks”le bu cilt sona ermektedir.

YUNUS EMRE (?–1320) DİVANI

Mehmet Nuri Yardım, **Yunus Emre Divanı, Hayatı, Divanı, Sözlük İlaveli**, Kahraman Yayınları, İstanbul 1997, 368 s.¹³⁷

Eser, “İçindekiler”, divanı baskıya hazırlayanın “Sunuş” yazısı, “Yûnus Emre’nin Hayatı”, “Yaşadığı Devir”, “Yûnus’un Dünya Görüşü”, “Hacı Bektaş-ı Veli’nin Kapısında”, “Şairlerin Dilinden”, “Hakkında Yazılanlar”, “Bibliyografya”, “Yunus Emre Divanı”, “Âşık Yûnus ve Diğer Yûnusların Şiirlerinden”, “Sözlük” ve “Fihrist” başlıklarından meydana gelmiştir. Çalışma “İçindekiler” kısmında, bölümlere ayrılmamasına rağmen yayına hazırlayanın “Sunuş” başlığından anlaşıldığı kadarıyla, beş bölüm olarak düşünülmüştür. 7-19 sayfaları arasında, “Bibliyografya”yı da içine alan başlıklar birinci bölüm olarak kabul edilmiştir. Bu başlıklar altında, çok kısa olarak Yunus Emre’nin efsanevî hayatı, çevresi, şahsiyeti, tesiri ve eserleri üzerinde durularak Yunus Emre hakkında yazılmış şiir ile yazılardan kısa alıntılar sunulmuştur. Yunus’u başka kaynaklardan okumak isteyenler için ise bir “Bibliyografya” hazırlanmıştır.

İkinci bölüm “Yunus Emre Divanı”nın metnine ayrılmıştır. “Sunuş” başlığı altındaki ifadelerden metnin hazırlanmasında başta Prof. Dr. Faruk Kadri Timurtaş’ın eseri¹³⁸ olmak üzere pek çok *Yunus Emre Divanı*’nın incelendiği belirtilmiştir. Çalışmayı hazırlayan, birçok

Süleymaniye Ktp. Hacı Mahmud Efendi Bölümü, 3480 (YE); 10. Avusturya (Viyana) Nüshası, Viyana Milli Ktp. Flügel Katalogu, C. 1. No: 667 (A); 11. Çorum Nüshası, Çorum İl Halk Ktp. 2157 (Ç).

¹³⁵ Bu mesnevinin ilk baskısı için bk. Mustafa Tatçı, **Yunus Emre Divanı-Risâletü’n-Nushiyye (Tenkitli Metin)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, IX+149 s.; Eserin diğer baskılar ise şunlardır: 3. baskı, İstanbul 2005; 4. baskı, İstanbul 2008.

¹³⁶ Aynı çalışmanın ilk baskısı için bk. Mustafa Tatçı, **Âşık Yûnus ve Diğer Yûnusların Şiirleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, XIII+241 s. Eserin diğer baskılar ise şunlardır: 3. baskı, İstanbul 2005; 4. baskı, İstanbul 2008.

¹³⁷ Eserin yenilenen baskısı için bk. Mehmet Nuri Yardım, **Yunus Emre Divanı, Hayatı, Divanı, Sözlük İlaveli**, Kahraman Yayınları, İstanbul 2006, 368 s.

¹³⁸ F. Kadri Timurtaş, **Yunus Emre Divanı**, Tercüman 1001 Temel Eser Yayını, İstanbul, 1972, 239 s.

Turkish Studies

araştırmacının *Yunus Divanı*’nın farklı nüshalarını esas alarak divanı düzenlediklerini, kendisinin de en çok itibar edilen *Yunus Emre Divanı*’nı esas aldığını belirtmiş, ancak bunun hangi nüsha olduğunu açıklığa kavuşturmamıştır. Metin kısmında şiirlerin ilk mısraları başlık olarak kullanılmış, manzumeler ilk kelimenin ilk harfi gözetilerek Latin alfabesi harf sırasına göre düzenlenmiştir. Eserde, numara verilmemiş 320 şiir yer alır. “Âşık Yûnus ve Diğer Yûnusların Şiirlerinden” başlıklı üçüncü bölümde, Yunus Emre’ye mal edilen şiirlerden seçme yapılarak metin kısmındaki düzenleme esas alınarak 47 manzumeye yer verilmiştir. “Sözlük” başlıklı dördüncü bölümde, hazırlayanın ifadesiyle, “bilinmeyen kelimeler için hazırlanmış geniş bir sözlük” bulunmaktadır. Bu sözlük halk için yayımlanmış bazı kitapların sonundaki “lugatçe”lere benzemektedir.

“Fihrist” başlığı altındaki beşinci bölümde “Yûnus Emre Divanı Fihrist” ve “Âşık Yûnus ve Diğer Yûnusların Şiirlerinin Fihristi”ne yer verilmiştir. Fihristlerde şiirlerin ilk mısraları alınarak, yer aldıkları sayfa numaraları gösterilmiştir. Çalışma Necip Fazıl Kısakürek’in Bizim Yûnus adlı şiiriyle son bulur.

Popüler bir yayın olan eserde, çeviriyazı işaretleri kullanılmamış, şiirler numaralandırılmamış, manzumelerin vezinleri gösterilmemiş, fakat Yunus Emre’nin döneminin dil özellikleri korunmaya çalışılmıştır.

ZATİ SÜLEYMAN EFENDİ (?-1738) DİVAN VE SEVÂNİHU’N-NEVÂDIR Fİ MARİFETİ’L-ANÂSİR

Dr. Mehmet Arslan, *Zâtî Süleyman Efendi Divan ve Sevânihu’n-Nevâdir Fi-Marifeti’l-Anâsır*, Dilek Matbaacılık, Sivas 1994, 173 s.

Bu eserde Zati Süleyman Efendi’nin *Divan ve Sevânihu’n-Nevâdir Fi-Marifeti’l-Anâsır* adlı 864 beyitlik mesnevi tarzında yazılmış eseri üzerinde durulmuştur.

“Sözbaşı”ndan sonra şairin “Hayatı ve Eserleri” başlığını taşıyan bölüm gelir. Burada şairin hayatı ve sözü edilen iki eser hakkında kısa bilgi verilmiştir.

Divan metni “Dîvân-ı Zâtî” başlığı ile başlar. *Zati Divanı* mürettep olmayıp divançe denebilecek yapıda bir eserdir. 143 gazel ve “Kaside-i Hâce-i Má neviyye” başlıklı 38 beyitlik bir kaside ve iki beyitlik bir “Tarih-i Te’lif” divan metnini oluşturur. Gazeller kafiyelerine göre, Arap harfli alfabe sırasına esas alınarak düzenlenmiştir.

Divan metni hazırlanırken 1257 H.=1841 M. yılında basılan 58 sayfalık matbu nüshadan ve iki yazma nüshadan faydalanılmıştır¹³⁹. Bu nüshalardan H nüshası esas alınmıştır. Karşılaştırılmalı metin ortaya konduktan sonra nüsha farkları divanın sonunda “Nüsha Farkları” başlığını taşıyan bölümde gösterilmiştir. Metinde çeviriyazı işaretleri kullanılmış, Türkçe kelime ve eklerdeki ünlülerin okunuşunda eski Anadolu Türkçesinin fonetik özellikleri tercih edilmiştir.

Sonuç

1. 1923-1972 yılları arasındaki dönemde tanıtılan elli dört yayın içerisinde on üç yayın tıpkıbasımdan oluşmaktadır. Çoğunluğu inceleme ve tıpkıbasımdan meydana gelen bu yayınlar içerisinde İ. Hikmet Ertaylan’ın çalışmaları önemli bir yere sahiptir. İ. Hikmet Ertaylan’ın bu çalışmalarından bazıları bilimsel yöntemlerle tekrar ele alınmış ve yayınları yapılmıştır. 1972 yılından günümüze gelinceye kadar tıpkıbasımı yapılarak yayınlanmış divan sayısı bir ikiyi geçmemektedir. Bu yayınların baş kısmında, İ. Hikmet Ertaylan’ın yaptığı çalışmalarda gibi bir inceleme bölümü olmayıp sadece en tanınmış nüshanın tıpkıbasımı yapılmıştır.

¹³⁹ Yararlanılan nüshalar: 1. Süleymaniye Ktp. (Haşim Paşa) No: 92 (H); 2. Millet Ktp. (Reşid Ef.) No: 753 (R); 3. 1257’de İstanbul’da basılan matbu nüsha (M).

2. Cumhuriyet döneminde yeni harflerle basılmış ilk divan yayınları Sadettin Nüzhet, *Fehim*, İstanbul 1934, [4]+243 s. ve Sadettin Nüzhet Ergun, *Bâkî: Hayatı ve Şiirleri*, Cilt: 1 Dîvân, Sühulet Kitap Yurdu, İstanbul 1935, XV+503 s. künyeli kitaplardır. Yeni harflerle ve bilimsel yöntemlerle hazırlanan ilk yayın ise Ali Nihat Tarlan, *Hayâlî Bey Divanı*, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1945, XXIV+450+32 s. adlı eserdir. Bu tarihlerden sonra metin yayını anlayışı gelişme göstermiş, bilimsel yöntemlere uygun çalışmaların sayısı artmıştır. 1973-1991 yıllarını içine alan zamanda yapılan yayınlardan 29'u akademik kimliğe sahip kişiler tarafından yapılmış, geri kalan 8 çalışmanın biri tıpkıbasım, 7'si de popüler yayının görünümündedir.

3. 1991-1999 yılları arasında yayınlanan üç çalışmanın (*Fatih ve Şiirleri*, *Gevheri Divanı*, *Necati Beg Divanı*) ilk baskıları daha önce, beş eserin (*Baki*, *Şeyh Galib*, *Nabi*, *Niyazi-i Mısri* ve *Yunus Emre Divanı*) ise ikinci baskıları 2000 yılından sonra tekrar yapılmıştır.

4. Elli yıllık dönemde elli dört, on sekiz yıllık dönemde otuz yedi, dokuz yıllık dönemde de altmış üç tanıtma ölçütlerine uygun divan yayınlanmıştır. Böylelikle her geçen gün divan yayınlarının sayısı katlanarak artmış, 2000 yılından günümüze gelinceye kadar daha da artış göstermiştir.

5. Divanı üzerine en çok çalışma yapılan şair Fuzulî ve Yunus Emre olmuştur.

6. Divanlar üzerine yapılan çalışmalarda, kitabın adlandırılması, inceleme bölümlerinin oluşturulması, metnin yeni harflerle yazımı, metnin günümüz Türkçesine çevrilmesi, çalışmaya konulan dizin ve tıpkıbasım gibi eklere gelinceye kadar çok farklı yollar takip edilmiştir.

7. Özellikle divan metinleri için hazırlanan sözlüklerin fonksiyonel sözlük çalışmaları olmasına olan ihtiyaç göz ardı edilemez. Kimi çalışmaların sonuna eklenen "Sözlük", "Lugat" ve "Lugatçe" gibi ekler fonksiyonel sözlük özelliğinde olmayıp daha çok *Devellioğlu Lugati*'nden aktarma çalışmalarıdır. Bundan dolayı divanlar ve benzeri çalışmalarda yapılan sözlük çalışmaları ise alfabetik kelime dizininden başka bir fonksiyon taşımamaktadır. Kimi divan yayınlarında, kitabın "Giriş", "İnceleme" ve "Metin" bölümleri bilimsel bir yapı sergilerken, genelde metnin arkasından sonra yer verilen "Sözlük" bölümleri ise daha çok "vulgarize" yayınlarda görülen sözlüklere benzemektedir.

8. Öte yandan bir tenkitli metinde bilinen metotlardan hangisinin kullanıldığı, eldeki metnin taşıdığı özel şartlarla ilgili ne gibi çözümler üretildiği okuyucuya aktarılmalıdır. Kimi divan yayınlarının "Önsöz"ünde ve eserin nüshalarının tanıtıldığı yerde bu türden açıklamaların bulunmaması bilimsel yayımlar için büyük eksiklik olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacıların kimisi de, yazı çevrimi (=transkripsiyon) konusunda tutum belirlememiş veya en azından varsa tutumunu okuyucuya sunmamıştır.

KAYNAKÇA

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim-DEMİRBAĞ, Ömer, **Dîvan Süleyman Şâdî (Karlı)**, Türk Hava Kurumu Matbaası, Ankara 1993, 117 s.

ABDULKADİROĞLU, Abdulkerim-TATÇI, Mustafa, **Mustafa Rûmî Efendi (Şeyh-Geredeli), Dîvân**, Anıl Matbaası, Ankara 1998, XIII+178 s.

AKKAYA, Hüseyin, **Nevres-i Kadîm ve Türkçe Dîvânı, İnceleme, Tenkitli Metin ve Tıpkıbasım (1. Kısım: İnceleme, 2. Kısım: Tenkitli Metin ve Dizin)**, 2 C., Cambridge, Mss.: Harvard Üniversitesi Yakındoğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü, 1. Cilt, 1995, XVI+169 s., 2. Cilt, 1996, 8+380 s.

AKKUŞ, Metin, **Nef'î Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1993, 335 s.+[74 s. Tıpkıbasım]

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

- ALTUN, Kudret, **Gelibolulu Mustafa Âlî ve Dîvânı (Vâridâtü'l-Enîkâ)**, Özlem Kitapevi, Niğde 1999, XLVII, 531+[8] s.
- ARSLAN, Mehmet-AKSOYAK, İsmail Hakkı, **Haşmet Külliyyatı**, Dilek Matbaacılık, Sivas 1994, V+474 s.
- ARSLAN, Mehmet, **Zâfî Süleyman Efendi Divan ve Sevânihu'n-Nevâdir Fi-Marifeti'l-Anâsır**, Dilek Matbaacılık, Sivas 1994, 173 s.
- AYAZ, Hayrettin, **Harputlu Abdülhamid Hazmî, Dîvân**, Elazığ Kültür ve Yardımlaşma Derneği Yayınları, İstanbul 1998, XIX+383+XIX s.
- AYMUTLU, Ahmet, **Fatih ve Şiirleri**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1992, 152 s.
- AYNUR, Hatice, **15. yy. Şairi Çâkerî ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)**, Scala Yayıncılık, İstanbul 1999, XI+262 s.
- BİLGİN, Orhan, **Merzifonlu İki Şâir (Eyüp Sabrî-Hıfzî)**, Enderun Kitabevi, İstanbul 1992, 107+[2] s.
- BİLKAN, Ali Fuat, **Nabi Divanı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 2 C., IL+1347 s.
- CENGİZ, Halil Erdoğan, EREN, Gönül Hatay, **Rahmî-i Harputî Divanı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, X+295 s.
- ÇABUK, Vahit, **Antakyalı Yahya Efendi Divançesi (Medhiyye-i Pâdişâhî)**, Hayat Folklor Araştırmaları Derneği Yayınları, Antakya 1996, 73+[7] s.
- DEMİREL, Mustafa, **İbn-i Kemâl Dîvânı**, Fakülteler Matbaası, İstanbul 1996, XXX+229 s.
- DERDİYOK, İ. Çetin, **Cemâlî Hayatı, Eserleri ve Divanı, (İnceleme-Tenkidli Metin-Tıpkıbasım)**, Yayımlayanlar: Şinasi Tekin-Gönül Alpay Tekin Sources of Oriental Languages and Literatures 23-The Department of Near Eastem Languages and Civilisations, Harvard University, 1994, 170 s.
- DOĞAN, Muhammet Nur, **Lâle Devri Şairi Şeyhülislâm Es'ad ve Dîvânı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 366 s.
- DOĞAN, Muhammet Nur, **Şeyhülislâm İshak ve Dîvânı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 472 s.
- ELÇİN, Şükrü, **Gevherî Divânı: İnceleme-Metin-Dizin-Bibliyografya**, Yayına Hazırlayan: Şebnem Ercebeci, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1998, 763 s.
- ERASLAN, Kemal, **Mevlânâ Sekkâkî Dîvânı**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1999, XVIII+686 s. [629-686 Tıpkıbasım]
- ERDOĞAN, Erol, **Sükkerî: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994, VIII+300 s.
- ERDOĞAN, Kenan, **Niyâzî-i Mısrî: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanı (Tenkitli Metin)**, Akçağ Yayınları, Ankara 1998, CXCVI+262+[48 s. Tıpkıbasım].
- ERGİN, Ali Şakir, **Yozgatlı Mehmed Said Fennî Dîvânı**, Yozgat Belediyesi, Ankara 1996, XIV+270 s.
- ERTAN, Mehmet Emin, **Urfalı Şair Abdi**, Şanlıurfa İli Kültür Eğitim Sanat ve Araştırma Vakfı Yayınları, Şanlıurfa 1997, 375 s.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

- ERTEM, Rekin, **Yahya Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1995, XLVI+302 s.+[90 s. Tıpkıbasım].
- GÜFTA, Hüseyin, **Antakyalı Şair Yahyazâde Âsaf: Hayatı, Edebî Kişiliği ve Şiirleri**, Mehmet Tekin Yayınları, Zirem Basımevi, Antakya 1999, 219+1 s.
- GÜNDOĞDU, Mehmet Kemâl, **Müşâk Baba (Divân)**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, 370 s.
- GÜREL, Raşan, **Enderunlu Vâsıf Divanı**, Kitabevi Yayınları, İstanbul, Tarihsiz, 696 s.
- HORATA, Osman, **Esrâr Dede: Hayatı, Eserleri, Şiir Dünyası ve Divanı**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1998, XI+666 s.
- İNCE, Adnan, **Mîrzâ-zâde Mehmed Sâlim Dîvânı (Tenkitli Basım)**, Ankara 1994, XIV+492 s.
- İRFAN, Aypay, **Lâle Devri Şairi İzzet Ali Paşa: Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği, Divan: Tenkitli Metin, Nigâr-nâme: Tenkitli Metin**, İstanbul 1998, V+314 s.
- KALKIŞIM, Muhsin-ALICI, Lütfi-YENİKALE, Ahmet, **Divan-ı Hulusi-i Darende**, Es-Seyyid Osman Hulusi Efendi Vakfı Yayınları, 2 C., Ankara 1997, XIV+448+425 s.
- KALKIŞIM, Muhsin, **Şeyh Galib Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1994, 461 s.+[96 s. Tıpkıbasım].
- KAPLAN, Mahmut, **Neşatî Divanı**, Akademi Kitapevi, İzmir 1996, XIII+180 s.
- KARAAĞAÇ, Günay, **Lutfî Divanı (Giriş-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1997, XXXIX+732 s.+ [26 Tıpkıbasım].
- KARACAN, Turgut, **Bosnalı Alaeddin Sabit, Divan**, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas 1991, 633 s.
- KARASOY, Yakup, **Şiban Han Dîvânı (İnceleme-Metin-Dizin-Tıpkıbasım)**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, VIII+694+[194 s. Tıpkıbasım].
- KAYA, Önal, **Alî Şîr Nevâyî Fevâidü'l-Kiber**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1996, XIX+743 s.
- KUYUMCU, Fehmi, **Erzincanlı Tüfekçizade Salih Baba Divanı: (Rabita-i Nakş-ı Hayal'i)**, Baha Vakfı Yayınları, 6. Baskı, Ankara 1996, XXXIV+282 s.
- KÜÇÜK, Sabahattin, **Antakyalı Münîf Dîvânı: Tenkitli Basım**, Kültür Bakanlığı, Ankara 1999, IX+224 s.
- KÜÇÜK, Sabahattin, **Bâkî Dîvânı**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, XVI+472+[3] s.
- KÜLEKÇİ, Numan, KARABEY Turgut, **Dîvân Erzurumlu İbrahim Hakkı**, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Erzurum 1997, 606 s.
- MACİT, Muhsin, **Nedim Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, XLI+357 s.+[115 s. Tıpkıbasım]
- MENGİ, Mine, **Mesihî Divanı**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1994, VI+316 s.
- MERMER, Ahmet, **Karamanlı Aynî Dîvânı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1997, VI+708+10 s.
- MERMER, Ahmet, **Mezâkî, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1991, 573 s.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

- OKÇU, Naci, **Şeyh Galib, Hayatı-Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili ve Divanının Tenkitli Metni**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, 2 Cilt, XI+XI+1029 s.
- OKUYUCU, Cihan, **Cinânî (Hayâtı–Eserleri-Dîvânının Tenkitli Metni)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1994, XXXVII+770 s.
- ONUR, Naci- KAVAZ, İbrahim, **Harputlu Rahmi Divanı**, İzzetpaşa Vakfı Yayınları, Ankara 1996, [6]+357+8 s.
- ÖZDEMİR, Hikmet, **Âdile Sultan Dîvânı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1996, XVI+588 s.
- ÖZYILDIRIM, Ali Emre, **Hamdullah Hamdi ve Divanı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1999, X+238 s.
- SUNGUR, Necati, **Âhî Divanı (İnceleme-Metin)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1994, XIV+223 s.
- TARLAN, Ali Nihat, **Ahmed Paşa Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, 312 s.+[58 s. Tıpkıbasım]
- TARLAN, Ali Nihat, **Hayâlî Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, 323 s.+[61 s. Tıpkıbasım].
- TARLAN, Ali Nihat, **Necati Beg Divanı**, Akçağ Yayınları, Ankara 1992, 440s. +[88 s. Tıpkıbasım].
- TARLAN, Ali Nihat, **Necati Beg Divanı**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1997, XXVIII+557 s.
- TATÇI, Mustafa, **Yunus Emre Divanı-İnceleme-I, Tenkitli Metin-II**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1990, (2 Cilt), XXVII+500+XIV+491 s.
- TATÇI, Mustafa, **Yunus Emre Divanı-İnceleme-I, Tenkitli Metin-II, Risâletü’n-Nushiyye (Tenkitli Metin)-III, Âşık Yunus-IV**, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, (4 Cilt), XXVII+500 s.+XIV+491 s.+267 s.+337 s.
- TOPARLI, Recep, **Hârezmlî Hâfız’ın Divanı: İnceleme-Metin-Tıpkıbasım**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1998, 775 s. +[293 s. Tıpkıbasım].
- YAĞCI, Öner, **Yunus Emre Yaşamı ve Bütün Şiirleri**, Gün Yayıncılık, İstanbul 1996, 368 s.
- YARDIM, Mehmet Nuri, **Yunus Emre Divanı, Hayatı, Divanı, Sözlük İlaveli**, Kahraman Yayınları, İstanbul 1997, 368 s.
- Yunus Emre Divanı**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1991, 4+[210 s. Tıpkıbasım].
- YÜCEL, Bilâl, **Bâbü’r Dîvânı (Gramer-Metin-Sözlük-Tıpkıbasım)**, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara 1995, XII+575 s.